

156649

SZMRECSÁNYI GÉZA

A S K V A R K A

REGÉK, MESÉK, VALÓ TÖRTÉNETEK
SÁROSMEGYEI ÖSLAKÓKRÓL,
ZIPSEREKRŐL, RUTHÉNEKRŐL
A „DOBŘÝ LUFT” HAZÁJÁBÓL

NYOMTA

WIKO KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZET KASSA

1940

MINDEN JOG FENNTARTVA



A 56649

A SZERZŐ KIADÁSA

**SZINYEI MERSE ISTVÁNNAK
V. B. T. T. SÁROS, ÁRVA ÉS ZEMPLÉN
VÁRMEGYÉK V. FŐISPÁNJÁNAK**

AJÁNLJA

A SZERZŐ

Akkoriban, mikor még híre-hamva se volt a mai gyors közlekedési eszközöknek s amikor nem jártak vasútak, autók, repülők, ha a régi világ embere ekhós szekerébe fogott macska nagyságú lovaival Kassáról Eperjesre igyekezett jutni, a Kassa melletti „Furcsa” erdőnél kapaszkodott fel a meredek hegytetőre.

Rossz járása volt az útnak, rossz híre volt az erdőnek. Egy-két szegénylegény, katonaszökevény, avagy éhes vagabund állandóan ott tanyázott és a sötét éjszaka csendes nyugalma nem egy rejtélyes fegyverdörrenés zavarta meg s csak tavaszkor, hóolvadáskor került elő az a télen nyomaveszett, mikor hóborította jeges temetőjének hideg takaróját a napsugár leolvasztotta.

De hol volt már az, aki felhasználta az éj sötétjét?

Éjszaka nem volt tanácsos erre járni, de nappal is meg kellett szenvedni az erre vezető utat.

Abban az időben nem kacskaringózott a magasba a mostani serpentin út kígyó vonala, amelyen úgy-ahogy, de mégis kényelmesen lehet feljutni. Kegyetlenül rossz volt a feljárat, zezzugosan, hepehupás összevisszaságban, tengelytörő kátyúkon, gödrökön, árkon-bokron keresztül hajtottak a magasba és már messziről visszhangzottak a Furcsában a szekeresek biztató kiáltásai, amint súlyos

ostorcsapásaikkal fáradt gebéiket nógatták, hogy végre-valahára feljussanak.

— Vió, vió! volt a biztató jelszó s ezt a kiáltást visszhangzotta a rossz hírű erdő.

— Vió, vió! harsogott mindenünnen s még négylovas hintóval is ugyancsak belefáradt, míg felért az utas s ha már az izzadtságtól párolgó lovak nagyvégre feltörtettek és reszkető inaikkal megállottak, hosszas biztatásukba kifáradt gazdájuk pihenőt tartva, kérges tenyerével verejtékező homlokát megtörölve, önkénytelenül felsóhajtott:

— Chvala Boha!*)

— Hála Istennek!

Szívében jóleső, kárörvendő gúnnyal tekintett le a túloldaltól kapaszkodókra, akik hasonlóképpen ugyanilyen nehezen igyekeztek felfelé. Ezek is, amint a hegytetőn pihenőt tartanak s meggyötört lovaik összekúszált szerszámaikat igazgatták, ugyancsak felsóhajtanak:

— Chvala Boha!

A felkapaszkodók Istenhez intézett hálaadó röpke fohásza adta meg az istentelenül nehéz járású hegynék nevét: „Chvalaboha”, melyen ha szerencsésen átkecmeregünk, itt vagyunk tehát a magasban.

Jobbról, balról, előlről, hátulról, minden oldalról belénk kapaszkodik a sárosi zefír — előttünk fekszik Sáros.

Elénk tárul a lemesi völgy hosszú jegenyefa sorai-
val. Égbenyúló meszelők, sárosi ciprusok, reszkető leveleik úgy remegnek, mintha örökösen félnének. Sudár derekukkal felfelé meredve, kilométerekre nyúló távolságban szegélyezik az eperjesi utat. Sokat nem érő, cigányok részére nőtt fák, melyekre az államépítészeti hivatalok, mint úttestre alkal-

*) Hála Istennek.

matlanokra csak azért nem mondták ki halálos ítéletüket, mert akkoriban ilyen bölcs hivatalok még nem kínozták az útkaparókat.

Ciprusok hiányában, ezek a jegenyefák embernek, madárnak mégis jók voltak. Törzséből teknőt lehet vájni, kellemes munka azok részére, akik utálják a kaszát, megvetik a kapát; árnyékos hely az úton bandukoló vándornak, biztos menedéke a tetejében. fűtyűrésző pintynek és kedves témája Szinyei Merse Pálnak, aki kényelmesen elébe ült s a jegenyefa törzsét vásznára rápingálta, hozzá ragasztott egy virágzó csipkebokrot, háttérbe néhány krumpliföldet, egy kevés báránnyelű kék eget s a maga egyszerűségében kész volt a festmény, egy darabka Sáros.

Vihette az atelierbe, ahol sok éven át elrejtve tartogatta, mert nem szerette képeit a kritikusoknak mutogatni. Oka volt reá, hiszen a bokrok közt nádsípót fújó „Faun”-nál azt is kifogásolták, hogy annak az „embernek” miért festett szarvakat meg kecskelábakat s a tarka virágok közt fekvő nimfáját, amint a pacsirtát nézi, talán jobb lett volna előlről megfesteni, mert így háttal fekvő túl illetlenülül dudorodik a nézők felé?

Hogy ért az ecsethez, azt annyiban ösmerték el, mert Münchent járta, ahonnet kürtő kalapot hozott s ez alapon megállapították:

— Mégiscsak piktor lehet az a Pali, hiszen olyan nagykarimájú kalapot hord, mint amelyet a festők szoktak hordani.

Szépen elismerő kritika, mely festővé avasítja azokat, akik nagykarimájú kúpos kalapokat hordanak.

Kevésre becsülték képeit, lehurrogták, lekritizálták s midőn kedvenc képe a „Majális” a canossajárás tüskés útjára ért, ecsetjét a sarokba hajította, az ateliert bezárta és a festést abbahagyta.



Rövidlátó, bemázolt szemüvegű kritikusok nem ösmerték fel, hogy a tétlenségben töltött évek alatt mily érték feküdt paragon s jól tette az elkedvetlenedett mester, hogy kedves „Majális” képen a virágzó réten ozsonnázók közé, hátat fordítva a nézők felé, magát is odafestette.

Ezt a humoros kis maliciát megengedhette magának s azokat illette, akik törpe epigonok gyanánt nem emelkedtek fel művészete magaslatáig, mellyel egy emberöltővel megelőzte kortársait.

Bezzeg, mikor végre mégis befutott s hosszas unszolásra, kérelemre újra kezébe vette az ecsetet, a műcsarnokok két szárnyára kitárt ajtó elött, hódoló térdhajlással, kalaplengetéssel fogadták s az egyik szépíró Sáros szülöttjét úgy üdvözölte, mint akinek képei előtt állván úgy érzi magát, mintha ő is térdig járna abban a harmatban, amely képeit gyémántcsillogással megfürösztí.

Az a jegenyefa azzal a hozzáfűzött csipkebokkal, krumpliföldekkel, festve többet ért, mint a természetben s midőn egy kedélyes jernyei találkozáskor kérdik tőle, kinek földjei azok, melyeket lefestett, joviális kedélyességgel mutogatja, hogy az a pár hold föld az övé, a mellette lévő már nem az övé, mert azt régebben eladta, a túloldali föld pedig a szomszédjáé. A képet már el is adta.

A tudakozódó irigykedve felsóhajtott:

— Boldog ember vagy Palikám! Nemcsak a magad földjét adhatod el kétszer, de eladhatod még a szomszéd földjét is.)*

Képeit arannyal fizették, nagyrészüket Amerikába, milliomosok kezébe került, dicsőségére a sárosi levegőnek, melyet a kék égen gomolygó hófehér fellegek bűbajos zománccal vonnak be.

*) Mikszáth levele Keszler Józsefhez.

PACSIRTA

Szinyei Merse Pál festményéhez.

Sutban a paletta, pihen az ecset
— szívében sok-sok bánatfolt:
Szinyei Pál még Jernyén volt.

Oszlopos verandás ház, százados park,
lombos tölgyek, vén gesztenyék
útszéli öreg jegenyék.

Árván maradt szív; ám elméje ragyog,
— tehetsége henyl, szíve dolgozik:
— Káprázatvásznán szívárvány mozaik.

Pipacsos tábla, ezernyi vadvirág:
miért, meddig, mire vár
— mire gondol, mit láthat ott
Szinyei Merse Pál?

Nagy néma csend, hangtalan messzeség,
felhők között kutat. Sáros kék egét,
— pacsirta égbe fúrja énekét.

Cirpelő tücskök, izzó napsugár,
zűmmögő méhek virágos rét fölött,
— patak partján szép leány meztelenre vetkőzött.
Nem látja senki? — persze hogy nem,
méhecske terhét csak ép hogy bírta
s hogyis látna odáig:
— magasban trillázó csöppnyi kis pacsirta.

Halk mohán óvatos léptek,
véletlen útja arra van...
A lány előtt vadrózsabokor:
virágba borult paravan...

Kézben a paletta, nem rest az ecset,
Káprázatvásznán rózsaszínű folt...
— A rózsabokor mögött „a mester” volt.

Hungaricus Viator.

S itt a fehér báránnyelűvel tarkított azurkék ég alatt, magasra nyúló jegenyefák hosszú sora közt, átkandikálnak a keskenyre-szabott csíkalakú szántóföldek, árpa, rozs, sőt búzával bevetve. Itt-ott krumpliföldek, káposztások, köztük pipacs és búzavirágos rétek, melyek messziről úgy tarkálnak, mintha az egész vidék csupa szmírna szőnyeggel volna kirakva?

Errefelé az alsótarcai völgyben termelik a leg szebb káposztát, melyet ezerfőszámra Kassára, Eperjesre fuvaroznak. A káposztásokon túl, barátságosan integetnek felénk a szétszórt falvak ősi kúriájukkal s már Budamérnél fákkal övezett parknak körkerítésén túl feltűnik az első, az Ujházyak kúriája, mely hogy díszesebb környezetben álljon, tóval is ékeskedett.

Messzire belátni a rozgonyi völgy felé, ahol a hatalmas kényúr, trencsényi Csák Máté, fegyvereit összemérte Róbert Károly király seregével. Észak felé elmosódott körvonalak, lilás pára ködében áll a sárosi vár és Eperjest őrizni látszik a két kúpalakú hegy, a Strázs, mintha mindegyike egy-egy kialudt Vezuv volna.

Néhanapján úgy is néznek ki, mintha magukból eregetnék a föld mélyéből feltörő füstfelleget, pedig ott csak heverésző kecskepásztorok unalmukat kergetve tüzet raktak. Ámde egyízben oly nagy mennyiségben gyűjtötték össze a tűzrevalót, hogy a Strázs alatti falvak egyikének földesura rémületében befogatott, lóhalálban Eperjesre hajtattott, fellármázta a várost, hogy a Strázs füstől, ég, háborog, kitörésre készül, meneküljön mindenki, akinek élete kedves és mentenivalója van!

Alig tudták megnyugtatóni, hogy egyelőre nincs veszély, csak Bánó Géza pusztított ott a felburjánzott borókafenyőket.

Itt az alsótarcai völgyben, magas dombon áll a licsérdi kastély, valamikor jámbor szerzetesek tanháza. Lent a völgyben Somos, Lapispatak, Kellemes és Lemes, mind ősi házakkal megrakva, vetélkedve egymással, hol, kinél jobb, kinél fogadják szívesebben az arra haladó vándort?

Kellemessel szemben Lemes ragaszkodott a vezető kiváltságos szerepéhez. A hosszú mőzesszakállas Fűzy Sándor biztosítani kívánta lemes-i predikátumának nem megvetendő rangsor elsőségét, megdönthetetlen szójátékában magas piedesztálra emelte tömörített érveit:

— Lemes kellemes, de Kellemes nem Lemes.

Ezen súlyos argumentum ellen nem is lehetett más válasz, mint a retirálás. Ha Kellemes még csak nem is Lemes és Lemes mégis kellemes, akkor nem kellemes itt maradni. Menjünk más megyébe s Kellemeshez hűtlenség lettünk gazdái és a Melczerek, bár e jóhangzású falutól kölcsönözték előnevüket, ősi fészkeiket nyom nélkül elhagyták, Borsodban helyezkedtek el, mintha ott Kellemes lenne! Úgy elmentek Sárosból, hogy hírmondó se maradt utánuk, pedig a sárosi rög fogva tartja birtokosát.

Intőpéldául szolgált szegény jó Serédy Gáspár szomorú esete, aki botorul kötélnek állott s kénytelen volt kedves makovici várát az életrevalóbb Rákóczi Györgynek átengedni. S mikor nagyszomorúan nemcsak hétornyos, őseinek sasfészkéből, hanem Sárosból is ki kellett hurcolkodnia, olyanra szívére vette kedves várának elvesztését, hogy hurcolkodás közben Hosszúrét mellett se szó se beszéd, lefordult lováról. Jó szerencse, hogy Rákóczi nem ellenezte, hanem még meg is engedte, hogy porhüvelyét az elkótyavetyélt várban elhantolják, mert még valahol Galiciában temették volna el.

Lám a régiek, azok se szerettek hurcolkodni s a Melczerek példája talán egyedülálló, hogy innét önként vonultak ki, mert Sárosba inkább beszivárognak, mint kikiváncsoznak az emberek.

Itt ragadtak a szomszéd vármegyékből a Máriássyak, a Semseyek, Szmrecsányiak, Ghillányak, pedig mindenikének más és más megyében is volt hová lehajtani fejüket.

Semseyéknek ott volt az abauji Semséjük, Máriássyék szépen meghúzódhattak a Táttra aljában Batizfalván és Márkusfalván, Ghillányék és Szmrecsányiéknak Liptóban és Árvában a Gyömbér és a Chocs körül volt ősi fészük, ahol gondtalanul pipázhattak volna, mégis itt telepedtek le.

Ideszakadtak a Görgeyek, holott ősi idők óta a Szepesség látta el családjukat nemcsak magas rang és földi javakkal, hanem — ami ritkán esik meg, — az ég Urától az anyagi jóléthez észt, tudományt is kaptak. Táttraaljai kúriájukat messze-földről kereste fel a Poprád völgye, hogy Görgey László és neje Okolicsányi Klára bölcsességének aranykalaszait leszedegessék s ezek termékeny magvát egymásközt elhintsék. Úgyes-bajos ember, kisebb-nagyobb panaszával a lőcsei magisztrátust megkerülve a toporci kúriára járt és a messzehíres okos ember tanácsa számos áldatlan perlekedés, számos családi viszály útvesztő mesgyéjét simára boronálta. Tudományát a hálás utókor azzal honorálta, hogy a falvakban még most is fiúról fiúra szálló nótában dudolásszák:

**Hore dolu ku Popradu
Do Toporca na poradu.*)**

*) Fel s alá a Poprádhoz el
Jó tanácsért Toporcra fel.

Hanem aztán, ha a beszivárgott családok itt ütöttek tanyát, velök egyetemben nem szívesen hagyták el Sároست azok, akiknek családja ősidőktől gyökeret vert a búzavirág és pipacsok hazájában s ha már itt voltak, a született sárosival görcsösen ragaszkodtak még ahhoz a maradványhoz is, mely a régi jómód után csak mint „skvarka” maradt meg, amely skvarka jelenti azt a megmaradt keveset, amely az ősi birtokból az unokák részére mutogatóba maradt.

Hasonló az ahhoz a nagy darab szalonnából kiolvasztott töpörtyűhöz, amely összezsugorodva még a villahegyére is alig tűzhető fel.

Hanem a skvarka mégis megmaradt s vele a régmúlt idők tréfás kedélyességének emléke, amikor minden kitelt a házból s megmaradt egy álomvilág minden regéje arról az életről, amely mesélte, hogy a pazarló ősök mellett, ott éltek a dolgoz munkáskezüek, akik a vármegye tagjainak sorából kiemelkedve babérleveleket hoztak kúriájukba. S ezeket a babérleveleket nem használták fel ugorka ízesítéséhez, hanem koszorúba fonták és feldíszítették omladozó kúriájuk mohával benőtt kőpilléreit.

Hej pedig csodával volt határos, hogy mikép volt képes némely skvarka felnevelni fiait!

Míg tejben-vajban fürdő gazdag vármegyék földesurai nem fordítottak olyan gondot csemetéik felnevelésére és bízva a termőföld gazdagságában, megelégedtek, ha fiaik odahaza beállanak parasztnak, addig a sárosi gondosan neveltette fiait. Korántsem lehetett rájuk alkalmazni a dúsan termő vármegye rigmusát:

**Pipa, paripa, agár
Marad az úrfi számár.**

Járta ugyan a pipa is, a paripakultusz is, ámde az ősi nevek viselői nemcsak mulattak, vígadtak és pipáztak, hanem dolgoztak is. Megyegyűlések, főispáni installációk alkalmával messzeföldről visszaszállingózva komoly munkát végezve sem felejtkeztek meg arról a skvarkáról, mely felnevelte őket. Állandóan javították, toldozták, foldozták a kúriát, hogy mennél tetszetősebb legyen, sőt Ujházy László, hogy a föld, melyet ősei hagytak rá, még szebb legyen, szabadságérzetétől áthatva, már a törvények meghozatala előtt, önként felszabadítja jobbágyait, azok pedig, akiknek az ősi birtokból csak skvarkájuk maradt, vigasztalódtak: kisebb a birtok, kisebb a gond. Könnyebben nézhet a gazdaság után, mert a skvarka ígyis-úgyis nehezen, csak kemény munkával volt megművelhető. Nem baj hát, ha kisebb lett, csak addig fussa, míg puha fészkeből kirepül a szárnyaira bocsátott fióka, aki majd újra malteroztatja a megkopott, dűledező falakat. Talán még vissza is szerez egy-két darabot azon földekből, melyeknek szülőanyját dominiumoknak hívták?

S ezen dominiumok eredete visszanyúlik a világteremtés boldog idejére, mikor azokat maga a Teremtő osztogatta.

Rámutatott egy gazdátlan dominiumra s egy ott őgyelgő sárosinak intett:

— Ber to ti.*)

Kutyabőrre írt levelet nem adott a donátumról, biztos jogcím voltak a kegyes adományozó szavak „ber to ti” s ezen földosztó szavak után Bertóti,

*) Vedd ezt te.

majd utóbb cifrább sallangokkal Berthótynak írta magát.

Sok évszázadon át kezükben maradt a bertóti uradalom. Vetélkedtek az. Aba, Thekula, Kokos és Tarcai nemzetségekkel, vitéz, tudós emberek keltek útra Bertótról s a család egyik tagja Rákóczi hős generálisa lett. De senkise kívánhatja, hogy a világ teremtésétől egy kéz tartsa dominiumát. Ez is széjjelforgácsolódott, sőt skvarka se maradt kezükben, pedig a skvarkák mégis jók voltak, ha másra nem, legalább arra jók, hogy volt hová nyaralni menjenek.

A nagy természet gondoskodott ózondús, hamisítatlan levegőről. A Tarca, a Szekcső, a Svinka és a Tapoly üdítő forrásvizét ontja, meleget a napsugár ad s ezzel a sárosi megszabadult a nyári fürdőzés anyagi gondjaitól. Nem kell drága hotelszobákat bérelni, nem kell parádés fürdőruha, tarka pizsamáról és egyéb toilettekről gondoskodnia, kastélyában volt fejét hová lehajtsa — pénzbe se került s ez is valami.

S aztán jól esett az a tudat, ha mondhatta:

— Megyek a skvarkámra.

Volt valami titokzatos ebben a meghatározásban, amelyről nem lehetett megállapítani, nem jelentett-e kicsinylést, vagy palástolt büszkeséget, mert a skvarka fogalma alá vonták nemcsak a nagyon keveset, de a megmaradt dominiumokat is és az érdeklődő idegen sose volt tisztában azzal, hogy mennyi is lehet az a skvarka? Hiszen Keczer Miklós is skvarkának nevezte birtokát, holott Lapispatakhoz Keczerpeklény, Segnye, Tuhrina is odatartoztak, akárcsak Pulszky Géza skvarkája, melynek közepén erdőborította hegy tetején a sárosi várrom hirdette, hogy az nem is olyan skvarka.

Bánóék kezén volt Kükemező, Tapolylucska, Girált, Zsálmány, Dukafalu, Osztropatak, Roskovány. A Dessewffyék kezükben tartották a tarkői várat — Kaproncát, Kriványt, Lubotint, Csécs, Pány, Makrancot — nem is lehet mind felsorolni s a Péchyek, akik Pulszky mellett korántse kívántak lemaradni, mint végső dicsőség pusztuló emléket a hönigi várromot, Péchyujvárt uralták. Nagy-kiterjedésű erdőségekkel bírtak, melyek egész Livóig, Hertnekig, a galíciai határig terjedtek.

Túl szaporák voltak, azért mégis, ha egyikre-másikra kevesebb is jutott, Péchy Tóni heteken át mindég más és más erdőkben vadászhatott — de mindég a Péchyek erdejében. Nem volt szüksége vendégül a héthársiak vadásztársaságába beszegődni, akiket különben sem szenvedhetett, mert ezek az őzgidát májusban is élve fogdosták össze s olyan tag is volt köztük, aki medve helyett a lóháton gyanutlanul közeledő kozseleci erdészre postával ráduplicált s hozzá még — el is hibázta!

Ellenszenvét tetézte az az eset, mely egy német szaklapban szellőztette azok egyikének vadászszerencsését, aki a kijói erdőkben nyírfajdlesen egy különös messalliance ivadékát zsákmányolta.

Valamely csapodár nyírfajdtyúk meg nem elégedve nyírfajdkakas udvarlójával, összeszúrta a levet egy természetesebb süketfajdkakassal. Az erdei vadak dürgésben vak szerelmese rangján alul házasodva, ritka ivadékát nyírfajdtyúkjával költette ki.

Ornitológiai ritkaság, a keresztezés egyik természeti rendellenessége. Múzeumba való csoda, egy madártani öszvér, amelyet ahelyett, hogy az utókor részére kitömve megörökítettek volna, megkopasztották és megsütötték.

A német szaklap keserű maliciával parentálta el:

„Der arme Rackelhahn wurde barbarisch behandelt, man verspeiste ihn.*)

Megették — egy toll se maradt utána.

E szörnytetten után Péchy Tóni még inkább idegenkedett tőlük s immár indokoltabban zárkózott el a társasvadászatoktól. Jártá erdejét öreg kerülőjével a kivirított orrú Hrobár Misuval, akire sose lehetett rábizonyítani, hogy elsőnek eszi meg a márciusi süldőt. Gazdája csak akkor jutott az ilyen falathoz, ha ő azt rég megunta. Hanem ez a kerülője nélkülözhetetlen volt, mert istenigazában ösmerte a nagykiterjedésű erdők minden zegét zugát s ha vele tartott a Péchufalván lakó Egyedi Mátyás, biztos terítékre került a magányos kan, mert Egyedi hihetetlen gyorsasággal a legmagasabb szirtetőről rohant a völgybe, hogy elsőnek férközzék a kutyáktól fogva tartott fenevadhoz.

Ha Péchy Tóni meghívta hétpróbás vadászszomszédját, Bánó Ivánt, avagy otthon vakációzó diáköccseit, valahányszor a standra állította a zöld fiatalságot, nem mulasztotta el jóakaratólag figyelmeztetni őket:

— Aztán ne félj a nyúltól, ne csak úgy po pri mellette.**)

Inkább nőtlen maradt és agglegény életet élt, semhogy kutyáin kívül más háziállat bolygassa nyugalmát, mert még attól is irtózott, ha az erdő fenyőillatos csendjét hangos szóval zavarják. Azokkal tartott, akik bibliai igazsággént hirdetik:

— Az erdő templom, ahol a madár Isten orgonistája. Csend legyen ott, mert ott csak a vadász imája szállhat az égből!

Jó, hogy ez a testestől-lelkestől Nimród, Diana hú lovagja, utolsó kürtjelével idején bekéredzkedett

*) Wild und Hund XII. évf.

**) Mellé löni.

szent Hubertus vadászterületére, mert vajjon mit csinálna most, ha kedvenc standján állva, a tarkói sziklák, avagy a Szokolova skala*) felől, felhangzana a „jambo, jambo” agyoncsépeelt dala, avagy a lipjancsiki pagonyból a várt kapitális szarvasbika helyett Yoyoval himbálódzva, hátizsákos turista csörtetne elő. Azt hiszem, képes lenne jófajta apró göbeccsel a profán csendzavaróba beledurrantani, pedig béketűrő jámbor ember volt, a légynek se vétett s ha gallérjában véletlenül, alkalmatlankodó idegent fogott el, kinyitotta szobája ablakát s inkább szabadjára engedte a bolhaszínházba való primadonnát, semhogy azt körmével az asztal sarkához nyomja.

Szerény kinézésű meszelt szobájú kúriájában, embert, állatot egyaránt jól tartott és Úsz Ferdus öreg napjaiban heteken-hónapokon át nála talált csendes menedéket.

Együtt mesélgették a régi szép időket, amikor az Úszok bőségben úsztak, amikor Úsz Achilles Rencsison üvegházat, orangeriát is tartott s amellett gyönyörű rózsái voltak, de a legszebben mégis csak az az eleven vérbeli hercegnő virított, akit éveken át magánál rejtegetett.

S aztán az se volt ám tréfa dolog, amikor egy szép francia asszony a Péchyek kedvéért nyaralni járt Péchujfalvára. Előbb nyaralni, mulatni s aztán télire is berendezkedett s végül örökre ott maradt. Férje ezen időkben mint mérnök túrta a Szezei csatornát s onnét küldözte szerelmes leveleit, meg keserves munkával szerzett arany frankjait. Utóbb a levelek mind gyérebben jöttek, majd meg az arany frankok is elmaradtak. Vége lett az aranyéletnek s a szép De' Martonné, távol francia ha-

*) Súlyom szirt.

zájától itt temettette el magát. Nagyon szívéhez nőttek a Péchyek.

Úsz Ferdus pedig mesélt, mesélt, Péchy Tóni meg hallgatott és csak olyankor mosolyodott el, amikor a kisszebeniekről kezdett regélni. Ezekkel Úsz Ferdus sohase tudott megbékélni és mindig kitalált valamit, amivel vagy csúffá tegye őket, vagy borsot törjön az orruk alá. Pedig a városi magisztrátusban ott ült közös rokonuk, Péchy Sándor városi tanácsos, nagy protektora a városnak, aki mindent elkövetett, hogy kedves városa mennél tetszetősebb legyen. Mégis, a közeli rokonság dacára, olyanmire rettegett Úsz Ferdustól, hogy valahányszor a piacon vagy a zahradkában*) meglátta, haza menekült, lefeküdt az ágyba és nyár idején is befűtetett, úgy rázta a hideg.

Oka volt menekülni, mert Úsz Ferdus még azt is ráfogta a szebeniekre, hogy sört azért nem lehet inni a városban, mert a magisztrátus kidoboltatta:

— Dava každemu na vedomosť, aby piatok ňikdo ňe...kal do jarečka, bo tedy pivo budzeme varic.**)

S mikor aztán a hosszas regélésben, mesélésben elálmosodtak, Úsz Ferdus nagyot pödörített kenőcsös bajuszán s azzal zárta le emlékezéseit:

— Ah, amicenkom, barátomkám, voltak azok szép idők.

Igen ám, szép idők voltak.

Akkortájt még a belső és külső cselédség is bőségben élt, nem kellett utánuk fizetni azt a sok mindenféle haszontalan adót, betegsegélyzőt, aggkori biztosítást, nyugdíjilletéket, krakkasszát. Hol volt akkor szocializmus, nihilizmus, kommuniz-

*) Kertecske.

**) Tudtára adatik mindenkinek, hogy pénteken a kis patakba senki se piszkoljon, mert aznap sört fogunk főzni.

mus? Mind ismeretlen, jóra nem való fogalmak, hangzatos ígérek, melyekkel az éhes gyomrokat megtölteni nem lehet. A népbolondító jelszavaknál többet ért, ha mindenki megkapta a maga megszolgált bérét, az évi kommenciót s ezt megkapta, mert nem volt olyan gazda, aki ne cselédjét látta volna el elsősorban.

Megis érdemelték, negyven-ötven évig is szolgáltak egy helyben s mikor az őszhajú mindenest kikérdezték, hány éve szolgál a kúrián, büszke meglepéssel ötvenet emleget, pedig még csak hatvan éve él, ámde tízéves korától szolgál uránál, akinél pályafutását mint szamaras kezdte meg.

Vele szemben a másik, hetvenéves szolgálatot jelent be, mert ő már akkor lépett szolgálatba, mikor anyja a kúriához mint dada beszegődött. Ott cseperedett fel gazdája anyjánál s ha a kúria asszonya el volt foglalva s valahol a konyhakertben inspicírozta a kertészt, hogy nem mezgeréli-e a ribizkebokrot, olyankor suttyomban tejtestvérével egyidőben szopták a közös anya bőséges emlőit. Majd játszótárs, kisas, lovászfűú, kocsis, tehenész lett s végül csak az a vágyainak végső foka, hogy mint juhászbojtár kedves bárányai közt haljon meg, mert a bacsónál, ennek füstös kalibájában zsendicével mindég teli eheti magát, amely ártatlan eledelel az volt a közhiedelem, hogy aki azt száz évig issza, száz évig él.

Ilyen hosszú időközön át szolgálták gazdájukat s ették annak kenyerét, melyet a napi fáradozások verejtéke néha talán meg is sózott, de könny mégse hullott reá s az az emlő, melyből a drága anyatejet csecsemőkorában előle elszoptak, bőséges sportkassának bizonyult.

A kamatok se maradtak el, pontosan haláláig nem egyszer tetézve járt ki az évi kommenció.

S kijárt a kommenció még a szegénylégénynek is és Szmrecsányi Odön nyugodtan hajthatta le fejét s nem szorult az udvari kisharang megkongatására, hogy a falubeliek segítségére siessenek. Hiszen neki még a szomszéd Berzeviczére való Gyuri cigánytól se kellett tartania, pedig Gyuri cigány lelkiismeretét számosz betörés, lótolvajlás terhelte. Elhajtotta biz ő még a birkanyáját is, nemhogy a birkákat egyenként lopkodta volna. Nem is volt nehéz azokon túladni, ismerték az összes környékbeli zsványok, orgazdák, mert összeköttetésben állott minden magafajta betörővel s ezeknél oly nagy volt a respektusa, hogy még akkor is részt kapott, ha nem közös buzgalommal keresték fel a környékbeli birtokosokat. Egyiktől a felerész, a másiktól az egyharmad Gyurihoz vándorolt. Tiszteletdíj, — akárcsak a bankvezéreké, akik nem robotolnak, nem gürcölnek, hanem ölbe tett kezekkel kaparják be a nagy Macherlohnokat és dividendákat.

Hanem azt már nem tűrte, hogy bárki is a daróci kúriát éjjeli látogatással tisztelje meg. Vizitelni oda egymaga járt és nem éjjel, sőt világos nappal, mindenki szemeláttára.

Ilyenkor felhúzta cipőit (bizonyára a paptól lopta), zsákba rakott néhány száz rákot és tisztességtudóan megjelent a daróci kúrián, ahol a vendéglátó házigazda még szóba is elegyedett vele, megvette tőle a rákokat és negyedévenként kimérte részére a rendes kommenciót, búza, rozs, szalonna vagy más ennivaló képében. Gyuri cigány — pedig úton-útfélen fennen hangoztatta, hogy a daróci kúria az ő védelme alatt áll.

Nem volt megvetendő protektor, de nem is mert oda betérni akármilyen kapcabetyár, mert Gyuri cigánnyal jó volt ki nem kezdeni s ezzel Szmrecsányi Odön is praktikusán intézte el a biztonsági kérdést, hiszen elkerülte, hogy a faluba

zsandár, pandúr, szolgabíró járjon s majd valla-
tásra, tárgyalásra Szebenbe menjen és végered-
ményben sose tudja meg, ki lopta el birkáit.

Gyuri cigány hűségesen örködött.

Ezek a kúriákon, ahol jóllakott a cseléd, de
jóllakott a szegénylegény is, természetesen szíve-
sen látott vendég volt az udvarba behajtó szom-
széd. S mikor az éjjel-nappal tárva-nyitva álló
kapun berobogott az apró kavicsal behintett tiszta
udvarra, mosolygóarcú háziasszony fogadta és a
pipájától, csibukjától meg nem váló házigazda
örömmel üdvözölte a látogatóba jött sógor, rokon
vagy komafélét. Ez meg alighogy kigubózkodott a
sokféle bundából, lábzsákból, sietett az első ölel-
közések után lovai után nézni, jól vannak-e azok
ellátva, mert a sárosi ember nagy gondot fordított
arra, hogy lovai se szenvedjenek hiányt. Mutató
legyen a Zeugli s jó ló nélkül a sárosi el se volt
képzeltető.

Megyegyűlések, Anna-bálok, főispáni installá-
ciók, esküvők alkalmával előkerültek a színben
gondosan elhelyezett ezüstcímerekkal kivert pará-
dés szerszámok, a nyúlhájjal megkent gyeplők és
ilyen kivételes alkalmakkor volt nagy puccolás,
lâkkozás, hogy minden glancoljon, mint a Salamon
tar koponyája.

Előkerültek a livrék, struccollas kalpagok,
sujtásos, varrottas szűrők, pitykés mándlik s a gon-
dosan felabrakolt lovak, simára megkefélt szőrrel,
folt nélkül robogtak be a vadszöllővel befuttatott
kapun, még egyszerű látogatás alkalmával is. Ha-
nem jaj volt annak a kocsisnak, aki a lovakat

egy-egy sebes hajtás után megjáratás nélkül vezette az istállóba, avagy csutakolás előtt zaboltatta meg. Tudta is mindenki kötelességét s kapósak voltak azok a kocsisok, akik Szinyei Béla vagy Bánó Géza kezei alól kikerültek.

Náluk kocsisnak lenni, a legjobb márkát jelentette.

Kocsiséknál kamarási kulcsot viselhettek.

S most már, hogy az inspekciót tartó vendég meggyőződött arról, hogy lovai a vendéglovak istállójában jól vannak ellátva, nyugodtan beült a kúria úri szobájába.

Kényelmes bőrfotelek voltak itt elhelyezve, némelyikének bőre a sok használattól foltosan, kopottan, mellettök nyurgalábú kis asztalka, éppen hogy egy kávéscsésze férjen rá. A sarokban pipatórium, könyvtár, százfiókos asztal, secretaire terpeszkedett ördöngös szerkezettel, melynek ha kihúzták a középső fiókját, oldalfalai hirtelen leestek és kész íróasztal állott a levélíró rendelkezésére. A másik sarokban bőrdiványok, puha karosszékek szolgáltak a vendégek kényelmére s a falba épített kandallóban nagy lánggal égett a fűzfatönk, amely ha kevés meleget is ad, de a legszebb narancssárga fényt árasztja. Őszidőre való fűtőanyag, mikor még nem azért fűtenek, hogy a meggémberedett tagok felmelegedjenek, hanem hogy barátságosabb legyen az egyre hűvösödő szoba és a közelgő télre kissé ráijesszenek. Sercegő tűz nyelve bevilágítja a sötétedő boltíves szoba meszelt falait, melyeken öz- és szarvasagancsok tervszerű rendben vannak felaggatva.

Némelyike alatt kis tábla jelzi:

— Lötte Dobay Eduárd Anna napra.

A sorban utolsón már csak ez áll:

— Lövette Dobay Eduárd Anna napra.

Akkoriban már az udvarias szomszéd halálos betegen feküdt, nem mehetett ki az erdőbe a Mardunya alá, lelőni a szokásos névnap ajándékot s csak kerülője hozta terítékre s vitte utolsó gratulációként annak az Annának,*) akit évről-évre megtisztelt figyelmességével.

A vadásztrofeák közt fogason lógnak a kúria urának fegyverei, kürtjei, vadásztarisznyái, külön helyen díszelnek a vaddisznó agyarak, amelyek mindegyikéhez egy-egy izgalmas vadászkaland emléke fűződik. Nemsokára zamatos muskotály dohány illata kering a szobában s kedélyes pipa-füst mellett telik el a vasárnap délután egyhangú unalma.

Be is sötétedik s újra, de most már csak gyalogjáró vendég lépteinek egyhangú csoszogása hallatszik s megjelenik az elmaradhatlan vasárnapi látogató, a falu plébánosa. A kakukos óra is megszólal s hangos kakuk-kakuk kiáltással jelzi, hogy a plébános úr a mindig betartott pontos időben megérkezett.

Az ősök falon lógó arcképei megelégedetten tekintenek le a kényelmesen elhelyezkedett utódokra, akik ősi kúriájukat szeretettel gondozzák. Egyiknél-másiknál úgy tűnik fel, mintha ódon keretéből ki is szeretne lépni, hogy mostanáig meg nem bolygatott, kissé megfoltozott, kissé megkopott bőrszékét szokás szerint elfoglalja és kényelmesen belehelyezkedjék.

Egy másik keretben kivont pallóst markol egy joviális képű ős. Úgy néz ki, mintha tenyérynyi széles pallosát csak parádéból tartaná, pedig dehogyan is lehetett olyan jámbor, mint aminő szelíd ábrázatúnak festették, hiszen másik kezében csukottszemű, levágott emberfőt szorongat, alighanem

*) Szmrecsányi Jenőné, sz. Berzeviczy Ninon.

valamely ádáz tusa borzalmas trofeáját! A széles pallost látva, dermedten képzeljük el, hogy milyen hatalmas suhintást mért ellenfele nyakára, ha ennek feje, egyenest a tenyerébe gördült?

Ekkora csapást nem mérhetett a szomszéd keretben malaclopó köpenyben megörökített kecskeszakállas lovag, mert ennek spádéja nem ütést, csak halálos döfést ejt a tolakodókon. Gyilkoló szerszáma úgy néz ki, mintha csak gyerek kezébe való játékszer volna.

Ezen veszedelmes fegyverzetű vitézekről távolabb kedélyesebb ősi képek díszlenek.

Toronymagasságú frizurák, copfos ősök, amethisztes fülbevalókkal, selyem és bársonyba burkolt hajporos ősanyák, ékkövel díszített nyitott nyakkal. Halcsontos páncéljuk derekukat annyira összeszorítja, hogy azokat két tenyérrel át lehet fogni, mégis úgy néznek ki, mintha fűzőjükben legalább is két ember részére sült, lacipecsenyéhez való cipókat rejtegetnének!

Akkor ez a divat járta — jó anyák lehettek.

S ezek közt a parókás, rizsporos nagymamák és nagyapák közt, mintha az utódokra smuncliznának, Szinyei László és elválaszthatatlan élettársa Máriássy Anna. Kúriájukban a nemzetes asszony hordta a kalapot, főkötőjét jólelkű férje-ura fejére nyomta.

Szegény feje, nem gondolt arra, hogy valamikor meg fog házasodni. Papnak készült, belenyugodva abba, hogy Isten ígéit a szinyei parókián fogja hirdetni, ámde az Úr akarata kifürkészhetetlen. Bátyját, a vitéz katonát a napoleoni háborúban orvul meggyilkolták, másik fivére egy embertőlgy, az óriási testalkatú Szinyei Pepi, mint a szélvihartól gyökerestől kitépett százados fenyő, hirtelen elhalt.

Stammhalter kell a családban, mert tartani kell attól, hogy a Szinyei családnak ez az ága kihál, mint a Kükemezey vagy a Bajori-család, mire a jámbor Szinyei Lászlót reverendájából nagyhirtelen kiugrasztották, megházasították és jó szerencse, hogy olyan párra akadt, mint Máriássy Anna, mert amíg ő atyai gondossággal pesztoválta a rendre született pulyákat, helyette felesége tesz-vesz a gazdaságban, pöröl az árendással, veszekszik a bacsókkal, akik ott csálnák, lopnák az urát, ahol csak hozzáférnek. Erélyes, okos asszony, a szalonokban úri dáma, nagyon buzgólkodott azon, hogy a Szinyei-fajta ki ne vesszen s emellett ráért a legszebb búzát, mákot, tököt termelni. Ellentmondást nem tűr, intézkedik, parancsol s ez ellen nincs apelláta s nagygyorsan kiadja a rendelkezést:

— Holnap megyünk a Hegyaljára, szüret lesz!

És máris rohan mindenki, hogy másnapra a kocsik, lovak, társzekerek pontos időben készen álljanak. Kefélik, kenetik a kulimázra járó borszíjjas hintókat, még az ígaslovak sörényét is tavalyról eltett kukoricaháncs és tarka szalagok közé fonják. Mindenki igyekszik, mert gyors keze van a nagyasszonynak s félnek, hogy büntetésből itt hagyja őket, ami nagy szomorúság lenne, mert a szüret — szüret, nem munka, csak multság, vigáság, zenével és tánccal jár. Ott a Hegyalján megtanítják a Hanyicskákat csárdást táncolni s azok a lobogó ingujjú, tatárképű tályjai fiúk, pörge kis bajuszukkal hamarosan megcsiklandozzák a sárosi naptól megbarnított nyitott vállmelleket.

Mindenki örül a kirándulásnak, dalolnak, víháncolnak, egy hangyaboly az egész ház, de senki se gondol Szinyei Lászlóra, a kúria urára, aki csendesken pipázva morfondíroz s amikor megtudja, hogy holnap legfelsőbb parancsra általános

mozgósítás, utazás a szüretre, félve magához inti öreg komornyikját és suttogva kérdi:

— Mit gondolsz, elvisznek engem is?*)

*

A megöregedett, megfakult ősi képek sorában, katonás tartásban feszeng egy allongeparókás — szemben vele egy fehér selyemfrakkba öltöztetett generális, nem messze tőlük kis faemelvényen áll egy ősvitéz teljes vasvértézete, ádáz csaták acél- emléke. Leeresztett sisakrostélya alól mintha most is két tüzes szempár sugara villanna elő. Páncélkesztyűs jobbjaiban buzogányt tart, mely oly súlyos, hogy a multkoriban, amint a két gyerek fel akarta emelni, alig bírták és pont az egyik ott ögyelgő inas lábára ejtették. Két hétig sántított bele s most is maga után vonszolja lábát, amikor is a teljesen besötétedett szobába karosgyertyatartókat helyezve, jelenti:

— Tálalva van.

Nini! Csakugyan beesteledett. Pipafüst mellett mily gyorsan telt el az idő.

Odakint elcsendesedett a falu. Az esteli harangszó rég elhangzott már, a felfelé bukdácsoló vacsoracsillagot a hegyek lilás ködpárája nyeli el s ezalatt az istentányérja mint egy stréber, magasra fel, Csaba királyfi útjára törtet. Ezüst sugaraival rideg fénybe borítja a falut, melynek néma csend-jébe belesívít a bakter túlkének repedt hangja. Félig dalolva bekiált az éjbe:

*) Ezt a történetet más család igyekezett kisajátítani, de nem engedjük. Sz. G.

Ošem hodzin udzerelo
Už je cma,
Pohvaleni Ježiš Kristus
Vidzim ca.*)

Buzgón örökdik s az utolsó szavakat harsányan kiáltja. Éber szemei elől a falu tyúktolvajai megrettenve, a csűrök árnyékába húzódva, lap-pangva menekülnek.

Csend van — csak néha hallatszik fel két szomszéd porta örök haragosainak mérges ugatása.

Hogy haragusznak egymásra, pedig nem is emberek.

Hideg van. Alighanem korán köszönt be a tél. Mégis jobb a meleg szobában, ahol nemsokára víg lakmározás, poharazgatás közben szóba kerülnek a heti események, a megyei, az eperjesi hírek, a gazdasági viszonyok s azután a politika.

Az asszonyok összebujnak. Kissé rosszalkodnak, incselkednek, kissé megcsipkedik a szomszéd falubelieket — enélkül nem lehetnek és eldicsekednek, hogy ez évben konyhakertjükben milyen bőséges volt a ribizketermés. Remekül sikerült a ribizlibor, olyan a színe, mint a rubin. Van olyan, mint az abauji Rakovszkyaké, de a köszméte gyümölcsérés előtt elfonnyadt, lekókkadt, valami fekete penész rakodott reá. Inkább szerencsések voltak az almával. Különösen a sóvári vált be, meg a boskopp s még kézmárki alkuszok is jöttek érte, sőt a selejtesét egy lublóí csámpásszemű zsidó susinkának**) vásárolta össze. Hanem a barack nem sikerült. Szebenben virágjában fagyott le, csak Kendén

*) Nyolcat ütött már az óra
Sötét van,
Dicsértessék Jézus Krisztus
Látlak!

**) Aszalt alma.

Mattyasovszky Tamásnál volt termés. Azonban a káposztát Hrabéczy Gábor majdnem ingyen kótyavetyélte, annyi volt, — senkinek se kellett. Gazdálkodtak, tervezgettek. Meglássátok, jövőre gyerekefj nagyságúak lesznek a georginák, balzsamint, portulakát is hozattunk, ezek mostanában divatos díszei a virágágyaknak. Péchy Eleméréknél még a kőlépcsők réseiből is kivetik fejüket s képzeljétek, Jernyén a virágházban amirillis virít. Amolyan se nem lilium, se nem tulipán fajta. Egyébként a konyhakertben nagy újítások lesznek, mert innét és a gazdaságból mindennek ki kell kerülnie. Így olcsóbb, mert a városi dolgok túrhetetlenül drágák. Oswald és Holénia*) specerei-áruikat patikaáron adják, már meg se lehet fizetni s képzeljétek, milyen ostobák a cselédek!

Multkoriban Eperjesre küldte a Hancsát. Kitanította, hogy menjen Holéniához és tíz krajcárért vegyen vaníliát. S mit tett az a szerencsétlen? Őszszetévészttette a két nevet s ahelyett, hogy Holéniától vaníliát kért volna, Vanília úrtól holéniát kért. Úgy állított be a boltba:

— Pan Vanilia, pitam za dzešec grajcare holéniu.**)

Ugye igazam van, szekírozás nélkül is mondhatom, hogy milyen ostoba leány?

No de erre az asztal végén ülő házigazda is szakállába dörmög. Szomszédja is alig hallja:

**„Ešte som ňevídzel
Takeho bortáka
Kraavu chcel podojic,
Šednul pod bujáka.***)**

*) Híres eperjesi vegyeskereskedések.

**) Vanília úr, kérek tíz krajcárért holéniát.

***) Ily butára mégse tudtam lelni, tehát helyett bikához ült fejni.

Mi az, mi az, — kérdik az asszonyok, de választ nem kapnak s folytatódik az asszonyi csicseregés, hogy hát Holénia megharagudott, kidobta a Hancsát és azóta rájuk is aprehendál. De ennél nagyobb baj volt, hogy vanília nélkül maradt, holott vendégeket várt és tortát akart csinálni, mert a „domarobenzisz”) olcsóbb és jobb s bizony ő Eperjesről Spangarapanétól”) tortát nem fog hozatni. Ki tudja, milyen mismást adna s még úgy jár vele, mint Berzeviczy Tivadarék, akik a születésnap tortát az ő cukrászdájában rendelték.

Szép volt, azt meg kell adni, Spaniserwind, közepén piros rózsza, tizenkét gyertyát tűzdeltek köréje, Rózsika éveinek számát, de amennyire örült a kislány, annyira bosszankodtak a szülők, mert az a kapzsi cukrász egy forint ötven krajcárt mert számlázni. Azóta a felsőtarcaiak rá se néznek Spangarapanéra, bojkott alá vették s most Maurerhez járnak. De ki is tudna ily luxust utánozni? Falusiaknak nem is való a cukrászsütemény, egyék azt a városiak, ezek úgyse veszik észre, ha avas vaját, állott tojást habarnak belé, mert ezek még azt se tudják, hogy a tyúk napjában csak egyet tojik, különben meg nem történt volna az a nevetséges dolog, amely Krémernével megesett.

Jókedvű, bolondos férje a piacon járt, örömet kívánt feleségének szerezni, Kronerova Borától, a híres kofától babos tyúkot vett. Maga vitte haza, úgy, ahogy a szakácsnék szokták, lábainál fogva fejjel lefelé. Egész út alatt kotkodácsolt a tyúk. Feleségének örömmel jelentette, hogy milyen jó vásárt csinált, mert ez a tyúk naponta garantáltan két tojást tojik.

Csakugyan úgyis lett, másnap a ketrechen két

*) Otthonkészült.

**) Eperjesi cukrász.

tojást találtak, harmadnap és negyednap is. Nagy öröme volt Krémernének. Jól tartotta, babusgatta, napjában több ízben megcsodálta, válogatott falatokkal tartotta s mesetyúkjának remeklését a városban széjjelhordta. Másról se beszélt, de egy hét múlva még csodásabb hírért adta, mert a tyúk nem kettőt, hanem hármat tojt s ez így ment tovább, míg végre beállt az a hihetetlen csoda, hogy négy tojást rakott.

Valóságos aranytyúk, de aztán összevissza rakta a tojásokat, hol hármat, hol egyet, néha kettőt s végül egyet se -- vége lett a szokatlan tojáshozamnak, aszerint, ahogy Krémer győzte, avagy únta a tyúk nevében a tojásokat a ketrecbe rakni, mire felesége megharagudott, hogy neki csak olyan kell, amely naponta legalább is két tojást rak, levágatta a tyúkot.

— Bestia, még rádfizessek!

Krémert a sok becsempészett tojásért némi kárpótlás érte, mert a felhízlalt aranytyúkból finom leves telt ki, vendég se jött a házhoz s így szűkségtelen volt az esetleges leveshiányon úgy segíteni, mint ahogy azt a Sophie tant tette. Majdnem levestálaláskor érkeztek vendégei. Nagy ijedtében lekiáltott a konyhába:

— Skoro vodu do polivki*)

Szó se fér ahhoz, hogy Sofie tantnál a felhígított leves dacára jó volt az ebéd, hanem van az úgy, hogy a háziasszony néha megrémül, fejét vesztí, ha tömegesen megrohanják. Így volt ez Borbálánál,**) pedig szíves vendéglátó házat tart, mégis rakásba jött vendégeit számlálva, szomorú megadással sóhajtott fel:

*) Gyorsan vizet a levesbe.

**) Berthóty Vilmosné, sz. Péchy Borbála.

— Um Gotteswillen, die werden mich ja auffressen.

Úgyis lett, valósággal kiették, de becsületére legyen mondva, amit adott, szívesen adta, mindenféle jóval megtraktálta őket. Adott habos kávé, kuglófot, málnát, borovnicát, sőt giardinettot is, de mire széjjelszéledtek, dúsan megrakott asztala megkopasztva meredt rá. Csak két mogyorót hagytak, azokat is takarítás közben az asztal alól szedgették fel.

Hanem azért mégse való úgy búcsúzni a vendégektől, mint ahogy azt Gabriella néni tette. Hamisítatlan eperjesi dialektussal búcsúzott:

— Jól tetétek, hogy eljötétek, de jól tetétek, hogy elmentétek.

Tényleg még azt hinné valamely aprehendos, hogy komolyan mondta.

Ilyen apró asszonyi pletykázások után a férfiak beszélnek meg a vármegye ügyes-bajos dolgait, hol és miként lehetne segíteni a drágaság okozta inségen. Nagy az erőfeszítés. Kormánysegély, kománysegély, de a várt segítség sehogyse tud befutni s addig, míg az beérkezik, a vármegyei urak máris több vagon krumplit osztottak szét, mert az éhező nép még az ültetésre szánt magot is megette, az úri dámák pedig összeálltak és nagy maskarabált rendeztek a lövészegyletben. *)

Rengetegen vettek részt.

Dessewffy Kálmán mint beduin vezette be a szép Szabó Rózát, aki viszont mint Selica az afrikai nőben, remekül nézett ki s még Késmárkról is eljött báró Mednyánszky né sz. Szirmay Marianne és Görgey né Badányi Katalin, Lőcséről a Dundas-lányok, akik magukkal hozták Bobory Gyurkát és báró Zornberget.

*) 1868.

Híres táncosok, a soupercsárdást másfél óráig táncolják, vetélkednek a sárosi gárda legjavával, holott ezekkel nehéz síkra szállni, mert köztük vannak a két Semsey, Boldi és Lajos, Péchy Ödön, Szinyei Laci, Bornemisza Lajos. Hatalmas szál emberek s milyen daliás volt Szinyei Laci, mikor a megyei bandérium élén egy nagy parádé alkalomával díszmagyarban felvonult. Fehér atlasz se-lyem atillája volt, — csak ne köhögne annyit.

Eljött a bálra a három Csáky gróf, Vidor, Albin és Zeno. Nagy volt a jövedelem s azt Szinyei Félixné sz. Jekelfalussy Valéria osztotta szét, nem sikkadt el egy krajcár se. Végre az államsegély is megérkezett s most már munkája is van a népnek. Péchufalvától Litinyén át Majdánig inségutat építenek. Bánó József járta ki.

Az már igaz, hogy Bánó József képviselősége óta nagy buzgalommal igyekszik mindent előmozdítani. Megérdemelte azt a nagy kitüntetést, hogy a képviselőház alelnökévé válasszák. Disze a megyének, disze az országnak, nincsen olyan egyesület, melynek tagja ne volna, de nem töri magát holmi anyagilag jól dotált igazgatósági tagságok után, mert munka nélkül nem hajlandó dividendákat zsebrevágni. Az ő tagságai a konyhára semmit se hoznak, képviselősége ráfizetéssel jár. Mindenkin kész segíteni s ha ünnepélyes alkalmakkor fel kell szólalni, ő a mindenkori díszszónok. Ha valakit ünnepi beszéddel meg kell tisztelni, szívesen teszi, de szíve, lelke fáj, mikor gyászbeszéddel búcsúztatja kortársait.

Szomorú is nagyon, ha egyikünk-másikunk ki-dől.

Most is nemrégén halt meg Dobay Károly negyvennyolcas ezredes s még csak nem is sárosi földbe temették. Kiváló ember, az olaszok is nagyra becsülték, olasz gróf, tábornok lett, Turinban volt

a temetése, Kossuth Lajos dobta sírjába az első rögöt.

Hagyjuk is abba ezeket a szemcsavaró eseményeket, beszéljünk valami vígabb dologról, úgyis elég bosszúság éri az embert, akárcsak Péchy Nácit. Most is bebizonyította, hogy az úr, úr marad még akkor is, ha nadrágját ellopják. S éppen vele történt meg ez a hihetetlen eset, mikor hosszabb időre elutazott.

Elegánsan berendezett lakását, értéktárgyait nem akarta felügyelet nélkül hagyni, ezért egyik barátját megkérte, hogy hurcolkodjék szobáiba s vegye gondozásba holmait. Hetek múlva hazaérkezett s íme, üres lakás tátong elébe; mindene eltűnt, bútorok, ágynemű, fehérnemű, teljes berendezése, ősi képei, ezüstneműje, mind mind, ki eladva, ki elzálogosítva s még csak gondosan vasalt pepita nadrágjai se voltak találhatók.

S mind ez kártyán úszott el.

Az illető, akire értékeit rábízta — nevét se ejtjük ki — a coeur dámába volt szerelmes. De Péchy Náci nagyúri gesztussal napirendre tért ezen kicsinység felett, soha egyetlen szóval, szemrehányással nem illette az eltévelyedettet.

Igazi grandseigneur.

Az a kártya, az a kártya!

Mennyi szép vagyon, érték úszott el azon s az egyik Péchy-fiú — az igaz, hogy senkinek sincs ahhoz köze — rövidesen elkártyázta családi ezüstjeit, címeres tálakat, nehéz kandellábereket, billi-omot s végül egy értékes Rákóczi-féle antik óráját. Potom pénzen vésztegette — hogy fogja majd sajnálni, ha megöregszik és benő a feje! Kár — kár!

Oh, de most a más baján ne sopánkodjunk.
Nocsak háziúr, nyisd ki íróasztalod rejtett fiókjait,
nálad mindég vannak tréfás versek, költemények,
melyeket itt is ott is összeszedsz, nehogy elkallód-
janak s halljuk, hogy a nagyvilág botrányhőseiről
összeszedtél-e néhány zöngeményt? Igaz ugyan,
hogy nem hivatásos poéta szerzeményei, mégse
sajnáljuk le és ha kifogás alá esnek a rímek, csi-
náljon más jobb verseket.

Ezen biztatásra a házigazda íróasztalába nyúl
s rejtett verseskötetet vesz elő. Az asszonyok ösz-
szebújva lesik a felolvasást.

Chimay a milliós asszony,
Alig hogy lett hercegasszony,
Oly mohón ment a cigánynak,
Mint kígyó a csalogánynak.
Dúlta Vénusz birodalmát,
S elvesztette nyugodalmát.

Egy királyné koronáját,
Fényt, családot és hazáját,
Otthagytá és elmegy holmi,
Csavargókkal barangolni.
Isten, erkölcs neki semmi,
Ő csak almát akar enni.

Amióta Éva mama,
Belekóstolt az almába,
S Ádámon száradt a csutka,
Fajzatuknak sosincs nyugta.
Az a kígyó! mint volt régen,
Most is kanál minden lében.*)

*) Mattyasovszky Tamástól.

Csúnya is volt attól a milliomos asszonytól, hogy becsületes urát otthagya s abba a cigányba belegabalyodott, de az még érthetlenebb, hogy az a királyné hogyan tudott megugrani egy táncmesterrel, vagy talán csak instruktor volt az illető, holott, mondják, hogy a király jóra való ember, csak az a baja, hogy mindég egy pohár sörrel többet iszik, mint amennyit kellett volna, de mégis király volt és elvált tőle. Mi bizony nem nagy káoszt csinálunk abból, ha a mi uraink a hetivásárok után kissé jobbkedvűen jönnek haza. Nem is férfi, ha olykor nem borszagú s ha túlságosan olyan, nem kell a hálósobába beengedni, aludjék a saját szobájában a kanapén, vagy menjen a vendégszobába. Minálunk nem divatosak a válások, csak Gömörben lopkodják el egymás feleségét, ott a gyerekek sose tudják ma, hogy holnap ki lesz a papájuk, mamájuk! Itt csak a birkákat lopkodják, azt is csak olyankor, ha a kutyát elfelejtik a láncról leereszteni. Multkor — de ilyet! — ünnep napján Mindszentkor a szentségtörők Volyán Tahyéknál lopták el a birkákat. A juhász ráfogta, hogy farkas járt ott, de alighanem az ő keze is benne volt a lopásban.

Mindenki sajnálta őket, mégis Szebenben rímes párbeszédet faragtak a kifigurázott esetre:

— Jó reggelt, juhász!

„Ľedobre u nas.“

— Hát mit?

„Viľk ovca zjid.“

— Hát mikor, hol?

„Teraz ju prez dvor vľikol.“

— Hát kutya hol?

„Zavarti bol.“*)

*) Fordítása a 39. oldalon.

S mikor az almáriumba rejtett versek kincses-kamarája kimerült, még mindég volt tartalék s a vendégek egyike zsebéből előszedi a legújabb verscsudát, melyet nemrég Eperjesen azon módon sebtiben lemásolt, de hogy az abban szereplők meg ne sértődjenek, az utolsó versszakban csak betű és pontok jelzik, hogy ezek is alighanem élő személyek lehettek. Ha kitaláljuk jó, ha nem, akkor is jó.

HA? AKKOR...

Ha láttál
Ortodox
Zsidót szalonnázni,
Vén cigányt dolgozni,
Vagy purdékat fázni,
Vagy a sas szemeit
A napban káprázni,
Drabantot,
Mészároost
Este citerázni,
Vagy gazdag
Dinasztát
Hétszilvafát
Rázni, vagy láttad

A G...s
Gyerekeit ázni,
Akkor: ha ezt
Láttad,
Átéltél sok telet,
Nizzában
Nem kellett
Költeni pénzedet.
Akkor: hiénából
Kautschukmann is lehet,
S . . . y
Z . . . a lányra
Talán még szert tehet.**)

*) Fordítás a 38. oldalról:

Jó reggelt, juhász!
— Nem jó itt.
„Hát mit?”
— Farkas bárányt vitt.
„Hát mikor, hol?”
— Most az udvarból.”
„Hát kutya hol?”
— Bezárva volt.

**) Bánó Géza feljegyzései közt. 1878. II. 20.

Ezzel se fejeződött be a felolvasás s hogy a sárosmegyei jargon méltatlanul ne mellőztessék, olyan kerül a felszínre, melynek strófái nincsenek a grammatika merev szabályainak páncél örvébe szorítva, hanem ettől függetlenül, a „ponasemu“) itteni szójárásnak megfelelő helyesírásával bocsátották földkörüli útjukra.

Szomorú a témája.

Egy haldokló végrendelkezik.

TESZTAMEN**)

Sztari Gajdos lyezi hori, dze ruka, dze hlava
Csuje jak mu szvati David na harfe vihrava.

Plyeban mu udzelyil fcsera dusovneho leku
Ked ho pobožsnye pripravil na tu velyku streku.

— Pridz szem sztara — zsenu vola — uzs je zomnu Amen,
— Volaj dzeci i rihtara, hcem robic testamen:

— Rolyu v Szosznoh, ta osminu zohabim pre Marku —
„To nye Gajdos, jej nyeh budze, ta luka pri jarku.“

— Konye s vozom, hok a brani, nyeh Mizso dosztanye —
„Prave tote veci som uzs obecala Hanye.“

— Dzvonyár nyeh si vezsnýe kurtku i duhanzsák novi
„Ja som lo uzs obecala vecsar hrobarovi.“

— Ci szvateho ai s babul Zse se z tadzi ztirasi!
— Ta kto dnyeska rozkazsuje? Ja csi ti umiras?

Ezt a szomorú esetet, nehogy azt a sárosiak csak a maguk részére kisajátítsák, le is fordították. Mintaképe a jó feleség asszonyi gondoskodásának.

*) A mi nyelvünkön.

**) Kalmár Spisske klapanciái után.

VÉGRENDELET

Öreg Gajdos, holt betegen érzi feje-lába,
Hogy hegedül a fülébe szent Dávid hárfája.

Gyógyító irt kent már tegnap a káplán ő rája.
Tisztán menjen messze-messze túl a másvilágra.

— Jöjj csak Öreg, nekem amen, asszonyához sóhajt,
— Szívem földi javaimról rendelkezni óhajt:

— Földemet a fenyves alján, a Marcsára hagyom
„Azt nem Gajdos, mert én neki a réteket adom.

— Eke, szekér, mindkét lóval a Mízsué legyen —
„Nem lehet, mert a Hancsának ellgertem régen.”

— Harangozó a pipámat, dohányzacskóm kapja —
„Nem lehet, mert sírásóknak ígertem pár napja.”

— A mindenét! Hallod asszony, nem fogsz elhallgatni?
— Ki parancsol? Kettőnk közül — ki fog ma meghalni?

S most — abbahagyták a felolvasást. Dilettáns verselők szellemi termékei csak ideig-óraig mulattatnak s ha valaki napi gondjai mellett ráér a rím-faragásra, inkább kuriózumot jelent s ebben előljárt Mattyasovszky Tamás és Duka Róbert.

Duka Róbert ráér, ideje van elég, mert nyugdíjas huszárezredes, hanem Mattyasovszky Tamásnak elég a dolga. Változatos életpályát futott be. Mérnöknek készült, járásbíró lett s végül a főispánságnál állapotodott meg. Amellett gazdaember s olyan ügyes verseket ír, hogy azokat a „Borszem Jankó” hetikronikája szívesen leközli. Jó verselő Bánó Miklós, de magasan felettük áll Semsey Ádám, akinek meg az a specialitása, hogy verseit sárosi jargonban írja s a posarisski nyelvet kultiválja. Közkedveltségű versei nagy kelendőségűek

s úgyis van, érdemes azokat elolvasni, mert a sárosi nyelv különös humor zamatjával fűszerezi a verseket s mi sárosiak a szalonokban is megbecsüljük a nép nyelvét, akárcsak a szepességi zipszerek, vagy a mecenzéfi mánták az ő összevissza eszkábált némettségüket.

A sárosit élvezik azok, akik itt születtek s nem felejtik el azt, még ha világgá is mennek s a zord telet Nizzában, Biaritzban töltik és részt vesznek a montecarlói farsangon, ahol még decemberben is nyári ruha járja, nem úgy mint nálunk, ahol jó téli ruhával kell üdvözölni a hideget. Ott bizony szükségtelen télen az ablakréseket kóccal, mohával kitömni, papírral lecsirizelni.

Lám — most is arrafelé üdül az az Andor*), aki mégis milyen nevezetes emberré vedlett, pedig sok reményt nem fűztek hozzá, nem úgy, mint Zsigához,**) akinél a hozzáfűzött remények százszázalékosan be is teljesedtek, mert máris vezérszerepet játszik a megyében, sőt Szinyei Félix, a főispán is feléje hajlik. Berzeviczy Edmund a főispán veje, ő miatta hagyta oda az alispánságot, párbajt is vívtak, meglássátok, rövidesen főispán lesz belőle. Máris skarlátveres díszmagyart csináltatott. Igaz ugyan, hogy egyelőre csak menyegzőre, ünnepélyes díszgyűlések kedvéért, de bizonyára már arra az időre, ha majd a főispáni székbe ülhet.

Hanem az Andor, abban senki se bizakodott, senki se hitte, hogy valamikor érvényesülni fog.

Világgá ment.

Skvarkáját eladta, árát zsebrevágta. Féltették is, hogy pénzével balul jár, csak anyja***)) bizakodott benne: ne féltsetek őt, megél az a jég hátán. Az

*) Péchy Andor.

**) Péchy Zsigmond, Abaujmegye főispánja.

***)) Péchy Luciánné, sz. Úsz Aurélia.

anyai sejtelem, bizakodás nem csalódott s ime most nagylábon él, Bécsben a Sacherben lakik, nemis olyan olcsó hely és díszmagyar helyett elegánsan szabott frakkja van. Párisban csináltatta s ahhoz aranygombos fehér selyem mellényt hord. Nem győz az estélyi meghívásoknak eleget tenni, mindenütt ott van, ahol a legszebb asszonyok összeverődnek s ha a Práterbe kikocsizik, mindég magával visz egy-egy kiválasztott divatszépséget, avagy a híres Odillon asszonyt. A bámészkodó publikum megcsodálja nemcsak a szépségkirálynőt, hanem Péchy Andor különszabású pincset is, melynek laposkarimájú formáját londoni kalaposa, egyedül és kizárólagosan az ő ízlése szerint kalapált ki.

S aztán — most még házizsidaja is van. Az a Rotschildt. Vele van sülve-főve. Rotschildt jár utána és Péchy Andortól tanulja el az úri viselkedést, az úri manírokat — viszont Rotschildt adja cserébe a legbiztosabb, holtbizonyos tippeket.

Jaj, pedig a Rotschildttal való kísérletezés majdnem balúl ütött ki s csak egy paraszthajszálon múlt, hogy mindene odavesszen.

Képzeljétek, Rotschildt rossz tippeket adott.

Az igaz, hogy Rotschildt is tévedhet, az ő kezében se vedlik minden kavics arannyá, hanem ez gyenge vigasz és Péchy Andor alighogy a nagyvilági élet forgatagába került — egyszerre már azon volt, hogy skvarka maradványának apróra váltott bankói, akárcsak a pupavavirág*) szertefoszlanak, semmivé lesznek.

Hanem áll a régi közmondás: az úr nem panaszkodik, az úr fizet.

Krev ñe voda.**)

*) Pongyolapitypang.

**) Nem vér a víz.

Úr volt, nem panaszkodott, szó nélkül fizetett, dehogy tett volna szemrehányást a pénzfejedelemlnek, holott ez is tudta, de legalább is sejtette, hogy milyen kínos helyzetbe hozta sárosi barátját és mindenképen igyekezett jóvá tenni a balsikert. Ámde ő is hallgatott, nagyon imponált neki Péchy Andor egykedvű nyugalma.

Rövid idő múlva, hogy a szerencsétlen szárnypróbálgatást kárpótolja, barátságos figyelmeztetést intéz hozzá:

— Kaufen.

Csak ezt az egy szót:

— Kaufen.

Akár van, akár nincs miből, de venni, venni részvényeket, értékpapírokat, sokat, minél többet, minél gyorsabban és Péchy Andor vett, vett sokat, minél többet, minél gyorsabban s a részvényt papírok rövid idő alatt kenguru ugrásokkal lehetetlen magasra szöktek s immár nem győzte a súlyos ezreseket, a nagy nyereséget az Osztrák-Magyar bankba helyezni s hogy öreg napjaira is biztosítsa magát, töménytelen pénzeket rakogatott még az Angol bankba is.

Aranyeső borította.

Mégis jó volt az a skvarka — s Rotschildt barátsága egy kincsesbánya aranytárházát nyitotta ki s a gazdaggá lett világfit, ha a péchujfalusi ősi kúriára látogatóba jött, fia szerencséjében mindég bizakodó anyja szeretettel ölelte magához:

— Mein Monte Christo.

Ki hitte volna — ki hitte volna?

És képzeljétek, a szerencse állandóan kísérte s ahhoz megvolt a spurija is.

Mert lám, milyen ügyesen tudta kiválasztani a Tokiót...

— Az is asszony? kérdi érdeklődve a plébános úr.

— Nem — nem asszony, ménló s most Angliába viszi, fontokkal fog hazatérni, sokat fog nyerni azoktól a halszemű angoloktól. Versenystállójába csak a legjava lovakat, a kékvérűeket engedi be, akárcsak Miklós,*) aki a Gagával diadalmaskodik.

— Ménló ez is, főtisztelendő úr — magyarázzák a kíváncsiskodó plébánosnak.

Persze-persze, Miklóson is meglátszik, hogy sárosi.

Ő is ért a szép asszonyokhoz, meg a lovakhoz. Nem uszályhordozója a mánásoknak, hanem állandóan velük van. Teheti, mert gazdag úr, sokat örökölt, még Caraffa se tudta őseitől elkönfiskálni a nagy vagyont, holott ez értett az ilyen elkobzásokhoz s most képzeljétek — a multkoriban, mikor a párisi turfon a belga király megjelent, mit nem csinált a Cleo?...

— Az is ménló? — érdeklődött a kíváncsi plébános...

— Dehogyn ménló! Két lábon járó asszonyi állat, Cleo a belga király barátnője, aki bolonddá teszi a kétlábú ménlovakat, hanem ez alkalommal személyesen libegett le páholyából, hogy Péchy Andornak a Tokió szerepléséhez gratuláljon. Tapasz volt ez arra a sebre, melyet Tokió Angliában gazdáján rúgott, mert Tokió az epsomi turfon rosszul viselte magát, ámde kudarcát jóvátette a pesti gyepen, hol megnyerte a Milleniumi-díjat, a királydíjat és még számos százezres nagy díjat, a kékvérű lovak nagy dicsőségére. S mindez nem elég Andornak, de még az sem, hogy a nemzeti kaszinónak tagja, immár a bécsi Jockey Clubba is bejelentette felvételi kérelmét.

*) Keczer Miklós.

Csupa Durchlaucht, Erlaucht, Prinz, Fürst és gróf foglalja el ott a tagsági helyeket és báróból is alig vesznek fel egy-kettőt s ezeket is csak kivételesen a legjavából válogatják ki — feltéve, ha kamarások.

Exkluzív társaság, nagyon megmustrálják a jelentkezőket, sőt még a walesi herceg multja után is tudakozódtak, hogy igaz-e a róla keringő hír, hogy kártyaadósságát csak hosszas unszolásra, kedves mamája, a jó öreg Viktória fizette ki?

S az a lőcslábú osztrák, aki ott a Jockey Clubban elnökösködött, bár tudta kicsoda-micsoda Péchy Andor, jelentkezésekor felfelé görög orrát elfintorította:

— Aber eigentlich wer ist dieser Petsi, nichtmal Magnat, nichtmal Kämmerer?

No de ez már Péchy Andor fülébe jutott.

— Micsoda? Nichtmal Kämmerer?

No megállj te selyemgatyás osztrák agár! Csak ez kell neked?

Nagyhirtelen leutazik Bécsből, beletemetkezik a sárosi dohos archívumokba, felforgatja a megyei levéltárat, no meg az otthoni levelesládákat s nyolc nap alatt összeszedte tizenhat ösét s egykettőre megszerezte a kamarási kulcsot, amelyhez immár olyan jól pászolt teli kamarája. Hanem meg nem állhatta s a Jockey Club elnökének orra alá dörgölte:

— Dass machen sie mier nach!

Rekordot csinált őseivel, akikről bebizonyította, hogy igenis, tényleg éltek és míg mások éveken át levéltárról levéltárra járva keresték, kutatták és végül már üldözték is, ki volt apjuk, anyjuk, nagyapjuk, szépanyjuk, dédapjuk, a péchufalusi kúria ontotta az egerek és penésztől is hitelesített okmányokat, melyekkel igazolta, hogy a

Péchyek már akkor voltak, amikor a Jockey Club elnökének ősei még lenni se kezdtek.

— Das machen sie mir nach!

S volt ebben a kellemetlen megjegyzésben büszkeség, visszavágás, gúny, malícia, mert a Jockey Club illusztris elnöke nem hordhatta a kamarási kulcsot.

Úgy hírlett, hogy valamelyik nagymamája nem tartozott azon családok közé, akik Ebenbürtigkeittal dicsekedhettek volna s az osztrák kék vér a grófi korona díszes palástja dacára, kissé pirulni volt kénytelen.

Nem csoda! Hiszen nem volt sárosi, aki lovainál is súlyt helyezett a kék vérré — úgy, mint a Tokiónál meg a Gagánál.

Péchy Andor pedig ezekután visszavonta a Jockey Clubhoz beadott kérvényét, mert most már neki derogált abba a társaságba ülni, ahová főnemesi koronával bejuthatnak olyanok, akik különben kamarások nem lehetnek.

De ha már a sárosiak a Tokiót és Gagát híressé vált gazdáinak lovait oly büszkén emlegették s azokról úgy beszéltek, mintha családtagok volnának, rátartóságok voltak azokra is, melyeket otthon neveltek.

Ghillány Imre báró a féltékenyséig büszke volt sajátnevelésű lipizzai lovaira. Kilométereket nyelő, kitartó lovak s nehezen vált meg tőlük akkor, amikor a Szabolcsmegyéből errefelé lovat háztűznézni bevetődött leveleki Molnár Guszti Fricsre jött, csak nagynehezen adta el két hófehérre vedlett szürkéjét a Darut és a Hollót s akkor

is kikötötte, hogyha azokat Molnár Guszti elakar-
ná adni, másnak, mint neki el nem adhatja.

Molnár Guszti azután ezekkel a lovakkal eredményesen futott a nyíri homokon Mezőssy Margit után, akit szabolcsi lovaival sehogyse tudott utol-
érni.

Ghillány Imre mellett szép fogatokat állítottak ki Szinyei Józsi, aki magasülésű Kucsirwagerlin szeretett parádézni, hanem dehogyis adta volna ki kezeiből a gyeplőszárat annak, aki a lóhoz nem ért. Hiszen egy rosszul alkalmazott ostorcsapás, egy hibás gyeplőrántás örökké csökönyössé teszi a lovat.

Fivére, Béla, inkább a lengyelszekeret kedvelte, holott finom, pedálra járó gumikerekű amerikai hajtókocsija volt már abban az időben, mikor a gumit csak az iskolásgyerekek ismerték és olyankor, ha kedvezőtlen válaszokat kívántak leadni, ezzel a barátságos szóval kedveskedtek egymásnak:

— Gumi.

Az ilyen lengyelszekér minden porcikája zötyögött, lötyögött, zörgött, zakatolt és éktelen zajt csinált s mikor Szinyei Béla ezen a Fuhrwerken behajtott az elegáns kassai versenyekre, Senyey Pista, a darutollas báró, elrémülve kérde tőle, hogyan foghatta be éppen ebbe a rémes alkotmányba trapperjeit?

Megis kapta a praktikus választ, hogy azért, mert lovai ijedősek, hanem lengyelszekerének éktelen csörömpölése agyonüt minden egyéb zajt, amelyhez lovai nincsenek hozzászokva s így nincs mitől ijedezni, viszont az ő szekerének éktelen zajától a többi versenyző lovai riadoztak s ezzel Okolicsányi Ferónak, mint néhanapján versenybírónak módjában állott egyes szabálytalanul ügető úrkocsisokat diszkvalifikálni.

A kétlovas fogatok mellett a négylovas fogatokat leginkább Ghillány Imre, Pulszky Géza, Szinyei Kálmán és Keczer Miklós kedvelték s utóbbi, ha megunt a pesti nagyúri barátait s eszébe jutott a Nemzeti Kaszinó havannafüstös légkörét jó sárosi „dobry lufttal” felcserélni, lapispataki birtokáról Péchy Ignáchoz Kellemesre quodlibettel hajtatott. Tarkát fogott ostorhegyre, míg Ghillány Imre gyeplősének nyakába apró csengőt akasztatott, hogy ennek csilingelő hangjára kitérjen úr nem úr, paraszt egyaránt. Ki is tért előre még a szenet fuvarozó kavecsányi atyafi is, pedig ez három lovat hajtott, úgy, hogy nyeregben ülve hosszú madzagon rángatta a rúd elé koppantóra fogott első lovát és nem tért ki akármilyen fiákerosnak.

Négylovas hintón járt Bánó Géza, Hedry Ernő, hanem a nagyobb parádé kedvéért ötlovas fogattal indult el a negyvenes évek világlátott gavallérja, Bánó Miklós, messze le Tolnába, ahol fivére, Bánó József, Hídvégen br. Jeszenszky Terézszel esküvőjét tartotta. Volt is riadalom, amikor Tolnában megjelent, mert Sárosból olyan hosszú volt az út, hogy mire odaért, hatszor kellett lovait átpatkoltatnia, de hazahozva Roskoványba az ujdonsült menyecskét, csodájára jártak a sárosiak nemcsak a szép asszonynak, hanem annak az ötösnek is, amely ily szép terhet fuvarozott a megyébe.

Nem volt hiány a négyesfogatokban, mert a Raszlaviczyak, Úszok, Berthótyék, Bujanovicsék és számosan mások rukkoltak ki szebbnél szebb fogatokon. Parádés esküvők, fényes főispáni installációk alkalmával annyi volt a Zeugli, hogy azokat az eperjesi Sasban el se lehetett helyezni s az installált főispán már régen belekezdett beszédébe, sőt ott is tartott már, hogy bízik a vármegye közönségének jóindulatában s még mindég egymást követték a díszesebbnél díszesebb fogatok,



amelyek egyre ontották azon lojális virilistákat, akikre bizalmának alapjait fektette.

Négyfogatún hajkurászta lovait Salamon Aladár is és ha nem járta Afrikát, vagy legalább is a szepességi Csáky rokonságot, Plavnicáról, Palocsáról Lublófürdőbe hajtott, ahol a fenyőerdők illatos párájába rejtett fürdőhelyen mindig talált valamely szép asszonyt, akinek kedvéért fergetegként jött-ment. Szandlauferjén állandóan pattogtatta suhogóját s ez a pattogtatás a fenyőerdők csendjében visszhangzott, mintha gyorstüzelő gépfegyverosztag gyakorlatozott volna.

Szaladt is útjából minden szembejövő s az aggodó mamák még a fésülködést is abbahagyva, lélekszakadva pegnoirban rohantak le a sétaterre, hogy ott játszadozó gyerekeiket biztonságba helyezzék, mert a megriadt lovak, legázolva minden útbanállót, egyvágtaiban futottak be a lublói kacsaringós úton a kúrszalón elé, ahol Probstnerék fennhatósága alatt szép halványarcú asszonyok lesték azt a pirt, melyet a jó hegyi levegő, az a „dobry luft” arcukra varázsolt.

Akkor még nem járta a rouge, meg a stift s a Coty-féle emailmaszat. Az asszonyok nem hordtak magukkal egész drogériákat, mert a halvány arcoknak maguktól, a friss hegyilevegőn kellett kipirulniok és Isten adományát, az üde arcbőrt sminkeléssel, párisi kenőccsel, bécsi ronggyal nem illett pótolni.

S azok a halvány arcok nemcsak a Probstnerék kisajátított lubló levegőjén, de akkor is kipirultak, amidőn Salamon Aladár néhány keresetlen bókkal

közeledett hozzájuk s amidőn a széptevésnek ideje lejárt — úgy ahogy jött —, mint a szélvész hajtott vissza. Nem bánta, ha az eszeveszett hajtásban egyik-másik lova kidőlt. Nála a ló csak addig számított, míg szusszal győzte, de ha az iramot se lábbal, se tüdővel nem bírta, ott az országúton azonnyomban kifogatta s odaajándékozta az arra őgyelgő cigányoknak, — hadd lakjanak jól s tovább vágatott három lóval.

Képes volt a négy lóra való gyeplőt és suhogót egykézben tartani, hajtani és ugyanazzal patogatni, míg másik kezében, ujjai közé dugva, szivarja füstölgött, anélkül, hogy hamuja lehullott volna.

Nagy fizikumú, erős ember volt. A lublói fürdő szakácmestere, Kolacskovszky tudta róla, hogy egyik kedvenc itala a feketekávé. Főzött is részére olyan igazi török kávét, melytől a kákabélű gyomrok heteken át kavarognak, ő meg a nagy hotel teraszán teáscsészékből itta a gyilkos italt s hogy az még jobban egészségére szolgáljon, közbe-közbe hosszúszerű csibukjából nagyokat szippantott, de ekkor se feledkezett meg virginiaszivarjáról, melyet csibukjával egyidejűleg körömpróbáig füstölt el.

Salamon Aladárhoz hasonló művésziesen ostorral bánni csak Szinyei Kálmán tudott s egyízben Szinyey Bélánál Luzsánkán Irinyi Csaba részére lovakat próbálva, hajtás közben ostorával a renitenskedő rudaslónak éppen a fülehegyét csapta meg, de ugyanazt tette négyeshez való suhogójával is, ámde ekkor már az ostorhegyest tisztelte meg fülehegyén, — hanem mindkét suhintását előre mondta be, úgy, mint amikor billiárdjáték közben a művészkedő matador a quintet vagy a buzerót beanzácsolja.

De ha nem is mindenik sárosi művészkedett ennyire ostorával és csak kocsisára bízta a lovakat, megelégedett azzal, hogy kényelmesen belevesse magát hintájába. Nem ült a kocsi jobbán még akkor sem, ha magában ült. Balra helyezkedett, mintha jobbán örökösen vendéget látna. Középre se ült, mert középre csak parvenűk ülnek, akik senkit se tűrnek maguk mellett s úgy gondolkoznak, hogy olyan kocsiban terpeszkednek, amelyik után szaladni is lehet. Ha a sárosi kocsijában ült, azon meglátszott, hogy a kocsibanüléshez szülni kell és Bánó Iván útközben, még ha négyesen is járt, nem egyszer magához ültette azt a fáradt vénasszonyt is, aki nehéz napi munkája után hazafelé ballagva, batyuval hátán Roskovány felé igyekezett.

Az ő kocsija után nem kellett szaladni.

Eleganciával ült kocsijában Semsey Boldizsár, nem pöffeszkedve, mintha köszénbányatulajdonos volna, hanem urasan, rangosan s aki őt hintájában ülni látta, nem is a főispánnak, hanem annak a sárosinak köszönt, aki részére kijár a köszönés, még ha gyalogosan is sétálgat kúriája táján, mert egyénisége révén tűnik ki embertársai közül.

Természetesen voltak olyanok, akik nem adtak sokat sem a lóra, sem a kocsira és megelégedtek azzal, hogy éppen csak négy kerék vigye őket a vásárra. Némelyiknek rangosabbra nem telt s volt olyan, aki a jójárású gyors lovakat se kedvelte és inkább jól meghízott, rumuny kalugyereknek való vén kancákon cammogott egyik faluból a másikba.

Túltett ezeken Nagysáros híres plébánosa, Francsék, aki négy deressel járt az eperjesi vásárra, dacára, hogy akkortájt még a falusi igények nem nőttek a magasba és jók voltak az apáról fiúra maradt öreg csézák, amelyek vastag bőrszíjakon

lógtak s menésközben himbálódzva elaltatták a benne ülő utast.

Ezekbe az öreg kocsikba egykönnyen be se lehetett lépni. Magasan volt az ülés elhelyezve s ha azokba csak úgy a földről akart a delnő bebillegni, a profán szemek illetlen látványosságban részesültek volna, mert a krinolinok szoknya, ha félrelebben, indiszkrétan feltárja a formás lábakat, fel-fel, egész a selyem strumpfbandliig, ezért a kocsis mellé apró sámlikat helyeztek s azokat a bakról leugró huszár a kocsiajtó elé tolta, hogy azokra lépve, illedelmesen lebillenjen a szemérmes női utas.

Ilyen parádés alkalmatosságon utazott Máriássy Gábor s hogy lássák, nem akármilyen, — hanem egy valóságos, még pedig a zsirosabb stallumokból élő egri kanonok ül utazó batárjában, két, díszbe öltöztetett huszárra hegyesre fent bajusszal strázsált a kocsi hátsó deszkáján, belekapaszkodva a bőrszíjakba, nehogy nagyobb zökkenőknél sarkantyús csizmástól a sárba guruljanak, hanem az úti-poggyászt külön szekér hozta s azon hajdu örködött. Ügyelnie kellett nagyon, mert a ládákban titkos závarzatú lakat alatt voltak elhelyezve az esküvőhöz szükséges papi instrumentumok.

Baj lett volna, ha elvesznek, mert Semsey Jenő nagyon várta az egri kanonokot, hogy gróf Csáky Irmával összeeskesse.

Elnevezték ezeket az öregkocsikat csézának, brunduziumnak, Noé bárkájának s mégis a kényelem minden raffinérijával voltak ellátva.

Téli időre való melegítő palackok voltak elrejtve az ülés alatt, hogy a benne ülő delnő alulról melegedjék, meg ne fázzon, náthát ne kapjon. Az ablakokon selyemfüggöny lógott, hogy impertinens szemek ki ne lessék, ha a bennülők egy-egy forró

cvikipuszt váltanak. Hátul a kerekek közt felsrófolva állott az utazóláda, rajta az elmaradhatatlan pincetok, telve csiszolt üvegekkel, tokajival, hegy-aljaival, arra az esetre, ha az utasnak a branyiszkói vagy mindszei hágon, a Parsiva tetején lófujtatás közben eszébe jutott elővenni a tarisznyát s a csirkecombot, lúdmáját kissé leöblögetni kívánta.

Különösen kedveltek voltak a Szepességről ideplántált „Wurst”-ok, melyek alighanem különleges hosszú formájuk után nyerték elnevezésüket.

Görgey Arnold nem is utazott másként. Nagyon büszke volt erre az utazási alkalmatosságra, sőt mikor ifjú éveiben Ferenc József király erre járt és szóbakerült, ki hogyan utazik, mintha egész természetes lett volna, a felséges kérdezősködőnek azt a választ adta:

— Fahre am liebsten auf meiner alten Wurst.
Honi soit qui mal y pense.

Németül beszélt a derék Zipszer. Kegyetlenül törte a magyart. Télen se hordott kalapot, úgy ahogy mondta — kalapantalanul jár.

Kellemes utazás lehetett az alte Wurston, hogy gazdája ennyire megbecsülte, de már ezzel szemben ott voltak a kényelmetlen, nehézjárású, nagyhasú postakocsik, amelyeknek minden helye hol utassal, hol poggyásszal volt megrakva. Csigalassúsága mellett gyorskocsinak nevezték s mégis igénybe kellett venni, mert csak ilyen módon volt Pesten át Bécs megközelíthető, hová egyes családok a Terézianumba avagy a löwenburgi intézetbe vitték gyermekeiket.

— J lesz, hogyha a gyerekek a német nyelvet is megtanulják, hátha az ördög nem alszik s majd az udvari kancelláriába kerülnek? Protektor is akad — ott van az alkancellár szentimrei Károlyi László, nagyon szereti a sárosiakat, nyaralni Szentimrére szokott járni.

A bécsi utazásokra nem az összes szülők vállalkoztak és nem is a férfiak, hanem szívesebben az asszonyok vették gondjaikba a gyermekeket.

Az asszonyok praktikusabbak, olcsóbban tudnak utazni s nincsenek kitéve a nagyvárosi mulatók csábításainak. Jó kibeszélő ürügy volt ez az asszonyok részére, mert ily módon alkalmuk nyílt bevásárlásokra, rokonokat látogathattak s hazakerült egy-két fővárosi pletyka is.

Mikor aztán híre ment, ki és mikor viszi gyermekét Pestre, Bécsbe, nyomban jelentkeztek a gondos szülők, hogy egy akollá, egy pásztorrá változtassák a postakocsit, s amint megtudták, hogy Berzeviczy Emánuelné sz. Máriássy Bibiana fiait, Bélát és Ádámot Bécsbe viszi, többen felkérték, hogy az ő fiaikat is vegye a hosszú úton védőszárnyai alá.

Szívesen vállalta s a gyermekhad is örült, hogy a közkedveltségű Bibi néni kíséretében utazhatnak.

Utazótáskája tele volt szemszáritó cukrossüteménnyel s erre nagy szükség volt, mert egy émelgős német gouvernant, hogy hatásosabbá tegye az elválás nehéz perceit, biztató nóták helyett érzélgős hanggal brekegtette el, a valahol Pommernlandból, a cserebogarak hazájából ideplántált dalt:

**Bubelein ging allein
In die grosse Welt hinein,
Stock und Hut
Steht im gut
Bubelein hat Mut.**

**Aber Mama weinet sehr,
Weil sie hat kein Bubi mehr
Bubelein, Bubelein
Geh' nicht in die
Welt hinein.**

Nóta nélkül is sírt az egész család, hiszen Bubelein nemcsak a dalban, hanem a valóságban világgá megy, mégis az aggódó szülők megvigasztalódtak, hiszen legalább a hosszú bécsi úton Berzeviczyné őrizete alatt baj nem éri őket.

El is halmozták hálaimával, dicsérő szavakkal.

— No látod, az a jó Bibi, az az áldottlelkű Bibi, milyen rokonias a Bibi, milyen klopotát*) vállalt magára a Bibi, még a más gyermekeit is felszedi a Bibi — hangzott mindenfelé, csak baj ne érje Bibiéket!

Odafelé nem is történt baj, hanem visszafelé, Miskolc mellett a postakocsi lovai, egy az úton keresztülszaladó nyúltól megijedve, a harsányi lejtőn megbokrosodtak s örült iramban elragadták a postakocsit.

Jajveszékelés, sikoltozás, vad iramot diktáltak a lovaknak; repültek az utitáskák, plédszíjak, kalapskatulyák, paraszolók s Berzeviczyné elvesztve önuralmát, hirtelen kiugrott a kocsiból, ámde oly szerencsétlenül, hogy ájultan elterült a földön.

Atkozott nyúlja! Milyen galibát okozott!

Hogy erre a veszedelmes fenevadra a rossz, gyutacsos, előltöltő flintákon kívül más öldöklő szerszámot nem találtak ki?

A többi utasnak baja nem történt, mert a kocsis megfékezte az eszüket vesztett táltosokat, ámde Berzeviczynét a miskolci felcserhez kellett beszállítani, mert szerencsétlen ugrása közben kezének négy ujja tört el.

Felkötött karral, nagy fájdalmak közt ért be hamborgi kúriájába s fájdalmai olyannyira fokozódtak, hogy végre is Eperjesre kellett beutaznia,

*) Alkalmatlanságot.

mert hát, ha a felcser nem segített rajta, még mindig van remény a sebési juhászban. Megsegíti az, híres volt, hogy a törésekben specialista.

(Nemrégiben, verekedés közben törte ki a tölgyszéki juhász karját.)

El is hívták s bizony kedvezőtlen diagnózisában megállapította, hogy a felcser fusser, rosszul illesztette össze a tört ujjakat, girbe-gurbák lesznek s örökéletére nyomorék marad. Csak egy segítség van s — Uram bocsáss, minden jólélek dicséri az Urat — azt az ajánlatot tette, hogy a rosszul összszefcrrt ujjakat majd újra összetöri s majd aztán ő — csak bízzanak benne — hibátlanul összerakosgatja.

Igy is történt. Össze is törte, össze is rakosgatta, majd zsindely közé tette és Berzeviczyné rövidesen visszanyerte gondos kezeinek épségét, hanem a kétszeri operáció nyomait mégis örökéletében viselte, mert a miskolci felcser fusser munkáját a sebési ezermester sem tudta nyomtalanul eltüntetni. Ujjai kissé elgörbültek, de ezekkel is rendben tartotta a skvarkát. Maradt abból elég unokái részére is és megélte azt az időt, amikor a bajt okozó nyulakra kitalálták a hátultöltő puskákat (hogy szaladtak ezek elől a kétlábú nyulak Königrätznél) és lomtárba kerültek a rozoga postakocsik, mert ezeket a vízözönelőtti bárkákat kislejtezte az új divat; beköszöntött a modern féderes kocsi, a négylovas batár, a Parkwagerli, a wagonette, a gig és Füzy Béla, ha lemesi kúriájáról kiindulva hivatalos körútra ment és meglátogatta a rábizott falusi iskolákat, Einspännerbe fogta az öreg Gólyát. Hanem dehogyis vitt volna magával ostort. Azt a Gólya nem szerette, sőt leszoktatta gazdáját, hogy ostorral biztassa.

Truccból éppen akkor és pont az országút közepén állott meg, amikor ostorral végigcsaptak

a hátán s most már csak azért se mozdult tovább.

Kétségbeesett gazdája hiába kérlete, hiába becézgette:

— Gólya, no Gólyus, Gólyácskám, indulj már!

Nem mozdult, kapálózott, nyerített, rugott, mint egy vidéki primadonna, elől-hátul prüszkölt, míg végre, de most is csak saját akaratából nagynehezen nekilódult s cammogva vitte tovább gazdáját.

Berzeviczy Edmund is nagyon kímélte lovait s nem szerette, ha kocsisa gyorsan hajt. Sajnálta gondosan ápolta lovait, hanem vásárnaponként, ha megjött a mise ideje és Pernyik plébános beharangoztatott, mégis fogaton hajtattott a templom elé. Azt mondta ugyan, hogy csak azért fogatott be, mert kúriája a Tarcza patakon túl van s gyalogszerrel nem igen lehet a vízen átjárni, de alighanem a nagyobb parádéért ült ilyenkor hintájába.

Berzeviczy Béla sem adta fel régi szokásait s hű maradt a szepességi divathoz, melyet hűséges életpárja, a galambszelídségű Kray Ottilia hozott magával s alighanem apósától kapta a németes kumétos szerszámot, melyhez nem illett a strucc tollas kocsis, ezért parádés alkalmakkor cilinderes, fehérnadrágos, sárgakapnis csizmába bujtatott kocsisa hajtotta lovait s kocsisa mellett a bakon, keresztberakott karokkal cilinderes inasa gyönyörködött fehér cérnakesztyűiben.

Szükség is volt erre a parádéra, mert a szepesi előkelőségek mintagavallérja, Kray István*) jött sógorát Csontfaluról meglátogatni, máskor meg azért dukált ez a parádé, mert még nagyobb urat hozott

*) Táblai elnök, utóbb bárósítva lett.

magával, aki hozzá volt szokva, hogy állandóan udvari hintókon kocsikázzék.

Berzeviczy Ádám jött meg Bécsből.

Osztrák levegőt szítt a nagyúr.

Nem igen szeretett Pesten át szülőföldjére, Hamborgba utazni s inkább vargabetűt csinálva, Krakkó felől jött, csak hogy Pestet elkerülje.

Címe, rangja nagy volt. Könyvet lehetne arról írni, hogyan s miként akadt rajta a bécsi király szeme? Nem is vette le róla s megfürösztyötte őt a császári kegy aranyhímorában.

Ő már nem a kamarási őstáblával kezdte, hanem egy fokkal feljebb mutatta ki őseit. A máltaiak szeretik, ha tizenhat helyett harminckét ős utóda kopog ajtajukon. Máltai lovag lett, harminckétpróbás, ami nem tréfadolog, hiszen tizenhatot is nehéz kikaparni a kallódásnak indult papírrongyok, pergamentek közül s emellett még nőtlenséget, szent életet is kell folytatni.

Kemény feltételek, különösen arra, aki az udvari élet kesztyűs központjába kerül. Azok az udvari dámák, ők is csak hús és vérből valók s emellett Berzeviczy Ádám huszártiszt, kitűnő lovas volt. Ő vezette a káposztásmegyeri parforce vadászatokat. Udvari Stallmeister lett, értett a lovakhoz, később a Leibgarde-Eskadron parancsnoka és pályafutását mint Oberstabelmeister s végül mint General der Kavallerie fejezte be.

Olyan udvari méltóságok és magas katonai rangok ezek, hogy más nyelven nem is igen határozhatók meg.

Állandóan udvari szolgálatot teljesített, de annak parfümtől illatos levegője mellett puskaport is szagolt, amikor mint huszárhadnagy előbb Olaszországban, majd mint főhadnagy Csehországban harcolt.

Nagyon kedves embere volt Ferencz Józsefnek és Erzsébet királynéra vigyázni őt bízta meg, mert mikor a királyné Korfuba utazni járt, a főudvarmestert is ő helyettesítette. Udvari Reisemarschall lett s míg ő örködött a királyné fölött, nem is történt baja, csak amikor már nem ő volt megbízva ezzel a tisztséggel, történt meg az a nagy genfi tragédia s leszúrták az anyai szeretet bolygó mártirját.

Ferencz József szomorú napjaiban se felejtkezett meg hűséges emberéről s maga küldte meg részére a Vaskoronarend első osztályát.

S ez még semmi.

Ilyen, arannyal, udvari pomádéval átitatott, tarka-barka csecsebecsét kapott más halandó is, de már olyan kísérlőlevelet, mint aminőt ő, aligha kapott más, mert a magas kitüntetés tetézve lett azzal, hogy a kísérlő kéziratot sajátkezűleg a bánatos király írta:

— In Anerkennung der von Ihnen meiner unvergesslichen in Gott ruhenden Frau Gemahlin der Kaiserin und Königin Elisabeth, mit opferwilliger Fürsorge und vollster Hingebung geleisteten treuen Dienste, verleihe ich Ihnen meinen Orden der eisernen Krone erster Klasse*)

Lám-lám, a magas kézirat megtanulta a dualizmus okos hangját, Kaiserint und Königinint emleget a meggyilkolt királyné neve leírásakor. A császár szomorú napjaiban mégsem felejtkezett meg arról, hogy király is.

Levelét bizonyára nem Bolfras, sem Neppaleck, de még Montenuovo se diktálta, hanem a szomorúsággal, bánattal teli szív, amely nincs hivatva arra, hogy másnak keserűséget okozzon.

*) Wien 21. IX. 1898. Berzeviczy Andor birtokában.

Berzeviczy Ádám, mikor nyugalomba vonúlt s már csak a kitüntetések emlékeinek élt, még egyszer, utoljára szerepelt s a trónjavesztett IV. Károly király koronázásakor, mint a máltai lovagrend nagykeresztese képviselte a rend nagymesterét s ezzel a szuverén fejedelmi méltóságok közé ülhetett, akikkel végigehette a koronázási lakomákat, de azok édes-mázos marcipános lafatykái, kicifrázott konyharemekei között bizonyára nem volt olyan ízletes fogás, mint az az otthoni vajaskenyér, melyet sógornőjénél, Kray Ottiliánál*) kapott, aki híres volt arról, hogy a hamborgi kúrián, a hét bármely napján, ha vendége érkezett, mindég frissen sült lágykenyérrel és aznap köpült vajjal kedveskedett látogatóinak.

Sok volt az a kitüntetés, melyekkel Berzeviczy Ádámot elhalmozták, mégse volt nehéz azokat a berzevicei kriptába levinni, hiszen egy fényes múltú élet, idő előtt vesztette el csillogását s egy császári udvar szivárványszínű tarka pompáját látta a semmiségbe veszni. Mégis, bár a ragyogó udvarnál, idegenben élt, nem felejtette el azt a röögöt, amelyet a sárosi ősök hagytak rá.

Sárosi föld takarja porhüvelyét. Berzevicei kriptáján a máltai kereszt az egyedüli dísz, mely származását hirdeti, egyéb emlékei, a nyakláncok, nagykeresztek, tarkaszalagos érdemjelek a hamborgi kúria vitrinjébe kerültek. A királyi kézirat bekerepezve, a kései utódok megőrzésének feladatát képezi, éppen úgy, mint az, amely a daróci kúria archívumába került, mely hasonlóképp fejedelmi kézirat gyanánt az enyészettől lett megóva.**)

Szövege ekkép szól:

Sophiai palota. 1908 december hó 24-én.

*) Berzeviczy Béláné.

**) Levél Szmrecsányi Lajos egri püspökhöz.

Főtisztelendő Püspök Úr! Mély lelki megilletődéssel olvastam a szívemnek oly jóleső s keresztényi ihlettől áthatott sorait, melyekben Püspök úr a maga és a Szmrecsányi család nevében, a Kelet legújabb történelmi eseménye alkalmából oly nyájas hangon juttatta kifejezésre őszinte szerencsekívánatait. Adná a Nagy Isten, hogy ezen kívánságai teljesezésbe mennének. Ami Tyrnovóban történt, az a népsors mindenható intézőjének műve volt s én magamat ezen csaknem negyed századig tartó philanthropikus tevékenységemben mindig csak mint az isteni akarat szerény eszközét tekintettem.

Lenne az Úr továbbra is a népek békés fejlődéséért és a Kelet általános jólétéért segítségemre. De a nehéz gondok és megpróbáltatások közepette, melyeket nekem hivatalomban a Teremtő kiszabott, mindig csak egy kis kegyét kérem, mely nem más, mint hogy az én szeretett vidékemet ott, a régi szent hazában évenként láthassam. Ott, ahol mint gyermek, atyám oldalán az egyedüli életboldogságot ismertem, ott, ahol Őn látott, amidőn nemes testvérét, Pált a sárosi sírboltba kísértem, kinek képe előttem van íróasztalomon, amikor ezen sorokat fivéréhez intézem. Lenne bár szelleme szószólóm az Isten trónja előtt.

Önnek pedig, főtisztelendő Püspök úr és a Szmrecsányi családnak meleg köszönetemmel kapcsolatosan szívélyes üdvözetemet küldöm és tisztelettel maradok jóakarója, Ferdinánd.

Bulgária fejedelme, a magyarországi nagy úr kézírata ez, aki királlyá választásakor nem feledkezett meg arról, hogy a daróci kúrián járt, ami-

kor is órákhosszat, míg a gyászszertartás tartott, térdénállva imádkozott a nagyvárad püspök*) ravatala előtt. Mély, vallásos áhítatát sajátkezü levelében az egykori haza szeretete iránti gyermeki ragaszkodása múlja csak felül, mellyel visszaemlékezik azon időkre, amikor gondtalanul — talán lepkeket kergetett a gömöri hegyekben.

A hazai földet nem lehet elfelejteni és nem felejtette el a sárosi rögöt Sirokay László püspök sem, aki viszont Sirokán temettette el magát s ősi predikátumának hantjait hajította koporsójára.

Családjának utolsó sarja volt és senkise gondolt arra, hogy véle kihal a Sirokay-család. Nem fordultak ahhoz az utolsó menedékhez, melyhez a Szinyeiek fordultak, hogy papi reverendájából kibujtatva az ősi név utolsó képviselőjét megházasítsák s ezzel a praktikával a száradásnak indult törzset virágzó ágat hajtani kényszerítsék. Lehet, hogy az ilyenfajta gondolattal le is késtek s a püspök halálakor sirja felett megfordították a Sirokayak ősi címerét.

Megmaradt ugyan a sirokai templomban kőkeresztes síremléke, ám azt nem az enyészet morzsolta szét, hanem bosszúállók keze, akik nem válogatósak abban, hogy mit rombolnak össze, holott a szentéletű fűpásztor megérdemelte volna, hogy ősi családjának neve legalább kőtáblán maradjon megörökítve. Okot nem adott arra, hogy egy letűnt név s az ahhoz fűződő emlékek feledésbe menjenek. Sok förtelmes emlékü név maradt a történelem lapjaiba vésve, nem lehet azokat onnan kivakarni, kikaparni s a negyvennyolcas évek szomorú emlékei apáról fiúra szállva, egy panasszal telt múlt sírkövének be nem fejezett pillérjét képezik.

*) Szmracsányi Pál.

Negyvennyolcban, midőn osztrák uszályhordozók a honvédek ellen harcoltak, Siroka volt a hadműveletek színtere. A falubeliek sose tudták, melyik fél hol és mikor bukkan elő. Siroka egyszeribe tele lett osztrákkal.

Kellemetlen vendégek, mégis fogadni kellett őket. Deputáció üdvözölte a fekete-sárga vendégeket. Veszélyes lett volna ellenszegülni s azután meg is kellett őket vendégelni s az osztrákok, ló és ember részére a legjavát követelték. Megkaptak mindent, amit kívántak, mire a faluban s a kúriákon kényelmesen elhelyezkedtek, kipusztítottak minden enni-innivalót.

Hanem több nap, mint kolbász!

Végeszakadt az aranynapoknak és veszedelmes közelségben kezdtek a honvédek ágyúi dörögni, amit az osztrák vitézek nem szívesen hallgattak s katonai műnyelven szólva, „elcsoportosulni kénytelenítették”, ami egyet jelentett a „Rückwärts-concentrierung”-gal, vagyis akár szégyen, akár nem, de mindenképen hasznos a futás.

Jöttek Branyiszkó felől a veressipkások, mire az osztrák kétfejű sasosok, de velök a sirokaiak is, hanyatthomlok futva, hetedhétországban igyekeztek magukat biztonságba helyezni s a honvédek bevonulásakor üres falak, üres kúriák fogadták a győzteseket.

Baj, baj, de még nagyobb baj, hogy az éléskamrák üresen tátongtak, sőt üresek a pincék, üresek a magtárak s hozzá még osztrákot se lehet enni.

Senki se üdvözölte őket, holott tudták, hogy az osztrákokat a sirokaiak, élükön a falu plébánosával, Schultz Serafinnal zászlódíszben, ünnepélyes deputációval fogadták s jól tartották őket. Nagyon felháborodtak, hogy a plébános ettől vissza nem tartotta a sirokaiakat, neki estek Sirokay László epitaphiumának s mintha éppen ő lett volna a barátságtalan

fogadtatásnak oka, összetördelték az örök időkre szánt síremléket.

Hős honvédek! Ki sugallta nektek ezt a kilengést és miért bántottátok egy szentéletű püspök emlékét? Hiszen a magas klérus Sárosban mindig nagy tiszteletben állott s már Mária Terézia idejében a Keczer-család azzal büszkélkedett, hogy tagjai sorából Keczer István még makariai püspökké is szenteltetett. Püspöksége ugyan kissé messze volt, azért inkább biztos nagyvárad kanonoki stallumát tartotta meg, de alighanem az a tény buzdította a papi pályára, hogy ősei közt volt olyan buzgó hívő, aki, hogy az égieknek kedvében járjon, egy 25 mázsás Campana nobilissima haranggal örökitette meg emlékét, melyre felírást vésetett:

„In honorem dei 1646 Keczer Ferenc öntetett Eperjesen.”

Sőt mi több, Palochay Horváth András Palocsavár, Nedecvár és a környék mérhetetlen kiterjedésű uradalmak gazdája, nagy szakértője a lónak, parádénak, olyan takarót készíttetett lovának, melyet mikor visszatért a napoleoni háborúkból, vecsernye-palásttá alakíttatott át s mély tisztelete jeléül odaajándékozta a papoknak. Ha jó volt lovának, jó lesz a papoknak is.

S úgy látszik, jó volt, tetszett is nekik, mert soká díszelgett az a palocsai templomban.

Csupa selyem és bársonyból volt készítve, dúsan aranyozva, ékkövekkel kirakva. Főurainknak volt szívük nemcsak asszonyaikat, hanem lovaikat is feldíszíteni, csak hogy miként a legszebb asszony is elveszti szépségét és töpörödött, vén anyókéává lesz, olyképp a díszes vecsernyepalást is idővel elvesztette pompázó színét. Előbb megfakult, majd foszladozott, a reáarakott drágaköveket hűtlen sekrestyések kitördelték s ronggyá lett — mint minden, ami múlandó.

Szertemegy nemcsak a nagy vagyon, a hírnév, a dicsőség, hanem sírba kerülnek azok is, akiknek emlékét már csak a repkénnyel befuttatott, rombadőlt kúriák egy-egy megmaradt pillérje tudja csak ideig-óráig megőrizni.

S ha ezen idők feledésbe mennek s a hálátlan utókor nevetve dőzsöl a régmúlt emlékek visszaságain, vajjon hozott-e az újabb kor azoknál jobbat?

Bizony nem.

Hiszen az akkori uraskodás mellett a sors még a verébnek, ennek a szökdécselő proletármadárnak is juttatott a lótól elhullatott egy-egy zabszemet, de most, hogy az autó a négylovas hintókat a kocsiszínnek dohos kamrájába viasszorította, a parádéskocsistól elhalászott kenyérrel nem lakik jól az elkényeztetett soffőr és az elhullajtott zabszem helyett, az autóból elcsepegtetett benzint a veréb nem tudja bekapni.

Pedig azok az ostopattogatók tudták a gyep-lőt is kezükben tartani. Kimustrált lovaikkal — vál-jék egészségükre — jóllaktak az útszéli cigányok, most se igen esznek gólyaheppet, de úrilakukban jóllakott a vendég s a konyhamardékkal teli ette magát a cseléd. Nem ment panaszra az urához, hogy a szakács keveset rakott a tányérjára, hiszen min-dég akadt mustabarány, hízástól irtózó sertés, me-lyek jó falatokkal látták el az éhezőket s a házi-ünnepélyszám-ba menő disznótoroknál a falubeliek közül csak az nem kapott, aki negyedszer toltá oda háromszor megtöltött fazekát.

Ezek a disznótorok a ház úrnőjének felügyelete alatt különféle specialitásokat produkáltak s nem konfundáltak a disznósajtba a még meg se szüle-tett malacot. Vigyázott a háziasszony, hogy a kol-bász túlságosan ne legyen fokhagymás és sok árpa-kása ne kerüljön a hurkába. Kitűnő gazdasszonyok

voltak s felülmúlták egymást a konyhaművészetben. Mindég tanultak és ha sikerült egy-egy titkosan rejtegetett recepthez hozzájutniok, nehogy elfeledjék, papírszeletkékre, ujságok margójára sietve feljegyezték s így aztán megtörtént, hogy a „Vasárnapi Ujság”-ban, Verescsagin „A sipkaszorosban minden csendes” szomorúan híres képe mellett, cérnaszál vékonyságú betűkkel, plajbásszal hirtelenében oda van firkálva:

— Végy három lat zsírt, tégy bele félfont lisztet... — mint ahogy becsületes recept „végy” és „tégy” nélkül meg se volt kezdhető, mintha e két szóhoz az a babona fűződne, hogy ezek hiányában a recept után készült ételt az a szerencsétlenség éri, hogy kozmás lesz, avagy odaég.

Ilyen gondos feljegyzések mellett nem mentek feledésbe az otthon készült torták, marmeládok, csokoládégussok, krampampulik, de a receptrekordok mindenikén túltett Berzeviczy Ignácné sz. Dessewffy Amália, aki berzevicei kúriájuknak padlásán, a sok odadobott lim-lom között, egy díszes bőrkötésű, tisztalapos vastag könyvet találva nyomban lefoglalta s azt idővel teleírta s ezzel számos receptet — valóságos szakácskönyvet — hagyott fiaira; nem mintha gondolta volna, hogy ezek idővel beállanak szakácsnak, hanem azért, mert leánya nem volt s remélte, hogy jövődöbeli menyeit fogja azzal megörvendeztetni.

Az asszonyok dolgába még férfiember is beavatkozik.

Férfikatuskák mindég voltak — s Palochay György írja körül, hogyan kell a disznóságokat elkészíteni.

Nagyon szerethette a jófajta malacságokat, mert 1701-ben, hadviselés közben rímbeszedi a disznóhizlalás és hurka-kolbász elkészítésének művészetét:

**„Szent Miklós napjáig jártassad nyájadat,
Bőventermett makkon hadjál malaczokat.
Ha makkja nem terem, rendelt ártányokat,
Tengeribúzával, tökkel táplálhatod.**

**Ezekkel hizlaltasd közül egynehányát,
Hivén sz. Tamásnak karácsonykor napját,
Hízott ártányidnak mesd meg kissé torkát,
Alájuk, reájuk hányass elég szalmát.**

**Perzseltesd, boncoltasd, csinálj bőven kolbászt,
Gyöngyhurkát és tödöst, májast, vérest, kását,
Ahoz értő embert végyázz. Az boncolást
Jól tegye, végezze mindenféle vágást.”**

Elég körültekintően ír a vitéz generális s alighanem véreshurkává, kolbásszá aprított néhány labancot is.

Kétségtelen, hogy Palochay György a konyhaművészet kényes gourmandja volt s lehet, hogy az iránta érzett tiszteletből tartott utódainak, a Salamonoknak plébánosa Palocsán olyan elsőrendű konyhát, amely messzeföldön híres volt. Mindég terített asztal várta az arra járó idegent és vendégszeretetét még paptársai se múlták felül.

Nála az volt a szokás, hogy egy terítéssel mindig több volt az asztalon, mint ahányan ahhoz ültek, mert hátha utolsó percben toppan be egy be nem jelentett vendég.

Ilyen szokás járt Szmrecsányi Pál szepesi püspöknél is, de már nála, ha az ebédnek vége volt, az

volt a módi, hogy amint az urak bevonultak a dohányszóba, ezalatt az inasok újra felterítették a már egyszer lekoppasztott asztalt.

Jöhet egy új csoport, maradt elég, hogy az újonnan érkezők is jóllakhassanak.

Persze, egy püspöknél rangosabban ment. Itt tizenkettőre terítették újra, — hátha tizenkét apostolt kell váratlanul ellátni —, hanem a szepeshelyi s a környékbeli szegények nem nagyon igyekeztek az apostolok részére felterített gálaasztalt elfoglalni. Megelégedtek azzal, ha az alsóbb helyiségekben várja őket meleg étel, avagy ha fazékban vihetnék haza a maradékot szűken élő családjuknak.

A szepesi püspök asztalmaradékjai kiadásak voltak, mert a teljhatalmú szakács a napi adagolás budgetjét nem egy özgerinc, avagy szarvascomb elfogyasztásával terhelte meg, hanem az egész özet, az egész szarvast vette kalkulációjába. Teschler főerdész elég szarvast, özet, fajdot liferált a püspöki konyhába és ha Nékám inyesmesternek sissere hada a kukták, inasok, komornyikok, hajduk, kisinások, szolgálók, mosogató lányok tálalás után ki nem lopkodták a tálban megmaradt ízes falatokat, a várakozók serege mégse kapta csupán a pulyakacombok csontját. Maradt elég le nem rágott konc s egyikük se ment üres gyomorral aludni.

A palocsai plébánostól nem lehetett hasonló méretű konyhát várni, neki nem volt hét vármegyében híres Nékám szakácsa, hanem amit invalidus gazdinyája főzött, azt igazán szívből adta.

Sokan jártak arra, mindég volt vendége, akivel megosztotta az ebédet.

A palocsai völgy s az abban kacskaringósan tekergő Poprád, mely a Tátrából lefolyó patakokat magába nyeli, páratlan zsindelyes fedéllel borított fahídjával, a közeli Lublófürdő, a palocsai és

a misztikus lublói várrom, mind érdekes látványosságok.

Különösen érdekes a lublói rom, mely az egész völgyet uralja. Mikor Zsigmond király bugyellárisa laposra vedlett és harminchétezerszer hatvan széles cseh garasért a többi szepesi várossal zálogba csapta, a lengyelek sztarosztái, a Lubomirszkyak innét dirigálták az elkótyavetyélt országrészt. Nem igen hagytak bőrt úron és paraszton, be kellett azt a rengeteg pénzt hozni, mert ez a harminchétezerszer hatvan széles cseh garas, nem tett ki kevesebbet, mint kilencvennyolcezer nyolcszáz forintot pengőben, hetvennégyezernégyszáz császári, illetve nyolcvankilencezer birodalmi tallért.) Csak amikor felszabadult a tizenhat város s vége lett a sztarosztá-wirtschaftnak, virradtak fel a jobb idők, de ekkor már a hatalmas sasfészek, nagy urak székhelyének fellegvára leégett, nagy része romba dőlt. Egy sisakrostélyá alá bújt, zárkózott zipszer, kit mindenütt princ Hahold név alatt ismertek, megvette a romot, annak alsó részét lakhatóvé tette. Itt élte napjait, de Ő princsege, ha megúnta a sasok és vércsék sikongását, le-lejárt a városba, hogy Spanner hentesnél zipszerwursttal jóllakjon s néhány krigli sörrel a paprikás szaftot leöblögesse.

Kedves várába temetkezett, a várfal egyik sarkában sírköve szerényen adja tudtunkra:

„Itt nyugszik e régi vár omladékainak ura, lublói Raisz György, sz. 1781. V. 10., † 1861. XII. 12. Szent béke lengjen hamvai felett.”

Nem bántja senkise, hacsak azok nem, akik kíváncsian sillabizálják a csalánytól, páfránytól nehezen megközelíthető kopott sírfeliratot, hogy aztán találomra a palocsai parochiára térjenek s jó szerencse, hogy Popovics József parochus nem élt

*) Wagner *Analecta Scephusii* 1776. I. 212.

a múlt század elején, mikor is a békésen folydogáló Poprád nagyhirtelen esztévesztve megbolondult és a rengeteg esőzéstől kiáradt.

Hömpölygő, szennyes áradatával előntötte a sok szép vadvirágos rétet, szántóföldet s ezen vízözön ellen nem volt védekezés. Nem kímélte az a szent helyeket, nekiment tengersok vizével a paplaknak s úgy elsodorta azt, hogy pillanatok alatt nyomtalanul eltűnt. Egyetlen téglája se maradt.

Az akkori plébánosnak alig maradt ideje, hogy mókusügyességgel az udvaron álló terebélyes fenyőre másszon s mert az ijedtségnek sarkantyúi vannak, egykettőre a fa tetején volt, ahol biztonságba helyezkedett. Nagyon meg lehetett ijedve, hanem mikor a legfelsőbb ágak közt körültekintett, akkor rémült meg istenigazában.

— Svaty Flórián, hogy voltam képes ide mászni?

Remegésében még a szenteket is összetévesztette, hiszen szent Flórián nem a víz, hanem ellenkezőleg, a tűz ellen védi meg a hozzáfordulókat, ámde a jelen esetben szent Flórián is segítségére volt. Megmenekült a víztől, ámbár a fa tetejéről úgy kellett őt lehozni, hogy három létrát ragasztottak össze, míg a fenyőtobozok közt valahogy nagynehezen elérték.

Igy zavargott a máskor békés Poprád s mikor ezt néhány évtized múlva egy erre járó francia márkí megtudta, azt a javaslatot tette, hogy a renitenskedő folyót féken kell tartani, sőt meg kell büntetni. Korlátok közé kell szorítani, akár csak a vásott, fékevesztett fiataliságot.

Heteken, hónapokon át a Poprád körül csavargott, fúrt, faragott, kopácsolt. Milliméterekre beosztott négyméteres, zászlós póznákat tűzdelt ki, collstokkal, léniával mérickskél, noteszébe jegyeztett, ákombákomokat rajzolt, számadásokat csinált,

Olomvégű zsinegeket hajigált a vízbe, sokan azt hitték, hogy halat akar fogni. Szóvá is tették, hogy Bornemisza kerülői nem így, hanem ügyesebben, kézzel fogják a kövek alá bújt pisztrángot. Majd kecskelábakra távcsövet rakott, némelyike két méter hosszú volt. Ordögös szerszámnak bizonyult. A segédkező polyákok elnevezték „perspektívá”-nak. Ha egyik lyukon benéznek, majdnem meg lehet fogni a lomnici csúcsot, másik végén meg olyan messze távolodott el a palocsai templom, mintha Smerdzsonkán lenne. A földnek se hagyott békét, a folyó medréből iszapot, köveket szedett, megkóstolta, megszaglásztta, dekaszámba mérlegelte s mikor mindezekkel készen volt, nem kisebb koncepciójú tervvel, mint azzal állott elő, hogy a víz folyását meg kell fordítani és ezt úgy vélte keresztül vinni, hogy hatalmas zsilipeket, gátakat, duzzasztókat emel s arra kényszeríti, hogy ne a Dunajecbe folyjon, hanem Eperjes alatt a Tarcával egyesüljön.

Elgondolása szerint nem szabad a folyót a vármegyéből kiengedni. Minek duzzassza az a Dunajecet, van abban víz elég, maradjanak itt a lazacok, pisztrángok, tomojkák, praktikusabb is lesz, mert Krinyica és Szandec amúgy is messze van s onnét csak küldönccel, nagynehezen szerezhetők be ezek az ingyenc falatok.

Tervezte, hogy egyes helyeken halastavakat létesít, másutt a metzenzéfiekét felülmúló hámorok épülnek s az egész Poprád völgye magas színvonalú kultúra és jólét gyönyöreivel lesz elárasztva. Kiszámította, hogy mindez nem kerül annyiba, mint amennyibe a boszniai okkupáció került, melynek hasznát senki se élvezi, sőt örökös torzsalkodás és háború csiráját rejti magában.

Mikor a harcsabajúszú márkiról megtudták, hogy foglalkozására nézve a franciák egyik Kairó-

ban lakó diplomatája s amellet mérnök is, magas-
röptű tervét elgáncsolták, kinevették.

Ha diplomata, ne legyen mérnök, ha mérnök,
ne legyen diplomata.

— Hóbortos kromomerec*), eridj vissza Kairóba!

Kár volt kitessekelni, merészröptű terve bizo-
nyára sikerült volna.

A szuezi csatorna problémáját elég ügyesen ol-
dotta meg.

Lesseps Ferdinándnak hívták.

Nem fékeztek meg tehát a Poprádot, tovább is
meghozta az évi áradás veszedelmeit, melyhez ha-
sonló elemi csapás érte a tarcai Szirmay-kastélyt,
holott ennek magas tornyán a Szirmayak veres-kék
lobogója lengett. Ez sem bizonyult védelemnek,
mert lobogó ide, lobogó oda, ha a Fekete-hegyről
felhőszakadás zúdúl a daróci völgybe, a Dravcsanka
patak hihetetlen víztömegével felduzzasztja a Tar-
cát s most már viribus unitis elsöpörnek mindent
— embert, állatot.

Akkor is közös erővel nekimentek a Szirmay-
kastélynak, mely nevezetes fészke volt a hatalmas
családnak.

Ősidőktől műkincsekkel telehordták és már
messziről kimagaslott templomának két tornya. Hí-
res volt arannyal, ékkövekkel kirakott montran-
ciája, mely oly súlyos volt, hogy ünnepélyes kör-
menetek alkalmával három ember alig bírta körül-
hordani.

*) Mérnökökre alkalmazott gúnynév, a. m. lépésmérő.

A kastély és temploma vizes árkokkal, felvonóhíddal volt megvédve s néhány öblöstorkú ágyú meredt az idegenre, bár gazdái szíves vendéglátók voltak és szoros barátságot tartottak fenn a szomszédos báró Berzeviczy-családdal. Ez a barátság kiterjedt az utódokra, kik közül gróf Zichy Lipótné sz. Sztáray Mária többízbeni Lublófürdön nyaralván, Darócra átrándulva nem egyszer elbeszélte a tarcai kastély végpusztulását.

Nem agyrémszülte mese — valóságos történet. Egyik napról a másikra, lehet mondani óráról órára eltűnt el a földszínéről.

Strázsik János kasztellánus a Zichy-család levéltárában őrzött levelében jelenti, hogy gazdáinak távollétében a kastély estéről reggelre eltűnt. Elnyelte a föld. Valami még soha nem látott felhőszakadás víztömege zúdult a Dolina és a Fekete-hegy felől.*) A megbőszült víztömeget, melyet a Tarca- és Dravcsanka-patak medrei féken tartani nem tudtak, tengert árasztva, vadul hömpölyögtek a kastély felé. A templom tornyai inogni kezdtek, megkondultak a harangok, ámde nem imára kondultak meg, hanem zúrzavaros összevisszaságban bűgatták tompa hangjukat, mire a megrettent falubeliek összeszaladtak s szemüklättára nemcsak a kastély falai, hanem a templom, tornyaival omladozni, süllyedni kezdtek. Az alámosott pinceboltok alól egy nem sejtett szökőár tört elő s mire reggelre kitisztult az égbolt és mosolygó napsugarak áradtak a Homulka-hegy tetejére — a völgyben simára borotváltan állt a kastély helye.

Csak a templom tornyának egyik keresztje — belefűrődve a földbe, meredt az égnek, mint szomorú mementója az enyészetnek.

*) Berzeviczy Edmund: Századok XX.

Hogy miként esett ez a pusztulás, azt senkise kutatta és csodálatos nemtörődömségből senkise kereste a kastély elsüllyedt kincseit. Ott veszett a vagyontérő monstrancia, sok értékes arany-ezüst-nemű, egy főúri lak múzeumos kincsháza.

Nyoma sem maradt a sírboltnak, ahová örök nyugalomra helyezkedtek a kifáradt Szirmayak. Kriptájukba betódult a víz — szemtanúk látták, hogy a megbolygatott koporsók miként úszkálnak az omladozó boltozatokban. Senkise mert ott rendet tartani.

A katasztrófa utáni napokban a Szirmayak szentmihályi uradalmának Durcsák nevű intézője gondterhesen haladt a décsői úton, ahol összetalálkozott a szebeni plébánossal. Ez is Décső felé tartott s ekkor Durcsák szóvátette, hogy csodás álomlátása hajtja ebbe a Tarca melletti faluba s hátborzongatva meséli, hogy álmában többízben megjelent a nemrég Tarcán elhunyt Szirmay, született Strassaldó grófnő, aki könnyörögve kéri, hogy szabadítaná ki a décsői zsidótemetőből, ahová eltemették.

A szebeni plébános megrettenve hallgatja Durcsák álomlátását.

Őt is felkereste a grófnő, őt is hasonló panasszal hívta segítségül. Ugyanezen álomlátás hajtja őt is Décsőbe, ahová beérve, megállapítják, hogy a tarcai vész után holttestet vetett ki a Tarca, melyet a décsőiek a zsidótemetőbe földeltek el s azért a zsidótemetőbe, mert a holttest barna harisnyái miatt azon vélelemben voltak, hogy az illető más, mint zsidóvallású, nem is lehet.

Nyomban exhumálták a holtat s Strassaldó

grófnő azonosságát megállapítva, biztosabb helyre, Szentmihályon, vízmentes nyugalomba helyezték.

Remélhetőleg, nem feledkeztek meg arról, hogy barna harisnyáit más színűvel kicseréljék.

Évtizedek múlva az elsüllyedt kastély templom-tornyának egyik harangját a Tarca-folyó kimosta és felszínre hozta.

Idővel a homok- és kőtengerrel elárasztott kastély helyét a megbékélt természet gyepvel borította s most jámbor birkanyájak bégetnek ott, ahol Szirmay Tamás saját orchesterével mulattatta vendégeit.

Szegény, jó Szirmayak — kellett ez nektek?

Meg nem érdemelték, hogy haláluk után szennyves vízben megfürödjenek, hiszen amikor utoljára kinyújtóztatták őket, tisztán megmosakodva mentek az örökkévalóságba. A katolikus ág testi szennyét lemosta a tarcai meg a szentmihályi bába, a lelki piszkot lekaparta az udvari káplán s ime: a tarcai vízözönkor iszap és mindenféle vízimoszat tapadt rájuk és a kényes Szirmay ősmama hajából a kolokányt és a békalencsét alig lehetett kifésülni.

Nem hiába rettegett az égi háborútól egy másik Szirmay grófnő. Mintha előre sejtette volna a tarcai kastély vesztét.

Olyankor, ha zúgva, bömbölve megeredtek az ég csatornái, ijedtében ágyba feküdt. Hatalmas selyempaplant borított magára, remélve, hogy annak tollpihéi megóvják a villámcsapástól. Cselédségét ágya köré sereglette és hangos szóval, buzgó imádsággal kérte a mindenható szentek segítségét. Imájának végső sorait a cselédség refrainszerűleg ismételte.

— Der heilige Nepomuk soll uns helfen!

Ámde, egy ízben a refrain elmondásakor valahol a közelben, szokatlan vad detonációval be-

csapott a villám, mire a megriadt grófnő „Der heilige Antonius soll uns hellen“ refrain elmondása közben:

— Zum Teufel! — kiáltással magánkívül ugrott ki tollas fedezékéből.)*

Istenfélő volt a grófnő, nem csapott belé a villám s hozzá hasonló jámborok voltak a luteránus Szirmayak is, akik közül ketten testvérek, azért a „szabadalomért“ folyamodtak a bécsi udvari kancelláriához**), hogy szabad legyen nekik bort nem inni.

Soha ilyet! Mikor ezt az instanciát 1676-ban beadták, vagy nagyon rossz bor termett Zemplénben, vagy nagyon borívó volt a két testvér, hogy ilyen penitenciával kívántak kedveskedni az Úrnak. S mi több, Szirmay Péter, miként azt a krónikás megírta, szabadalmazott fogadalmát szigorúan be is tartotta, soha bort nem ivott, ámde a másiktól. Endréről ezt a jámbor cselekedetet fel nem jegyezték, csak azt, hogy a bortermelő Zemplénből Sárosba hurcolkodott s renováltatta szentmihályi kastélyát. Itt ugyan nem nagy megerőltetésébe kerülhetett a fogadalmat betartani, mert errefelé a szőlő meg nem terem. Voltak ugyan, mint Dobay Eduárd, idealista kísérletezők, akik kúriájuk falát szőlővel igyekeztek befuttatni, ámde ennek gyümölcse nem igen ért be. Kemény maradt, mint a sörét s egyedül arra volt alkalmas, hogy azokkal a Dobay fiúk verebekre parittyázzanak.

A Szirmayak sok jót tettek a környéken, sőt egyikök jótéteményeit azzal tetézte, hogy amikor a golya a kastélyra szállt, keresztkomáért nem szaladt a szomszéd Eperjesre, hanem a keresztelő napján hajduival elfogatta az arrafelé zsobrákoló kol-

*) Gróf Zichy Géza: „Erinnerungen“.

**) Századok. XXXIX. 423.

duspárt, meghívta őket komámuram, komámasszonyomnak s ezek segélyével matrikuláltatta az újonnan született grófocskát, contesskát.

A keresztelő befejező aktusaként az ámuló kolduspárt főúri portáján altwien tányérokka, ezüst eszközökkel megrakott asztalán dúsan megvendégelte. Inasokkal tálaltatta fel az ünnepi díszebédet s nagyokat nevetett, amikor keresztkomája a Szirmayak rákos címerével ékített ezüst kanalát zsebébe csúsztatta.

— Ohó, komámuram, ennyire jóban még se vagyunk!

Ennek dacára még egy hétrevaló eleséget s néhány aranyat dugott üres tarsolyukba s tovább engedte őket koldusútjukra.

Mikor emberré lett a grófocska, csodálkozhatott, hogy keresztszüleit sose találja s homályos rejtéllyé vált, miért maradtak el a keresztajándékok, a szokásos ezüst evőeszköz s a bőrkötésű imakönyv?

Ugyanilyen Istennek tetsző jámbor cselekedettel keresztelték ezerhétszáznyolcvanegyben báró Berzeviczy Vincét. Keresztlevelébe bejegyezték, hogy Vincentius, Josephus, Fidelis, Julianusnak fogják hívni. Válogathat a reá ragasztott nevekből. Szülei nevéhez csatolták „Illustrissimus liber baro Franciscus Berzeviczy et illustrissima baronissa Theresia Vécsey” s ezen arisztokratikus bejegyzések pendentjeként mint keresztszülők szerepelnek: „Josephus Klema mendicus” és „Anna Maria Puzin”.

Elég demokratikusan hangzó nevek, nem igen valószínű, hogy ezek segélyével tette nevét ismertté, holott jeles férfi volt s arra szerzett érdemeket, hogy a tudományos akadémia tagjává válassza.

Besorozták az okos emberek halhatatlan gárdájába, ennek dacára, mikor a kassai színház újra épült, a sok elhangzott ünnepi beszédek egyikében még csak nevét sem említették, holott azért lett akadémikus, mert bőkezű mecénása volt a nemzeti színészetnek s a kassai színházat magas nivóra emelte. Halálakor gróf Dessewffy József parentálta el*), de ezzel se vált halhatatlanabbá.

Ötven év se kellett ahhoz, hogy elfeledjék. Nem volt érdemes halhatatlanná válni!

Eltűnt tehát Berzeviczy Vince báró emlékezete, eltűnt a tarcai Szirmayak kastélya is, újraépült azonban a palocsai plébánia, mely Popovics plébános idejében már védett helyen állott s nem férhetett a paplakhoz a víz, melytől a szent igék hirdetője különben is irtózott s csak fogmosásra használta.

Nagyon ráijesztett Berzeviczy Rudolf, mikor kvaterkázás közben azzal fejezte be felköszöntőjét:

**„Aki vizet önt a borba,
Guta üsse nyomban orrba!”**

Nem is igen volt szüksége édesvízre, hiszen közel van Lubló, ahová csak üres üvegeket kell elküldeni s Probstnerék jóvoltából egy krajcár Stoppelgeld ellenében a dúsan bugyborékoló szénsavas forrás körül sürgölődő hoppgarteni német szűzek savanyúvízzel telítve küldik azokat vissza. Kitűnő ital, persze borral vegyítve s ezt se sajnálta vendégeitől Popovics, aki különben tudta, hogy az ebédre feltálalt kácsa úszni is akar s ha nem öblögetik le borral, még azt hinné, — hogy kutya ette meg.

*) Daróci archívum.

Ezen a véleményen volt a szomszéd Plavnicán lakó Duleba is, ez azonban a savanyúvizet már nem Lublóról, hanem Szulinból hozatta. Tulajdonosai a Csáky grófok csúnya konkurrenciát csináltak a lubló-i Probstnereknek, mert ők még Stoppelgeldet se kértek s ingyen, krajcárok bevasalása nélkül, vederszámra adták a pezsgővizet annak, aki hordóval jött érte.

Ebből is látszik, milyen igazságtalanul vádolták meg fösvényességgel a szepesi kozupienereket: az egyik ingyen, a másik félig ingyen adja a vizet.

Duleba is tárt karokkal fogadta vendégeit. Bőkezű lengyel, szerette a vendégséget. Sárosba Galiciából származott, ahová csak a Poprádon átnyúlva máris lengyelt fogunk s most már csak azon múlik, kinek van nagyobb ereje, annak-e aki húzza vagy aki visszatartja?

Dulebát a sárosi kéz erősebben húzta, a lengyelé gyengébb volt, a polyákok nem tudták viszsztatartani s amellet, hogy Sárosban ragadjon, okúl szolgált a Semseyek rokonsága, ami nem megvéteendő dolog.

Ezzel aztán Sárosban ragadt.

Éppen neki való hely, ahová magával hozta a „poľska krev”*)-et, amely hamarosan összevegyült a „krev ňe voda”**) -val. Kitűnő keverék, nincs olyan mixer, aki ennél előkelőbb coctailt összevegyészedhetne.

Egykettőre aklimatizálódott, ami könnyen ment, mert hamarosan kész volt a Bruderschaft-ivással, amit csak egynél kell megkezdeni s terjed az, mint a járvány, gurúl, mint a lavina. Csak az első cim-bora felé kell odanyujtani a poharat:

*) Lengyel vér.

**) Nem víz a vér.

— Szervusz, barátom! — és már tízen is nyújtják poharukat, akik mind „szervusz barátom”-ok akarnak lenni s ez a barátkozás a sárosiaknál könnyen ment, mert amikor a fehérasztalhoz leültek, csak egy kissé végigmérték, csak egy kissé körülszaglásszák egymást s máris tudták, kivel lehetnek szervusz barátomok?

S ha már a sok szervusz barátomokon túl vagyunk, akkor már könnyű kisütni a rokonságot, ha másként nem, hát úgy posarissky:

— Strik babe ujko, cetka za mlinarom.

Szépen hangzik, mégis nehéz abból kiokoskodni.

Körülbelül azt jelenti:

— Az én apai nagybátyám, az anyai nagyanémnek bátyja, a nagynéném pedig a molnárnál van férjnél.

Értse, aki érti!

Ezzel szemben egyszerűbb volt Berzeviczy Rudolf rokonságlevelezető csatornája:

— Az én nagyanyám és a te nagyanyád két öreg asszony volt, hát rokonok vagyunk.

Még csókot is cuppantott az új rokon arcára, amely indokolással akár Rákóczival is megköthette volna az atyafiságot s Duleba is ily módon rokonságba került fél Sárossal.

Megválasztották körjegyzőnek Plavnicán, melyhez hasonló hosszú falu sehol sincs a megyében s ezért, hogy azt bejárhassa, kénytelen volt négylovas hintót tartani s mert nem tudott úr nem lenni, tudott úr lenni. Négylovasan járta be Plavnicát, psakrev*) volt mindenki, akire megharagudott s éktelen lengyelséggel szidott, posarisski dicsért, kikit ahogy illett.

*) Kutjavér.

Azt senkisésem értette, emezt mindenki szívesen vette.

Képviselőválasztáskor Plavnica döntött, de csak Dulebával, mert nélküle a héthársi választókerület „non conorat”.

Járt más lengyel is errefelé s a bécsi győzelem után, mikor a Habsburgokra a törökök Bécs ostromakor olyan kegyetlenül csúnyán ráíjesztettek, győztes polyákjaival Radácson vonult keresztül Szobieszky János király, ámde nem ezekből rekrutálódott azok száma, akik negyvennyolcban meggyezerte erre csatangoltak.

Nem voltak ezek győztes lengyelek, hanem hazájukból kiüldözött bujdosók s nem egy hitette el, hogy kénytelen emigrálni.

Jó ajánló márkának bizonyult az emigránsi cégér. Velök ponasemu*) folyt a szó, ami azt jelentette, hogy a kedélyeskedésnél nem „hovoráltak”, hanem „povedáltak”.

Bölcs nyelvtudósok! Vajjon hogyan disztíngválják ezt a kéttestvér ikerszót?

Egy fészekben születtek, egyet jelentettek s mégse jelentenek egyet, mert míg a hovoráló nyugatias, előkelőbb mezt öltött magára, addig a povedáló a keleti, az elhanyagolt hamupipőke szerepét játssza, ámde a mesebeli igazságszolgáltatás alapján a povedáló intimebb, kedvesebb elbírálásban részesül. A hovoráló gramatikailag előírt szabályokba szorítja a gondolatokat. Ezzel ellentétben a povedáló felöleli az idegen szókincseket és zsargonná teszi a sárosi nyelvet.

Ismert nyelvjárás, sőt Rómában a pápai udvarnál is ismerték a dialektus ezen speciális válfaját. S mert az adomák központjába különös előszere-

*) A mi nyelvünkön.

tettel a közélet nagyjait szokták elhelyezni, beszélnek, hogy Rómában a csanádi püspök, Sáros szülöttje,*) a pápai udvarnál járva, midőn lerakta péterfilléreit, kegyesen magánkihallgatásra hivatott. A Szentatya jóságos szeretettel fogadta s megkérdezte, hová való s mikor megtudta, hogy sárosi, magához ölelve a püspököt, felkiáltott:

— Hiszen te akkor odavaló vagy, ahol nem hovorálnak, hanem povedálnak!

Osmerte tehát a mindentudó egyházfejedelem a lényeges distinkciót, amelynek tulajdonképeni íze abban rejlik, hogy a sárosi diskurzus egy különös mázzal bír s a jókedvű, víg, adomázó kúria, posarisski, ponasemu**) povedáló patinával felékített nyelvét nemcsak diplomáciai nyelvéné avatta, hanem ezzel a színes zománccal bocsátotta útra, kedélyvilágának tarka lepkéit.

Szótára is volt ennek a nyelvegyvelegnek, amellyel kisegíthették egymást úgy a művelt, mint a műveletlen társalgók s nem is volt nehéz kiigazodni, mert rímbeszedve közszájon forgott:

Koza — kecske

Lasztufecska — fecske

Nyeveszta — menyecske

István — Stefl

Kanál — Lefl

Jólvan — gut

Kalap — Hut

Zsidó — Jud

Porvaz — Strang

Lafka — Bank

Ihla — tú

Trava — fű

Svidrik — fúró

Brindza — túró

Sztol — asztal

.

... és így tovább, tovább, amely szótárral mindenki megértethette magát s ilyen szókincsekkel összeboronált ponasemu szeretettel ölelték keblük-

*) Dessewffy Sándor.

**) A mi nyelvünkön.

re úgy a bennlakókat, mint az erre vetődött idegent. Hanem aki nem ismerte ezt a kedélyes szóegyveleget, ugyancsak megrökönyödött, mikor ilyen rébusszal fogadták:

— Panzsere kasu a kontravu.

Mi a manó, milyen nyelven üdvözik? Franciásán hangzik s mégse francia, de nem is más, mint a sárosi nyelvnek francia accentizálása. A hangsúly teszi rejtélyessé a szavakat s tulajdonképpen így volna kiejtendő:

— Pan zsere kasu a kon travu, ami végeredményben azt jelenti, hogy az ember kását, a ló fűvet eszik.

Ilyen kedélyeskedéssel fogadták a bártfai fürdőben feltűnt emigránst is.

Senki se tudta, senki se kérdezte, honnét jött, hová való? Valahonnan csak jött, valahová csak megy? Lengyelül beszélt, nagylábon élt, nagyokat evett, nagyokat ivott s egykettőre bennfentese lett a fürdőző közönségnek, ahol nem igen érdeklődnek a bevetődő idegen felől, mert a fürdők internacionálisak s csak azt nézik ki, akinek rosszul szabott, gyűrött kabátja van. Egy jól szabott spencer, egy testhezálló frakk, ügyesen megkötött másli-jával, máris szabad bemenetelt biztosít a fürdők redoutjába.

Lengyelünk ügyes udvarló, jó táncos is volt s ezzel a passepartouttal bejutott a társaság központjába. Részt vett a reggelig tartó kártyacsatákban, amelyek nagy tétekben, vérre mentek. Állandóan veszekedett szerencséje volt s halomszámra zsebelte be a nagy ferbli bankokat. Különösen merész visszahívó volt s már alig akadt partnerre, aki vele kikezdeni merészelt volna.

Ezek a ferbli csaták eleinte rangosan mentek. Az urak előtt halomba rakva feküdtek a papírban-

kók, torony formába szedve az ezüst forintosok s szigorúan be lett tartva:

— Riba*) Fisch, Geld am Tisch.

Hanem aztán, mikor egy-egy veszedelmes spieles a balekektől éjfél tájban máris összeszedette a meglévő készpénzt s a dohányfüstös terembe a hajnali nap beszűrögette felkelő sugarait, a játék elfajult. Feledve lett a „Riba Fisch” s nem is volt már „Geld am Tisch”. Bekövetkezett a hozom, viszem, kapsz, időpontja. De ki is hord zsebében olyan összegeket, melyért birkát, ökröt, tehenet, hintóstól lovat is lehet venni? Különben csigavér, a hozom, viszem, kapsz alá van támasztva a gavallérbecsülettel s ha hajnalban meg is kopasztják a gimplit, másnap úgyis fizet s tovább folyik a játék.

Fizetett bizony Kolosy Kálmán, egy csomó pénze úszott el a tegnapi hozom vizsemen s most kedvtelenül kibicel a viaskodók háta megett.

Az már igaz, hogy peches család. Ami kezükbe kerül, jóra nem derül. Még a nevüket is csak alig hallhatóan szabad kiejteni, mert róluk az a babona járja, hogy azt is baj, bosszúság éri, aki nevüket szájára veszi. Csak azzal lehet a leselkedő szerencsétlenséget némileg ellensúlyozni, ha gyors egymásutánban százszor Barkóczyt ejtünk ki s ők maguk is tudva a nevük kiejtésével járó vészt, százszor Barkóczy név csatolásával mutatkoznak be. Nos, oda van az ősi predikátum, Kálnást meg kellett terhelni, tegnap az ő bőrét fejtette le a lengyel, aki felülmúlhatatlan volt a hajnali összezapásoknál. Hetykén visszavágott a hozomokra, sőt, hogy azoknak még súlyosabb nyomatékot adjon, az asztalra csapta duzzadt pénztárcáját.

*) Hal.

Akkoriban a hívások, visszahívások, besser, rebesser, superrebetter, super superrebetterek korlátozva nem voltak s a játékos hívhatott, visszahívhatott bármely nagyságú összeget, szűnyogra elefántot s az elmaradhatatlan kibicek reggelig nagy érdeklődéssel kísérték ezeket a veszekedett játékokat.

A kibicek közt Kiss Ernő, a későbbi 48-as generális állott, de a kártyacsatákban nem vett részt. Neki nem volt szüksége kártyanyereségekre. Azok közé a világiak közé tartozott, akik különben is nem a tucatkártyából, hanem tucatszámra keresik ki a ceure dámákat. Mérhetetlen nagy vagyon ura, Torontálban voltak terjedelmes uradalmai. Egy ízben ezer lovat ajándékozott ezredének és most mint Dessewffy Arisztid jóbarátja, ennek kedvéért jött Bártfára fürdőzni.

Nagy figyelemmel kísérte a ferbli partikat. Neki elejétől nem tetszett az emigráns szereplése, mert meg volt győződve arról, hogy valami techtli-mechtliivel korrigálja szerencsáját, ámde bizonyosat nem tudott, azért csak várt arra a kedvező pillanatra, amikor hátha megugraszthatja sárosi barátjai fosztogatóját?

Egy alkalommal, midőn újra hatalmas összecsapás kerekedett — a lengyel ezúttal is remekelt — bevált módszere szerint a hozom hívásra még nagyobb hozommal visszavág s a legnagyobb nyugalommal pénztárcáját lapjára helyezi.

Általános felszisszenés — ilyen visszahívásra még a vének véne se emlékezett vissza, egész vagyon volt a bankba fektetve.

Ellenfelének jó kártyája volt, de már ilyen összeget tartani, komoly veszedelmet jelent s bekövetkezett az a bizonytalan helyzet, mikor a habozók mellénygombjaik segélyével gondolkodnak:

— Či hej, či ňe?*)

A lengyel nagy hidegvérrel eregette a szivarfüst fellegeket, ámde ellenfele hirtelen észbekap, hátha vesz s azután másnap fizetni!

Igen, fizetni, de miből?

Retirálni készül s máris dobna kártyáját. Ámde ekkor általános meglepetésre a kártyacsatába belszól az eddig mindég hallgatag Kiss ernő:

— Tartom én erre a lapra.

Nagy csönd követte szavait.

— Jelenleg nincs nálam ilyen nagy összeg, — folytatja tovább — de tudja mindenki, hogy ezt az összeget meg is tudom fizetni, hanem míg azt Torontálból elhozatom, néhány napi türelmet kérek. Addigra lepecsételjük a lapokat, biztosítéku szolgál az én szavam. Tetszik uram — kérdi a lengyelt?

Oh hogyan, hogyan tetszenék s máris helybenhagyólag int. Hiszen Kiss Ernő biztos pénz, jó pénz. Gazdag úr s amellet a tiszt becsület..

A legnagyobb készséggel belemegy az ajánlatba, mire Kiss Ernő pecsétviaszkat hozat és a jelenlevőkkel lepecsételteti a lapokat, az asztalon heverő bankot és általános meglepetésre a lengyel pénztárcája után nyúl, hogy azt is lepecsételje.

A lengyel kissé meghökken — a pénztárcát is? De máris egykedvűen int, tessék — tessék, hiszen ez természetes, mert ha Kiss Ernő szava készpénz, a bugyelláris is készpénz. Fogat — fogért, sőt mi több, zsebébe nyúl s egy még duzzadtabb pénztárcával kicseréli azt s ennek lepecsételésével le lett pecsételve a lengyel kártyagarázdálkodása.

Kiss Ernő még a hajnali órákban leküldte kúrját Torontálba s az akkori nehézkes utazási viszo-

*) Igen — vagy nem?

nyok dacára, rövidesen megérkezett az onnét lóhalálban elhozott töménytelen pénz, mire összehívták az érdekelteket, ámde a pecsétek felbontásánál a legfőbb érdekelt nem mutatkozott.

Keresik a lengyelt — nincs sehol, s bár tűvé tették az egész fürdőt, seholse találják.

No sebah, talán valami gáláns kaland tartja vissza?

Bártfán a fürdőszézon idegen vendégei közt mindég akad ilyen s az már csak természetes, hogy a csókos liaison előbbrevaló, mint az az ostoba ferblibank. Majd eljön, ha szerelmi ügyét lebonyolította — de nem jött s nélküle bontották fel a pecséteket s ekkor kitűnt, hogy Kiss Ernő lapja, a lengyel értéktelen, még ijesztésre sem alkalmas kártyája ellenében fölényesen győzött.

Kár volt Torontálba, azokért a súlyos aranyakért küldöncöt lenyargaltatni.

Fizess lengyel! Ugyis eleget szedtél össze, nem egy sárosi siratja pénzét.

Ott van duzzadt pénztárcája, Dessewffy Dénes őrizte meg, a pecsétek is hiánytalanul vannak rajta, senkise dézsmálta meg; hanem amint felbontják, nem volt abban csak a párisi Journal néhány kivágott ujságcikke.

Két pénztárcával operált, az üreset otthagyta, — a telivel megugrott.

Beszélik, hogy később valamelyik tátrai fürdőben felismerték, de ekkor már csak franciául beszélt.

Egy szót sem tudott lengyelül s még azt se mondta:

— Nerozumim.')

*) Nem értem.

Ez tehát elpárolgott. Eh bien, maradt Sárosban más, de igazi lengyel, aki becsületes munkával kereste meg kenyerét.

Ezek közé tartozott Guminszky Savér, Berzeviczy Tivadar és Szmrecsányi Odön kúriájának gyakori vendége, akik közül utóbbi nem egyszer megtréfálta az önérzetes lengyelt, hivatalos címén a berzevicei Postmeistert.

Derék, becsületes ember volt, telve a polyska krev büszkeségével, vitatva családjá előkelő voltát s miként a plavnicai Duleba, ő sem engedett a lengyelek apáról fiúra szállt sarkalatos jogaiából, vagyis: a lengyelek szabadkirályválasztók és mindenikük királlyá választható.

Ő is király lehetne, ha megválasztanák!

— Jeder Polye ist ein Edler oder Graff und kann auch Kenyig gewellt — mondogatta önérzettel.

Tudatában annak, hogy minden polyák nemes ilyen magas polcra lépve, beülhet a Wawelbe, igyekezett bizonyítani, hogy benne is kékvér folyik, sőt utóbb még azt is kisütötte, hogy ő tulajdonképen egy üldözött cári grófcsaládnak emigráns sarja, akiknek vagyonát az oroszok brutálisan elkobozták s nem is Guminszky, hanem Uminszky-nak hívják s mostani nevének kezdőbetője, a nagy „G” csak a grófi titulus elhagyott maradványa. Neve helyesen Graf von Uminszky s ezt is csak lágyan kell kiejteni.

Ez a nobilis geneológiai levezetés nagyon is imponált a jó Postmeisternek s boldog volt, ha hallgatóiról feltételezte, hogy mindezt el is hiszik.

Szmrecsányi Odön ismerve Guminszky ezen ártatlan gyöngéjét, egy alkalommal, midőn a Darócra sereglett illusztris társaságban bemutatkozásra került a sor, csak úgy, mint más közönséges halandót mutatja be:

— Unser lieber Postmeister Guminszky.

Guminszky, a lieber Postmeister, megértette a bemutatás élet, hiszen a hangsúly nem a névre, hanem a foglalkozásra volt fektetve s azután még a nevezetes, az a megkülönböztető „von” is szántszándékkal elmaradt. Ezzel őt, az Edlert, a Graf Uminszyt, a királlyá választható slachticot, csak mint Postmeistert mutatják be?

Hallatlan sérelem!

Ez már igazán sok. Hirtelen kiegyenesedik, szemrehányóan Szmracsányi Odönre tekint, majd keserű hangon odaveti:

— Genyigt von Guminszky.

Most már ő fektette azt a különös hangsúlyt az elmaradt „von”-ra s mert nagyon meg volt sértve, sarkon fordult és elment a — parkba sétálni.

Hanem aztán, mikor az ebéd ideje bekövetkezett s az udvaron megszólalt a hívogató csengetyűszó, vége lett a haragnak. Guminszky Savér elsőnek cihelődött le a parkból. Kifújta már sértett büszkeségén ejtett nemes haragját, letelepedett a dűsan megrakott asztalhoz, talált magánakvaló publikumot, akiknek újra meg újra elmesélte grófi származását, az elmaradt grófi rangot helyettesítő nagy „G” betű eredetét, hogyan lett belőle Graf von Uminszykból Guminszky, Grafból Edler, zeman, slachtic, de örökké von Guminszky, akit a környékeliek ennek dacára is csak Gumusnak neveztek. Néha közkivánatra elénekeltették vele a lengyelek szomorú dalát, mely a lengyel sas ujjászületéséről regél s azóta ő is, Duleba is régen porladoznak s ha életükben telve is voltak azzal a keserű tudattal, hogy szeretett Polyskójuk áldozata lett a nagyhatalmak oktan versengésének, élt szívükben annak reménye, hogy Kosciusko és Poniatovsky nem harcoltak hiába.

Azok a lengyelek, akik Sárosban ették az emigráció hontalanságának vajjal megkent kenyerét, szívesen látott vendégei voltak az ősi kúriáknak, ahol kézről kézre adták őket s ha nem is járhattak saját fogatukon, jutott hely részükre a terített asztaloknál; ha pedig át kellett hurcolkodni a szomszéd kúriára, vendéglátó gazdájuk szívesen vitte őket disznótorra, vadászatokra.

Elvitték azt a lengyelt is, aki a felsőtarcai kúriáknak volt állandó vendége s a többiekhez hasonlóan emigránskodott.

Megjelenésének különösen érdekes külsőt kölcsönzött hosszúra eresztett selymes szakállá, mely szőke hullámokban omlott mellére. Sokat is adott e nem megvetendő férfidíszre s mikor Dessewffy Jánosnál Kriványban megjelent, nagy örömmel fogadták a lakodalmas vendégek.

Jó bor, szíves vendéglátás, szép asszonyok közt jól érezte magát a hontalan és a késő éjszakába nyúló lakodalmas ebéd emelkedett hangulataba könnyen beleilleszkedett.

Vigan csengett a pohár, elhangzottak a felköszöntők s a jókedv tetőpontra hágott. Az etetésnek-itatásnak se vége se hossza, feltálalták a konyhaművészet remekeit. Hal, tojás, nyúl, őz, császármadár, csirke, kappan, pulyka, pisztráng, minden kitelt a kúriából s a lakodalmi ebéd minden fogását az általánosan ismert, biztató rigmus kísérte:

**Huba, riba, diňa, šviňa
Potrebuje pohar vína!*)**

Ezt a nótát minden sárosi megérti, hiszen keresztelője alkalmával is ezzel biztatták a vendége-

*) Hal, tök, sertés, gomba,
Vágyakozik pohár borra.

ket s ha a vendéglátó házigazda ezt a verset intónálja, mindenki tudja kötelességét. Körömpróbaig ki kell üríteni a poharakat, még akkor is, ha a lenyelt étel nem is tartozik a versben megjelölt delikateszek közé.

Felhangzott ez a kedélyes biztatás olykor is, ha nemcsak pulykát, hanem habos tortát tálaltak fel; fődolog, hogy sem üres, sem telipohár ne álljon a vendég előtt.

Rövidesen megtanulja azt, a helyi szokásokat nem ismerő idegen, azonban jótorkú legény legyen, aki a házigazda által diktált iramot követni tudja, mert mindég ott leleselkednek a hálóvető svindlerok, akik a házigazda éberségét kijátsszák s csak markirozzák az ivást. Mások, ha szomszédjuk félretekint, üres poharukba hirtelen átöntik saját poharuk tartalmát s az ügyesebbek, a raffináltak, ha már teli poharukat nem tudják, vagy már nem is merik lenyelni, kilottyantják az asztal alá. Nehéz volt az ilyen imposztorokkal versenyezni, ámde a lengyel bírja az iramot, hiszen jerzsábinkához van szokva s azt is rendesen kontusovkával összekeverve, éhgyomorra issza.

Ki volt adva a titkos jelszó, hogy el kell őt készíteni, s ez végre hosszas riba, dinya, svinyázás után sikerül. Megnehezül a lengyel feje, egyetkettőt csuklik és őseiről álmodozva az asztalra hajtja fejét...

Ezt ugyan még Kosciusko harci riadója se zavarja fel.

Alszik a lengyel, hiába huzatják fülébe Poniatovszky kesergőjét, melyet a gazfickók elferdítve danolnak:

„Búsúl a lengyel
Hóna alja állapotján...

Erre se ébred fel, szép szőke szakálla eleven pázsitként beborítja az abroszt és ekkor a lakodalmas vendégek egyik kótyagos fiatalja, merészet gondol és se szó se beszéd, pecsétviaszkkal az asztalabroszhoz odaragasztja azt a gondosan fésült szakállt — tulajdonosának férfidíszét, büszkeségét.

A lakodalmas vendégek elhűlve bámulják a rémtettet, hanem aludt a lengyel — de amikor felébredt?

Lett lárma, volt kiabálás, jajveszékelés, üvöltés — nem tudott az abrosztól szabadulni. Csörömpöltek a tányérok, felborultak az üvegek, összetörték a poharak és csak hosszas siránckozás után tudták a szerencsétlent lepecsételt szakállából kiollózni s annyi pohár tört össze, hogy Bornemiszáékhoz kellett kölcsönpoharakért szaladni.

Ezzel is bebizonyosodott, hogy mennyire igaza volt Piller Miklósnak, mikor szállóigévé tette:

— Gyerek és pohár soha sincs elég a házban.

Hát csak szaporodjék is a sárosi faj, mindég legyen tartalék. Kár volna, ha kivesznének s ennek tudatában a lakodalmas társaság egyik illusztris tagja, pohárral kezében feláll, köszörüli a torkát, tósztot kíván mindani. De vajjon kire?

Jaj, csak az ifjú párt ne éltesse. Szegényekre máris túlsok ünnepi szóáradat zúdult s ha az elhangzott jókívánságoknak csak a fele is rajtuk ragad, akkor is boldogabb életük lesz, mint a parádcsombeli Ádámnak és Évának.

Nincsenek is jelen, a szomszéd szobába vonultak, ahol a nyoszolyólányok, az örömanyak és az esküvői ünnepség hölgytagjai körülállják őket, lesve, miként lejtik majd a menyecske-táncot. Jobb is, ha az asszonyfélék nem hallják a rétor, bizonyára elpirulnának, mert a lelkes tósztozó erősen biztatja az. Aha nemzetség egyik tagját,

aki a közeli jövőben a Thekula nemzetség viruló rózsabimbóját kívánja oltárhoz vezetni

Példátlanul népszerű szónok, felköszöntőjének gondolatmenetét előbb prózában vázolja, majd ugyanezt sárosi dialektusban „ponasemu”*) rímbe szedve szavalja el, hogy a kiöregedett Berzeviczy Menyhért is megértse, mert a derék öregúr, diluviális maradványa annak a kornak, mikor még a kúria urai a klasszikus latinon kívül csak a reájuk ragadt „po šarišsky”**) nyelven tudták magukat megértetni.

„Hallom, kedves öcsém, nősülésre adod magad s ezt legkevésbé se csodálom, mert itt az ideje, hogy eddigi állapotodon változtassál, miután eddigi imádottjaid elég sok pénzedbe kerültek s bár faludban nagy egyeduralkodó, valóságos monarcha s derék legény vagy, nem egy gyermektartási pert akasztottak nyakadba. Szerencse, hogy olyan kiváló diplomata, mint Marcell, kirántott a sárból, melybe minduntalan beleragadtál s ezúttal a helyes útra vezetett, miért is kívánom választottadnál, ügyelj, hogy olyan legyen, kinél telt a „Mieder”, arcbőre legyen „weisses Leder” s legyen neki „feste Glieder”, keresd ki alaposan, hogy milyen a „fundament”, legyen olyan, mint a préselt „pergament”, mert ha ilyenre találsz, akkor a ti ezer éve itt élő Aba nemzetségtek vére, egyesülve a Thekulokéval, félelmetes virgoncokat fogtok a világra hozni. S ha ez az Úr kívánsága szerint beteljesedik, emlékezz, Emilkém, szerető rokon bátyádra, aki mint keresztapa a keresztelőn részt akarok venni, hanem utódod igaz jó sárosi fajta legyen, hogy Rákóczi vitéz generálisa, Berthóty Ferenc a magas egekből szeretettel kísérje életének útjait

*) A mi nyelvünkön.

**) Sárosiasan.

ÓDA BERTHÓTY EMILHEZ

Čujem mili vnuku,
Že še budzeš žeñic,
Ñe čudo, vřak ci čas
Už raz stav premeñic.

Marcel to spravoval
Mudri diplomata,
Možeř mu dzekovac,
Vicahnul ce z blata.

Lem už taku viber,
Co ma pulni mider,
Co ma veisses léder,
A i fette Glieder.

Aba i Tehkule
Slavne fameñie,
Každa už v krajiñe
Tiřic roki žije.

Pametaj Emilko,
Že ti mař bačika,
Chto jak kresni otcec,
Barz vdzečñe odrika.

Dotel zastupena
Vře ci bula draha,
Už ři ñeřpehoval
Otca vorderdaha.

Ti vře bul dobri chlap
Vefiki morarcha,
Ñet ñikdze na sebe
Hibal sem-tam z karcba.

I na to daj pozor,
Jaki ma fundament,
Či tuhi a reski,
Jak z pressi pergament?

Ked tote dva fajti
Vedno ře zmiřaju
Hroznich vyrkulákoch
řvetu nachovaju.

Ñech ři da Buch sina,
silneho, tvardeho
Lem merkuj, žebi bul
Duch od řariřskeho.

Tak Berthóty Ferenc
Vezir Rákócziho,
Budze z ñeho žehnac
Potomka dričneho.

És ha majd e jókivánságok valóra válnak, a keresztelőnél jóakarókra ismét szükség lesz, mert az üres poharakat nem egy vendég széles jó kedvében a falhoz csapja, melyhez hasonló vad kedv-

telésig el is fajult egy-egy mulatozás, de ha a sutytyomban szökniakaró titokban eloldalog, az Alföldről eltanult szokás szerint, szekérének tengelyszögeit előre kiszedegették s mikor gyanutlanul lovai közé csapva azon hiszemben van, hogy észrevétlenül! kereket oldott, még odáig sem jutott, a kapufélfánál máris kirepültek kerekei s a gyanutlan menekvő nagyot puffanva kizuhant a gyepre. Kénytelen-kelletlen visszatér erőszakos házigazdájához — ez meg jobbról balról ölelgeti, örül, hogy valahára megérkezett.

— Hála az égnek, hogy te is megérkeztél, hol késtél oly sokáig?

Úgy bánnak vele, mintha most érkezett volna s akár tetszett, akár nem, végig kellett inni-enni a reggelig tartó mulatságot, mert minduntalan felharsant:

**„Huba, riba, diňa, šviňa,
Potrebuje pohar viňa.”**

Ezalatt a megkoppasztott lengyel kibékült sorával, bár megnyirbált szakállának foszlányos maradványaival úgy nézett ki, mint egy bakkecske, beletörődött férfidíszének elvesztébe, de kibékültek az ideig-óráig haragosak is, mert a víg cimborák igyekeztek az apróbb nézeteltéréseket kölcsönösen kiegyenlíteni, hiszen kibékültek még akkor is, ha például a Szinyeiek pártja hadilábon állott a Péchyekkel. Ilyenkor is rákerült a sor a békepípara s more patrio elsimultak az ellentétek. Egy-egy jó adoma, avagy tréfás megjegyzéssel elintézték a kényes ügyet, sőt egy puskaporos levegőjű megyegyűlés alkalmával, amidőn az egyik Kapy közbekiáltásaival állandóan zavarta a szónokot, az elnöklő alispán többízben rászólt, hogy a rendzavarástól tartózkodják. A jóakarató figyelmeztetések

eredménytelenek maradtak, mire Kapy erélyes rendreutasításban részesült, amit ez azzal viszonzott, hogy dohogva otthagya a közgyűlési termet.

— Ő bizony nem hagyja magát szekíroztatni.

Elvégre az alispán sem akart a tekintélyes Kapy személyében ellenséget szerezni, ezért a megyegyűlés lezajlása után a még mindég méltatlankodót felkeresi, exkuzálja magát, hogy kénytelen volt vele szemben eljárni, hanem ha sértve érzi magát, hajlandó bármily más, akár fegyveres elégtételadásra is.

Kapy, hogy elhárítsa magától az elégtételkérést, kezét nyújtja:

— Añi na pištol, añi na šablu, ale ked chčeš, dam ci popisku.“)

Kvitt.

Ezzel az ügy a lovagiasság szabályai szerint el lett intézve és soha senkinek se jutott eszébe, akár Kapyt, akár az alispánt diszkvalifikálni s nem volt szükséges párbajt vívni, becsületbírásgot igénybevenni, mert ha két sárosi egymást tisztességes embernek tartja és kezét fog, ez a kézfogás többet jelent, mint a becsületbírásg döntése, hiszen a sárosi megyegyűlésen urak, igazán nemesen gondolkodó urak vettek részt s ha egyesek szertelenek is voltak a mulatozásban, komolyan intézték el a megye ügyes-bajos dolgait.

Már fiatal éveikben résztvettek a pozsonyi diétákon, eltanulták ott az ottani parlamentáris viselkedést s jelentéseikben hűségesen beszámolnak a látottak-hallottakról. Hatalmas paksamétákban

*) Sem pisztolyra, sem kardra, hanem ha akarod, adok egy pofot.

küldik le tudósításaikat, olyannyira, hogy az akkori nehézkes postaközlekedési viszonyok mellett a Postmeisterek csak fejtesóvával engedik a küldeményre felragasztani a császári Passierscheint, a kétfejú sasos bélyeget, de hogy komoly tapasztalataikról írt referádáik ne legyenek túlságosan egyhangúak, privát leveleikben megemlékeznek azokról az epizódokról, melyek vidám mosolyt csálnak a hazáért aggódók ajkaira.

Berzeviczy Tivadar sem feledkezett meg arról a zűrzavarról írni, amely komoly tanácskozás közben a karokat és rendeket meglepte:

...ma éppen Nagy Pál igen piquant beszéde alatt, igen borzasztó nevetséges esemény történt. Éppen a katonaadás roppant hasznait fejtegeté, midőn a néma csendet a karzat recsegése szakasztá félbe s azt láрма, zshivaj, lótás-futás, szék, asztaltörés, tólulás, sikoltozás követé. Mi történt? Senki se tudá, ki földindulást vélt, ki megtámadtatást? Végre kiértem, vagy inkább kinyomattam a terem-ből, mindenkitől tudakozódok a történekről, de senki se tudá megfejteti. Hogy nem földindulás volt, azt az utcáról jöttektől megtudám. Végre halljuk, hogy a karzat kis recsegésével — nem csoda, mert jól meg volt rakva hazafi érzésű asszonyosságokkal, s a hazával nem gondoló uracsokkal — a karzaton levők megijedve, tovább futottak. Ez még nagyobb recsegést okozott s alul is elkezdődött a revolúció. Most futott ki-ki, hová legelőbb tudott s ki asztal alá bújt, ki az asztalra mászott. Most a mozgás újra nagyobb lett és a recsegés is, mert az asztalok szakadni kezdtek az alattuk guggolók hátaira. Nevetséges volt nézni az innen kijött alakokat, ki félfrakkját hagyta az asztal alatt ki félujját. Más kapnis nadrágban bukott elő a székek közül, sokan alig húzhatták ki lábaikat az összeroskadt asztalok alól. A többik közt Bánó Miklóst látom egy zugban ne-

vetséges lábfájlaíással állni s ime a fehér nadrágja egyik lábaszára egész fele fekete a reáömlött néhány tentatartótól. Éppen nevetni akarok, midőn ő kezd nevetni s látom, hogy csíkos nyári nadrágomat hasonló sors érte, ezenkívül még alól egy nagy szelelőlyukat ütött benne az egyik széklába. Fejérváry fehér kalapja megtarkult s az utcán több ilyen torzképet (karikatura) láttam...*)

Sárosvármegye ifjúságának két porcellán nadrágja áldozatul esett ennek a pániknak, de ez nem zavarta meg a Bánó, Berzeviczy, Dessewffy, Gombos, Kálnássy, Körtvélyessy családokat, hogy a megyegyűléseken kardosan felvonuljanak. Ahány faluja van a vármegyének, annyi család, ugyannyi predikátummal, amellyel a Thekula, a De genere Aba, Rutker, Mickbánok hagytak utódaikra. Ott voltak a Kokos, Rápold, comes Bogomerius nemzetségek ivadéakai, továbbá az Úszok, Hedryek és az ádámföldi Bornemiszák, akiknek egyik őse Gergely egri várkapitány korában török fogságba esett és mert nem tudta váltságdíját megfizetni, a dühöngő szultán haragjában fejét lecsapatta.

Azok közé a Bornemiszák közé tartozott, akik sose hitték, hogy fejük annyit ér, mint amennyit kérnek érte.

S ezek a díszruhás urak egyike se volt fél-sarkantyus bocskoros. Mindenikének családja belenyúlik abba az időbe, amikor a Tarczaikkal, hol vállvetve a Habsburgok mellett, vagy ellenök, de még az Árpádokkal is viaskodtak.

Együtt éltek Serédi Gáspárral, Rákóczival; jártak erre királyok, fejedelmek, még Sándor cár is elmulatott itt egy szép szőke asszonnyal és hogy a szentekből is kijusson Sárosnak, erre menekül

*) Berzeviczy Tivadar levele, 1838.

szent Adalbert. Gáboltó mellett megpihen egy forrásnál, mely csodaerejűvé lesz s betegeknek adja vissza életerejét.

Szerethette a menekülő szent a virágokat nagyon, mert mint mondják, útjában ő hintette el Gáboltó környékén a szegényemberek virágának magvát, a „macerinaduskát”,*) amely seholsem virít oly szépen és olyan nagy tömegben, mint éppen ezen a környéken.

Itt még az anyatej is kakufűszagú.

E megyében fordítják meg a kihalt Rhell, báró Sztrázs. Kükemezei, Lapispataki, Nyárs családok címereit. Némelyikének megfakult olajképe, a közénk beházasodott családok ebédlőjében díszeleg, hanem a Bajori család nyomát vesztette s hajdani váráról már csak a felvonóhid egyik pillérje regél.

Alig olvasható betűkkel van rávésve:

... Balthazaro Bajori ...

Ki volt, mi volt, ki tudja megmondani?

Eltűntek.

Széjjelszéledtek a Mickbánok utódai, a harcias Soósok, habár Eperjes mellett, Sóváron bevehetetlen sásfészekben tanyáztak s olyas híres sóbányáik voltak, hogy azokból a sót bivalytömőkben lehetett csak napvilágra hozni.

Valami rossz fát tehettek a tűzre, mert sóbányáikat a kincstár elkobozta és csak a nyolcvanas években jelent meg mutatónak egyik visszakívánczó sarjuk, ámde ez legkevésbé hasonlított a Mickbánokhoz!

Azt hinné az ember, hogy a Mickbánok utódai csak óriások lehettek. Olyan özanyjuk székel a sóvári várban, aki hét fiút szült egyszerre s ime ezen tagbaszakadt özanya, ennek az asszonyember-

*) Kakukfű.

nek ideküldött utóda olyan filigrán, picurka emberke volt, hogy még a katonamértéket se ütötte meg. Gyermeckalap illet csak fejére s az egész tréfát Görgey Gyula, Sáros egyik óriása, akár óraláncán zsuzsúnak hordhatta volna.

Mégis főispán lett, mert az ész nincs a kalap nagyságához karimázva.*)"

Utóbb, mikor ledültek Kapi, Zboró, Sóvár, Tarkő, Hónigvár és Palocsa falai s rommá hányták Rákóczi kedves várát Sároست is, mindezek égnek meredő csonka tornyai még most is csak azt hirdetik, hogy a vármegye hatalmas nemzetségekkel volt telve s harcrakész tagjaik nem egyszer bekapaszkodtak a történelem üstökébe, hogy jól meg rázzák azt. S ha már kényszerítve lettek hatalmas sasfészkükből a kényelmesebb kúriákba vonulni, kinyitották, tárva-nyitva hagyták a kapukat, beengedik a gazdagot, a szegényt egyaránt. Terjesztői lesznek a kultúrának, mert a kúriák lakói nemcsak mulatságra, hanem komoly munka elvégzésére voltak hivatva. Lehetett tréfa, vígság, mulatozás az ittlakók kedélyvilágának egyik nyesegetni való ága, de a hangos kúriák kacagó lakói szívesen felszítták a kultúra nektárját s a műveltség magja jó talajra, televény földbe hullott. Kihajtott, zsenge bimbója kinyílt, virult és messze terjesztette illatát, mint tavaszkor a sárosi kúriák elmaradhatatlan dísze, az orgonabokrok lilaszín virága.

Vetélkedtek, hogy nevük még a vallás terén se maradjon örökítetlen. Egyes családok a luteránusok mártirjai lesznek, mások az ősi katolikus vallásért szenvednek. Erdélybe származott Berzevich Márton, Báthory István bizalmasa s mikor a nagy fejedelmet lengyel királlyá választották,

*) Soós Zoltán.

akkor se tudott kedves emberétől megválni. Magával vitte Krakkóba, megtette lengyel slachticá, majd dondaghi báróságra emelte*) s örökké királyi jobbja mellé ültette. Tiszteletére emlékermet is verek „Umbras superat candor“**) jelmonddal és a lengyel fehér sassal bővített Berzeviczy-címer felirata, ékes lengyel nyelven kiemeli:

Zasiegla Kozka Herbu Berzewizow Slawnajest z Wegierskich Winnic w Polsce w Domach Starostow, wita ia Orzel Bialy Gniazda Krolewskiego prymuie w Indigenat Szlachectwa Polskiego tak tedy z orlem Cnotem za Krola Batorego w Krakowie in Anno dni 1579.***)

„Beköszöntött magyarhoni szőleiből a Berzeviczyek szívesen látott zergéje a lengyel sztaroszták hajlékaiba, üdvözli azt a fehér sas királyi fészkeből s lengyel nemességet nyujt neki az érdem sasával Báthory király alatt 1579-ben.”

Horvátországba kerül Péchy Pál, aki ott bánná s magas méltóságával országzászlós lett. Septemvireket, főispánokat termel ez a család s egyike, Imre, a tizenhat szepesi város grófja lett nagy bosszúságára a Csákyaknak, akik ezt a fontos pozíciót családjuk részére igyekeztek kisajátítani.

A Péchyeknek ősi fészükben Péchujfalván, tizenhat kúriájuk hívogatta a vendégeket s a népes Sáros már be se fogadhatta az elterjedt familia minden egyes tagját. Hiába néztek körül, hol, kitől lehetne birtokot akvirálni, még jó pénzért se akadt eladni való. Minden falu el volt foglalva, minden predikátumban ott ült az ősi birtokos. S ezek görbe szemmel néztek mindenkire, ha nem mint

*) Századok XXXII. Berzeviczy Edmund Berzeviczy Mártonról írt emlékezése.

**) Hampel József. Arch. értesítő. 1897.

***) Daróci eredetiről.

vendég csapkodta meg a kapuk kopogtató vasát. Senki se látta szívesen az akvizitorokat, mert senki se volt hajlandó eladni az ősi földet. S így hiába csörgették meg pénzes zacskóikat a gazdagabb Péchyek, kénytelenek voltak más megyékben akvizitálni s szétszéledtek Abauj, Ugocsa, Szatmár, Szabolcsba s még a Dunántúl, sőt Erdély is kapott belőlük, hol Péchy Simon, erdélyi kancellár, kedves embere lett az unitáriusoknak. Fajtájuk szaporaságával a szepesi Máriássyak vetélkedtek, ahol egy apától egy anyától huszonhárom gyermeküket tartották a keresztvíz alá, mellyel elhalászták Sároستól a gyermekáldás rekordjának dicsőségét, mégis örökké elégedetlenkedett Máriássy János, de nem amiatt zúgolódott, mert állandóan keresztkomákért kellett futkosnia, hanem azért, mert éppen csak egy hiányzott a két tucathoz.

Grajzleros családja a világot hiányos tucattal!

A bő gyermekáldás örömeit Berzeviczy Sándorék is élvezték, ahol a jó feleség, Máriássy Magdolna, tizennyolc gyermekkel kedveskedett urának s az egyik Ujházy nál huszonketten közelítették meg Máriássyék rekordját, mintha az akkori emberiség üregei nyúl lett volna!

Ujházyéknál az Isten áldása csak addig csipogott, míg az apróságok némi emberi formát nyertek. Nagyrészüket zsengén, emberkort el nem érve, fiatalon haltak el s nagyon félős volt, hogy a budaméri kúria idegen kézre kerül s ezzel újból igazolva lenne Piller Miklós mondása, hogy gyerek és pohár sosincs elég a háznál, de velük szemben ezen kívánalmaknak megfelelték Szmrecsányi Ödönék, hol tizenhatból tizenötöt felnevelni és kiházásítani is sikerült.

Szaporaságukat egy misztikum kíséri, mely megerősíti a földöntúli erőbe és a csodatevő

szentekbe vetett hitet báró Berzeviczy Vincéné, született Szinyei Merse Anna látományában, aki előtt megjelent a Szűzanya és előre megjövendőlte azt a sorsot, mellyel megvigasztalni, megáldani kívánta.

A Berzeviczyek bárói ága kihalás előtt állott. Nem volt fiúörökös, sőt báró Berzeviczy Vince egyetlen leánya, Teréz, zsenge gyermekkorában halt el.

Nagy volt a szomorúság; mély bánat sujtotta a gyászbaborult családot és báró Berzeviczyné szívébe vert ezen tövissel zarándokútra határozta el magát. Lőcsére, erre a messze vidéken ismert zarándokhelyre ment, hogy bánatát a Szűzanyának elpanaszolja.

Hosszú nehéz út.

Darócról Berzeviczén át járatlan ösvényeken, hegyeken, sziklahasadékokon Csertésznek vonulnak fel a falvak népei. Zászlóvivők, énekesek minden kereszt, kápolna előtt megállapodnak, hogy hangos dallal hódoljanak az Úrnak. Öregek, aggastyánok, koldusok, ifjak, szűzek, anyák szopós gyermekeikkel, megrogyott térddel, sebzett lábakkal bandukolnak a Suchadolina fenyvesein át, hogy sziklák, kögörgetegeken keresztül napi fáradalmak után a lőcsei kálváriára érjenek. Velük tart Berzeviczyné s amint fáradtságtól meggyötörve, összetörve, imába merülten térdel a Szűzanya oltára előtt, ime égi fény, mennyei világosság derül a sötét boltívek közé.

Bűvös fénykörben előtte áll a szent Szűz és csodák-csodája, ölében tartja nemrégien elhunyt kis leányát, Terézt. És hogy a csodás látomány még csodásabb legyen, mosolyogva vigasztaló szavakat intéz az elámult zarándoknőhöz:

— Ne sirasd gyermekedet, sok örömed lesz az utána következőkben.

Berzeviczyné lelkileg megnyugodva tér haza s bár fia nem született, az előre beígért gyermeket a Szűzanya tiszteletére Máriára keresztelteti s évek múlva beteljesedett a vígasztaló jóslat. Leánya férjhez ment Szmrecsányi Odönhöz, akiknél tizenhat gyerek született. Az élő orgonasíp boldogságot jelentett a nagyanyának s megszűnt az aggodalom, hogy a daróci kúria idegen kézre kerül. A tizenhat gyerekből tizenöten emberkort értek el és mert a felnőtt lányok időközben maguk is férjhez mentek, születtek gyermekek, unokák egyidőben. Anya és leányai nem egyszer egy és ugyanazon időben várták a ház előtt állandóan kelepelő gólyát. Az arra vetődött látogató ki se ismerte magát, hogy tulajdonképpen saját újszülöttjét, avagy unokáját dadácsolja-e Szmrecsányiné?

Báró Berzeviczyné maga vette kezébe unokái gondozását s példátlan áldozatkészséggel tartott rendet a gyermekhad felett s az akkori világ stílusának megfelelően, velök karban, németül énekelte a Ringeringereit s a többi apró gyereknótákat.

Maikäfer flieg!
Dein Vater ist in Krieg.
Deine Mutter ist in Pommernland,
Pommernland ist abgebrannt
Maikäfer flieg!

Szegény Maikäfer tragikusan szomorú históriája hányszor lett megsiratva s a jóságos nagymamának hányszor kellett pityergő unokáit azzal megvígasztalni, hogy hiszen a Maikäfernek semmi baja se történt és Pommernlandot azóta már fel is építették.

Áldozatkészségében olyan példátlan volt, hogy midőn kedvenc kis unokája, László, sehogyse engedte fájós fogát kihúzatni és nem használt a bíz-tatás:

— Nem fáj az, fiacskám! — Egyre azt a csökö-nyös választ adta:

— Fáj — fáj.

— Nohát azértis megmutatom, hogy nem fáj és az áldott lélek beült az operációs székbe — Keminszky doktor állandóan ott lebzsel a kúrián — máris készen állott s példaadásul kihúzatta egyik teljesen ép zápfogát.

Megse mukkant s nagy örömmel felmutatta a véres csontdarabot.

— No látod, fiacskám, nem fáj.

A kisiú felbuzdult a jó példán. Ha nagyma-mának nem fájt, akkor neki se fog fájni, rászánja magát az operációra, az ő fogát is kihúzta doktor Keminszky s egyik foghúzás se fájt a... doktor-nak.

Berzeviczyné nagy szeretettel kezelvén uno-káit, igen megkönnyítette vejének helyzetét, aki Árvából származott Sárosba s akinek ugyancsak rendet kellett tartania a gazdaságban, hogy a nagy istenáldás időelőtt tönkre ne tegye. Az a sok ruha-nemű, kalap, szoknya, cipő, elég gondot okozott s akkor a Párisi áruház, Corvin-cég, Bonmarchand, Bafa sem létezett s így az otthonlévők részére fa-cipők is jutottak.

Óh, ezekben vígabban lehetett hancúrozni, nem úgy, mint a prűnell meg az everlastingos lakktopánokban, minőket csak a felnőttbbek kap-tak, de ezekre a parádés lábszorítókra mindég vi-gyázni kellett, nehogy sár vagy piszok érje s azután az is mulatságszámba ment, hogy a facipők éktelen zajt csináltak.

Klip-kop, kip-kop hangzott minden oldalról.

Praktikus volt már azért is, mert a Babinyecnek nevezett pitvarból, hang után, könnyen meg lehetett állapítani, hogy a gyerekek merre csatognak!

S mégis, hogyha a vagyon itt-ott meg is fogyatkozott s a hankoveci meg a stellbachi erdőket kiírtani, eladni is kellett, sikerült a gyerekhadat felnevelni s a lányokat kiházasítani. Ezüst se jött a boltostól, nem vásárolták azt drága pénzen, mindenik menyasszony részére kitelt a kúriából egy-egy stafirungra való. Maradt is elég és ha vendég állt a házhoz, nem nyúltak a fakanálhoz. Továbbra is a megszokott patriárkális falusi parádéval tálaltak.

S ebből a parádéból kijutott Berzeviczy Jánosnak, ha a messze Ungból, Bajánházáról, Darócra vendéglátóba jött.

Távoli rokona volt a daróci háznak, szívesen jött, szívesen látták. Erősen pipás ember, delectálhatta magát a daróci pipatórium remekei közt. Volt itt mindenféle: csibuk, pipa, veres agyagból égetett hoszúszerű selmeci, szalmatűzőn gőzölt debreceni. karcsú gölöncsér munka, ezüstkupakos nagyhasú, öblössájú tajték, venyigegyökeres fapipa, sőt olyanok, melyeknek tajtékjába mindenféle rózsát, nimfákat, faunokat faragott a pipakészítő művész-mester.

Berzeviczy János különösen egy öblös pipát szeretett, melynek tajtékjába kacagányos lovasok közé a Berzeviczyek címere volt művészi ihlettel kifaragva. Két marék dohány fért bele s amint megérkezte után házigazdájával kényelembe helyezkedett s bodor füstfellegetek eregetnek, jönnek a gyerekek, valóságos orgonasíp, hogy a most megérkezett vendégbácsit üdvözljék.

Ez, amint meglátja őket, az egyikre, egy alig pöttömnyi kislányra mutatva, felkiált:

— Nini, Keltz Gyuláné.

Jokor adja férjhez. Szmrecsányi Odön jókedvűen felnevet, hogy az ungi augur a csöpp Zsófikát máris férjhezadta s ez alkalommal megtudja, hogy az ismeretlen férj, egy ungmegyei pálóci földbirtokos nem is serdülő fia, de mert Berzeviczy János továbbra is erősítgette, hogy a kislány Keltz Gyuláné lesz, jóslatát tréfásan azzal honorálja, hogy valóság esetén neki ajándékozza azt a szép címeres pipát, melyből most pöfékeli a keresztúri muskotályt.

Multak, teltek az évek, Berzeviczy Jánosról rossz hírek érkeztek, elbetegeskedett, látogatóba se jött s ezalatt felserdült a kislány. Zsófiكا tizenhat éves hajadon lett s íme, váratlanul ki más, mint a soha nem látott, soha se ismert Keltz Gyula megjelent. Vendéglátogatóba jött barátjához Berzeviczy Edmundhoz Berzevicére, akivel átrándult Darócra s rövidesen beteljesült a jóslat, Zsófikát eljegyezte s nőül is vette.

Az esküvő után, néhány hét múlva, kocszi robbog a daróci kúria kőkapuján keresztül. Fáradtak a lovak, messze útról jöttek. Kiszáll az utas s Berzeviczy Jánost ölelik a háziak. Betegen, kissé megöregedve, de mégis eljött a honoráriumért, azért a szép öblös pipáért, melyen lovasok közé a Berzeviczyek címere oly szépen volt kifaragva.

Meg is kapta, el is vitte.

Szívesen adták, egy jó házasság felér egy szép tajtékpipával

Szmrecsányi Odön se sajnálta s az ellen se volt panasza, hogy szűkebb hazájából Árvából, Sárosba került, holott eleinte görbe szemmel néztek

rá, sőt irigyei, haragosai voltak, aminek oka bizonyára abban rejlett, hogy a gazdag Berzeviczy baronesse nem megyebelit, hanem őt választotta párjául.

S amellet az az árvai származás!

Drótosok, üvegesek, tutajosok hazája, akik világcsúfjára nyakukba akasztják a drótot, pléhet, bocsorban gyalogosan bekóborolják a falvakat, városokat és minden házba bekiáltják:

„Drotovac.“*)

A falusi gyerekek utánuk szaladnak, csúfondározva kérdik, nincs-e verebekre való patkójuk? Hát még az üvegesek, azok is ilyenfajta világjárók. Ezek meg hátukon fakaltkában hordják az üvegtáblákat; s no azok a tutajosok, akik néhány szál gerendát, deszkát összeeszkábálva, hosszú evezőrudakkal kezökben lehajókáznak Komáromba, Esztergomba, Mohácsra, le a Vaskapun Orsovára, onnét a Fekete-tengerre, sőt még messzebb az oceánontúlra.

Tagadhatatlan, hogy jó hajósok, hiszen Columbust is megelőzték, mert amikor Columbus Amerikában partra szállt, a fogadtatására összegyűlt deputáció egyik tagja a sorból kilépve, kalapját lengetve, po našemu üdvözölte a nagy felfedezőt:

— Dobry večer pan Columbus.**)

Megelőzték a nagy hajóst.

S azután nemcsak mind ilyen fajta azok az árvaiak, hanem a tutajosokon kívül vannak, akik szekerükre rakják az otthon szótt lepedőket, vásznakat; bekóborolják a falvakat s ott, ahol megállapodnak, szekerük ekhós tetejéről rőszámra mérik ki az abrosznak, paplanoknak, gatyának valót!

*) Drótozni.

**) Jó estét, Columbus úr.

Ezek azok a jött-ment platenkárok, gyolcsosok!

Szmrecsányi Odön nem igen törődött haragosaival, elég dolga volt családjával, gazdaságával s mert nemcsak a daróciak, hanem a környékbeliek is, hol tanácsért, hol kalácsért, fáért, szénáért, legelőért fordultak hozzá, néha egész községek lepték el az udvarát, s hogy a földig égett polomiakon segítsen, megengedi nekik, hogy a Fekete-hegyen lévő erdejében faházaikhoz szükséges akármennyi fát vágjanak. Fel is használták ezt az engedelmet s egyszerre csak azon veszi észre magát, hogy erdejében alig van egy-két szál fa. Hanem Polom felépült. Ha pedig síró-rívó parasztasszonyok jöttek hozzá s elpanaszolták, hogy részeg uruk alaposan eldöngette őket, betiltotta Nebenzahl regálebérlőnek, hogy az efajta durva frátereknek pálinkát kimérjen. Nagy büntetés volt, mert a pálinkaivás a földi boldogság Csimborasszója volt. Mindenütt igazságot szolgáltatni, mindenkin segíteni s amellett gazdálkodni — elég gond, miért is Szmrecsányi Odönnek se kedve, se ideje nem volt, hogy falujából kimozduljon, mégis mikor kedves otthonát hébe-hóba otthagyt a Sziléziába bikákat ment vásárolni, alig-alig várta, hogy már odahaza legyen.

Hosszú út volt az nagyon. Folyton-folyvást rossz utakon járni, mindég hegynek felfelé, majdnem olyan magas hegytetőkre, honnét egy jófajta portvissal a csillagokat lehet leporolni. Csak a bennszülött sárosiak tudták az ilyen hosszúra nyúlt utat vigasz szóval megrövidíteni:

— Nincs is messze, Iem na tišic kilometre a na jeden krok.*)

Azt persze elhallgatták, hogy az a bizonyos

*) Csak ezer kilométer és egy lépésnyire van.

„jeden krok“*) legalább is annyi, mint a már befutott megszámlálhatatlan sok kilométer.

Szmrecsányi Odön amint a hosszú útról Szepesváralján keresztül hazafelé tart, a mindszei hágón a Petruskára feljutva, gondolataiban máris övéi körében volt. Messzi ködös távolból integetnek feléje kedves parkjának, mistroveci erdejének fái, örült, hogy az út nehezebb részét megjárta s hála az égnek, az a bizonyos „jeden krok“ is háta megett van. Nem is képzelte, hogy útja elé még akadály gördülhet, pedig nagy volt a baj!

Mialatt Sziléziát járta, Sárosban kitört a marhavész, amely nyavalya korántse tartozik a családi ünnepek közé.

Félt attól minden jóra való gazda, minden falu népe, mert ilyenkor vége minden forgalomnak s még a szomszédba se szabad átkocsizni.

Nincs vásár — kihál az egész vidék, őrzik a falvakat s a bejárat, kijáratnál az út közepére, felfelé hegyével vasvillát ásnak be. Tilos az átjárás, tessék a jámbor utasnak a falut megkerülni s ha szekere bírja, istenhírével szántókon, mezőkön, tuskön-bokron át mehet — de a falun áthajtani nem szabad.

Ennek a vasvillás intézkedésnek ugyan sok haszna nem volt s ezt úgy a szalókiak, mint a berzeviceiek nagyon jól tudták, mert hát a vasvilla egymagában meg nem védi a községet. Magától kifordul az útra s a marhavész mégis besétál a faluba. Ezért a szalókiak, egyesülve a berzeviceiekkel, hirtelen bizottságot szerveznek s megválasztott bizalmi férfiak veszik kezükbe a vasvillákat. Harckészen, élükön Berzeviczy Menyhérttel, öröködnék s mikor Szmrecsányi Odön, rosszat nem sejtve, Szalókon át akar hajtani, Berzeviczy Menyhért

*) Egy lépés.

vasvillás őrségével feltartóztatja s kényszeríteni akarják, hogy falujokat megkerülje.

Hogynel! S ezt éppen Szalóknál, ahol az útról lelépve, szekerstől bezuhanhat a hegyszakadék alatt zuhogó patakba, éppen ott, ahol, ahogy azokat az áldott természet rendezetlen összevisszaságban ott feledte, szikla szikla hátán áll. Errefelé a gabonakereszteket ökrösszekéren se lehet behordani s csak úgy mint a pólyás babákat, tudják a hegyekről leszállítani. Egy-egy kévét akasztanak az asszonyok nyakába s hordják a csűrbe a termést, mert menthetetlenül lefordul, összetörik a szekér, ha vakmerő próbát tesznek és lóval, avagy tehénnel igyekeznek azt befuvarozni.

S ilyen útra tessékelik?

Opponál, protestál, hivatkozik arra, hogy a marhavészre vonatkozó rendelkezés reá ki nem terjeszthető, mert akkor, amikor útnak indult, vesztégzár nem volt, jöhet úgy, ahogy ment — és mérges vitába bocsátkozik Berzeviczy Menyhérttel. Ez se enged — könnyű neki! Vasvillás hatalom áll háta mögött s ezen haderőre támaszkodva, azt is megengedi magának, hogy Szmrecsányi Odön árvai származását csúfondárosan aposztrofálja, gunyolódva kiáltja:

— Ta vidžiš, co bi ņechcel ten platenkár?*)

No de erre Szmrecsányi Odön végleg elvesztette türelmének utolsó maradványát. Hogy merészelik az ő kedves hazája népét, azokat a becsületes, derék árvai gyolcsosokat bántani! Kocsijában hirtelen felugrik, felemeli a kezében tartott hosszúnyelű valaskát**) s Berzeviczy Menyhértet megfenyegetve, rákiált:

*) Na lásd, mit nem akarna még ez a gyolcsos.

**) Hosszúnyelű fokos.

— Je pravda, som platenkár, ale som na tebe doňesol jeden dobrí reff!*)

A vasvillás bizottság ezen argumentum láttára széjjelszalad s testőrsége nélkül a magában maradt Berzeviczy Menyhért morogva kénytelen a brachiummal áttörő utast a falun keresztülbocsátani.

Jó szerszámnak bizonyult ez az Árvából ideplántált valaska. Hasonló az a Tátrában árusított, fából készült kis fokosokhoz, azzal a különbséggel, hogy míg a turisták sétabotot helyettesítenek velők, Szemerecsányi Ödön valaskájának boldogabb vége acélból készült. Alapos rőf, félős szerszám a kemény fejekre, hanem nyele is alkalmas fatolvajok elriasztására.

Nem is vált meg soha kedves szerszámjától, de csak akkor vette használatba, ha gondosan őrzött parkjában egy-egy útbanálló fenyőgallyat kellett lecsapnia.

Jó emberek laktak falujában, nem volt szükség a valaska nyelére sem, pedig Daróc majdnem a kultúrának végső határát jelentette s onnan túl már csak Sónvizben világított a petróleumlámpák halványfényű elődje, az olajmécs, melynek pislákoló lángja mellett az ottani kúria öreg matrónái még fontak is. Hanem birtokosaik, a Szaleovitsék szorgalmas asszonyaik dacára sem tudták magukat soká fenntartani. Utolsó kúriájuk nyomtalanul elpusztult. Csak nagyon öreg falubeliek emlékeznek vissza, hogy egy ilyen nevű család élt körükben s titokzatosan mosolyognak azon, hogy egyik-másik falubeli átkozottul hasonlít Szaleovits Vincére.

*) Igen, gyolcsos vagyok, de hoztam rád egy jó rőföt is.

A Szaleovitseknél jobban gazdálkodtak a Berzeviczyek, akiknek még Csertészen, a Fekete-hegy legrejtettebb zugában is voltak erdőségeik s ősi falujuk, Berzevicze, Pécsújfaluhoz hasonlóan, tele volt kisebb-nagyobb kúriákkal. Szétszórta a szomszéd községekben is laktak Berzeviczyek, de nem minden kúriájuk állt ellen az idők viszontagságainak. Némelyike nem tűrte az idők patináját s fedelük a felburjánzott moha alatt összeroskadtak, szétmállottak, de lakatlanok lettek a kőből épültek is és magtárrá degradálták azokat, melyek családi múzeumot alkotni hivatvák. Ablakait befalazták s a tiszafából faragott, tarka címerekkel kifestett gerendázatot kiette a szű s az elhagyott termekbe alig tud a napfény bevetődni.

S ott, ahol egykor víg társaságok keringöztek, most egerek cincognak, — utolsó akkordja egy pusztuló világnak.

Hanem ha egyik-másik el is pusztult, mégse dőlt mindenike romba. Jól gazdálkodtak. Berzeviczy Pál is megtartotta ősi bagolyvárát, bár éveken át csak nagybetegen, karosszékéből dirigálta gazdaságát, becsületes sáfárjai nem engedték, hogy vagyona elpusztuljon.

Akkoriban még becsületes sáfárok is léteztek. Már a szomszédos kúria, amelyben Berzeviczy Edmund lakott, mikor művelt főuri nőt, gróf Sztáray Mártát hozta ősi kúriájába, külső zordonságadacára napsugarasabb lett.

Férje, aki Bánó Györggyel képviselte a sárosi elegancia prototípusait, még fiatalon vetette bele magát a megyei közéletbe, hanem rövidesen torkig

lett vele. Mikor még telve volt ambícióval, máris alispánja a megyének, ámde egy nap, se szó, se beszéd, otthagya a megyei élet apró viaskodásainak színterét. Beült kedves archívumába, az úgynevezett citadellába, ahol a porlepte foliánsok közt tudományos készültséggel búvárkodott. S mikor már azt hitte, hogy végleg megfeledkeztek róla, váratlanul érte gróf Szapáry Gyula miniszterelnök meghívása, hogy foglalja el a kassai főispánságot.

Kassára kellett volna beköltöznie. Udvariasan megköszönte a miniszter szíves figyelmét, berzevicei kúriáját még a kassai főispánság se kárpótolta volna.*) Jobban szeretett a múlt idők nagyjával, mint az újabb idők óriásaival foglalkozni s amelletts hol sem nőnek olyan szépen a szilfák és cirbolyák, mint az ő tóval díszített kedves parkjában, ahol azok árnyékos tövében elmélkedett és írta meg történelmi tanulmányait azokról a Tarcaiakról, akik szembe mertek szállani uralkodójukkal.

Ez volt ám a hatalmas család!

Nekik király se kellett! Királyi hatalmat élveztek, mégis felülkerekedtek a Habsburgok s az utolsó női ivadék, Tarczai Anna sok kemény ostrom után tarkói várából kiűzve, uradalmaiból kiforgatva, Orsócon elmélkedhetett hajdani várúrnői dicsőségéről. A nagy Tarczai vagyon szertement a Berzeviczy, Péchy, Dessewify s nem tudni hány sárosi család között. Volt jelentkező elég s ezek azután átvették a vármegye uralmát.

Ugyancsak így forgácsolódott szét Rákóczi vagyona is, bár mindig a vármegyéhez húzott s nem feledkezett meg sárosi főispán voltáról, sőt mikor XIV. Lajos francia király udvarába emigrált, Comte de Charos név alá rejtette fejedelmi inkognitóját.

*) Bánó József emlékbeszéde Berzeviczy Edmund felett.

Makovicai vára híres hársfáival az Aspremont hercegek kezébe került, akiknek révén az Erdődy grófoké lett, hanem ezek nem tartották soká a barátságot a sárosiakkal, bár a bölcs kormány elegendő jogcímnek vette itteni birtokos voltukat és ez alapon családjuk egyik tagját sárosi főispánná kinevezte. El is fogadta főispáni székét, csodák csodájára el is jött installációjára s ott nagykeserűesen, súgás után elmondta székfoglaló beszédét, hanem aztán hamarosan visszatért Bécsbe, a cifra Kaiserstadtba.

Egyes főuraink öröklött betegségéből nem tudott kigyógyulni.

— Es ist a Kaiserstadt, es gibt a Wien!

Való ugyan, hogy a makovicai vártól kissé távol esett Bécs és ha aranyossággyűjteményű billettoux, elefántcsontszínű papírra litografált udvari bálra szóló meghívások érkeztek, hipp-hopp hírével egykönnyen nem lehetett Bécsbe ruccanni. Az efajta tingli-tanglikért nem is érdemes sebbel-lobbal itt hagyni Sárostr. Bálozhat itt is eleget, szép menyecskékben sincs hiány s ezek korántsem vették zokon, ha udvari lovagok hajbókoltak körülöttük. sőt a kényes ízlésű Sándor cár még a bécsi asszonyok fölé is helyezte a raszlavici kúria sárosi tündérét s mily szerencsének bizonyult e magas ismeretség akkor, amikor a híres szép asszony feje majdnem hóhérbárd alá került.

A szomorú história, mely rózsával behintett úton indult el, akkor kezdődött, mikor a cár, korának gáláns gavallérja, legszebb férfia, Bécsben járt. A hatalmas urat, milliók fejedelmét nagy fénnel, pompával fogadták. Nagyon kedvében jártak, mert nem kisebb dologról, mint Napoleon megbuktatásáról volt szó, s parádés estélyek, katonai felvonulások, kivilágítások tündérpompájának emlékével

elhagyva Bécsset, Sároson keresztül igyekezett hóval borított országába.

Sárosi fogadtatása nem maradt el a bécsitől s díszes bandérium élén az óriás termetű Szinyei Pepi száguldott tizenhatmarkos ménlován, mely kolosszus emberterhét szuszogva cipelte s mikor a szálfember sarkantysus csizmájával a mén oldalába belevágott s vágatában a cár elé ugratott, a túlterhelt mén nem bírta a rettenetes súlyt, megbotlott s közvetlen a cár előtt két térdre rogyott. Szinyei Pepi lélekjelenlétét nem vesztette el, kardot ránt — tiszteleg, mire a nagyúr a szokatlan szalvét megtapsolta. Ehhez hasonló parádés tisztelgést leghíresebb lovasai, a doni kozákok se produkáltak. Szentül hitte, hogy a betanult mén hódolatból hajt térdet, mely utóbb inaszakadtan, örök sántasággal szenvedte meg a cári látogatás emlékét.

Az ünnepi bandérium tarka pompája után, a cárnak Raszlavicán kellett rostokolnia s bár a bécsi napok fejedelmi mesevilága lebegett még szemei előtt — mégis elszédült, mikor a kastélyban Bánó András és neje siettek üdvözlésére. A kúria aszszonyát meglátva, lelkesedve kiáltott fel:

— Madame, ily tüneményes szépségnek nem itt Raszlavicán, hanem Bécsben, a most lezaljott ünnepek fénypompájában lett volna a helye!

Messze híre volt a raszlavicai kúriának, a vendégszerető házigazdának s a szépasszornynak. Sándor cár csapot, papot, összes franciáival Napoleont feledve, feledhetetlennek nyilvánította Raszlavicát, ahol a csodaszép Hébe kristálypohárba töltögette Bánó András híres pincéjének java borát s búcsúzaskor kijelentette, hogy bármikor, minden kívánságát teljesíteni fogja.

Kár, hogy a szép asszony rögtön szavánál nem fogta s nem marasztalta Sárosban. Az atyuska is jól járt volna, de ki gondolt arra, hogy néhány évtized

után az a kancsukás muszkavilág milyen bukfencet fog vetni?

Bánóné sem sejtette, hogy valamikor még rá is szorul a hatalmas úr igéretére.

A cár bécsi útja egyelőre csak Napoleont sujtotta. Nagy katasztrófája felett egy sárosi lantos kétstrófás emlékversével napirendre tér.

**Napoleon kis káplárból
Mint tűzvész a bős villámból,
Úgy lett Caesar: S lám a kába
Korcsolyázni ment Moszkvába.**

**Nagy volt híre s birodalma,
De sose volt nyugodalma,
Cserbenhagyta barát, rokon
S elvitte a Bellerophon.*)**

A hatalmas cár felülkerekedett — s nagy dalmámorában alighanem megfeledkezett a raszlavica napokról, holott itt katasztrófálisan szomorú időre virradtak.

Bánó Andrást — pincéjében meggyilkolták.

Gyanúba keverték a szép asszonyt, aki iszonyodva védekezett a rettenetes vád ellen s megmozdított minden követ, hogy a gyanú alól magát tisztázza. Biztatták, hogy nem lesz baj, ámde mikor a bünper a hétszemélyes táblához került, — vesztét érezte s most mint a fuldokló a végső szalmazsálhoz — magához a cárhoz fordult. Leírta szörnyű helyzetét, elkeseregte, hogy a szomorú ügy kegyetlen referense, Omode hétszemélynök, zordonan tudomására adta:

— Asszonyom, én Ont halálra fogom ítélni.

*) Mattyasovszky Tamástól.

Rettenetes, ártatlanul, más bűnéért elveszni, szép feje élete virágában fog porba hullni!

Az a szép szőke fej!

Hanem a cár — mégse feledkezett meg róla és nem szalmaszálnak, hanem hatalmas mestergerendának bizonyult ígérete. Közbenjárására a bécsi udvar nem engedte meg, hogy a bűnperben ítéletet hozzanak.

Évek múlva kiderült, hogy a cár igazságos ügyet védett, mert a szakács, aki a gyilkosságot elkövette, halálos ágyán vallotta be, hogy urát ő gyilkolta meg s miatta majdnem fejét vették úrnőjének.

A szép asszony másodszor is férjhez ment s ezzel teljesen tisztázva lett a gyanú alól.

Nem volt ugyan olyan nagy úr, de a muszka cárhoz hasonlóan jól érezte magát Sárosban a nagy eleganciájú Károlyi László is. Nem grófi sarj, egyszerűen „de Szentimre”, mely sárosi predicatumával gyorsan emelkedett a ranglétra legfelsőbb fokáig, az alkancellárságig. Nagy tekintélyű, okos ember és bár hozzászokott a fényesre csiszolt bécsi udvari parketten gavottot, menuettet járni, nem Sárosból Bécsbe, hanem ellenkezőleg, Bécsből Sárosba menekült, hogy a kicicomázott udvari dámák nyakig kesztyűs öleléseiből kibontakozva, ősi birtokán, Szentimrén szórakozzék s az itteni szép asszonyoknak osztogassa Páris almáit.

Kedélyesebb is volt a feszes nyakraalójú bécsi udvari bál helyett a sárosi udvari bálon részt venni.

Azokon ott, pirosselyem zsebkendőt lobogtatva

el sem kurjanthatja magát az ember, míg az itteniek fesztelen hangulatú multságok voltak s nem a bécsieké, hanem a sárosiaké voltak az igazi „udvari” bálók, mert tényleg az udvaron, hol a kúriák ámbitusai előtt, hol a virágos kertek lugasai alatt kezdődtek.

Táncrákész fiatalság mindég volt s ha a parkban a „blinde Kuh”, a „Plummsack”, kinn a bárány, fogócska játékba beleuntak, jaj de jól esett felfülni az orgonabokrok mögé rejtett cigánymuzsikások cincogására. Kart karbaöltve, szabadon, etikettmentesen lehetett a táncosnőt átölelni, tartani se kellett attól, hogy valamely simaképű, fehérstrimpflis hoppmester a spanyol illik nem illiket fülébe dudolássza. Ohó! nem vagyunk Bécsben, ahol az „udvaribálon” az ilyen figyelmeztetések előtt meg is kellett hajolni, csak Péchy Andor hagyta figyelmen kívül az efajta barátságtalan intelmeket s nem törődve Neppaleckkel, a kényes „bécsi udvari bálon” alaposan, sárosiasan magához ölelte, megforgatta a részére kijelölt főhercegi hajadont és bár nyomban hozzájuk rohant Neppaleck és fülébe súgta:

— Nicht so nahe mit Ihrer kaiserlichen Hoheit — jókedvében ujjaival csettintve, fittyet hányt a szertartásmesternek.

— Es ist nicht aufgeschrieben auf ihre Stirne, dass die Dame eine Kaiserliche Hoheit ist — torcolta le az alkalmatlan illikezőt s még vígabban ropták a csárdást. Neppaleck a rémülettől halott-halvánnyá szédült, de a fenséges táncosnő a puder dacára is kipirult. Mintha egy főhercegnőnek nem esnék jól, ha kissé jobban megölelik, kissé jobban megforgatják?

No de — ha még ez is szemet szúr, Sárosból ilyen multságokért Bécsbe furikázni nem érdemes s erre az se adott okot, ha puszkaporossá vált az

íteni levegő és néha a felmérgetett virilisták a megyegyűléseken haragos villámokat szórtak egymásra, avagy ha a haragosak hirtelen kibékülve, közös erővel igyekeztek a főispáni széket felborítani. Szócsaták, opponálások, renitenskedések nem olyan nagy veszedelmek. Voltak errefelé ennél rosszabb idők s ilyenkor csak a falusi tartózkodás vált kényelmetlenné, de ha valóságos puskaapor tüze lobbant fel s ágyúdörgés morajlott, olyankor elcsendesedtek a kúriák.

Senki sem akart vigadni, senki sem akart mulatni, mindenkinek volt kije, mije, akiért, amiért aggódják.

A falvakba szelekszárnyán csak a hióbbírek repültek be, — ólomlábon járt a posta s míg a jó-hírekkel elkéstek, a rosszak megnagyítva rémítgették az otthonülőket, miért is az öregek és gyengébb idegzetűek Eperjesen helyezkedtek biztonságba, ahol mégis nyugalmasabb az élet s nem kell a puskaropogás miatt a füleket vattával betömni.

*

Nem volt biztonságos a falusi tartózkodás negyvennyolcban sem, mert sose lehetett tudni, kit kell éjszakára vendégül látni.

Abban az időben igazán puskaaporos volt a levegő, hol az osztrákok, hol a honvédek nyomultak előre.

Szabadcsapatokat toborzott Ujházy László s zászlaja alá jelentkezett a vármegye színe-java. Ott voltak a Dessewffyék, Dobay, Bánó, Görgey, Berzeviczy családok tagjai s ha verekedésről volt szó, elmaradhatatlanok voltak a jelentkezők közt a giráti és sebesi bicskások. a rencsisói verekedők

s a raszlavica-i legények. Nagyon biztatta őket az a remény, hogy szabadjára verekedhetnek és Dobay Hugó, Eperjes, Bártfa és Kisszeben kormánybiztosa meglehetősen vette tudomásul Hedry Ernest alispán jelentését, hogy 352 ujonc jelentkezett s azok nagy része fehérnemű és lábbelivel el vannak látva.

Csak a puska és kard hiányzott — de addig még megérkeznek, nem megvetendő szerszám a kiegyenesített kaszapengéje sem.

Ezeket a vitézeket szívesen látták a kúriák lakói. Nem kisebb urak, mint nagyiványi Fekete Adolf és Zempliner Tivadar tartoztak a tisztállományba, ezek féken tartották a verekedésre mindenkor kész sárosiakat, különösen ha a kiegyenesített kasza helyébe puskát és szuronyt is nyomtak markukba.

Hanem az osztrákok hivatalan vendégek voltak. Akadtak ugyan kétfejűsast imádók, hanem ez már ízlés dolga volt, de mindenesetre kényelmesebb a puskaaporos harcszintér helyett az eperjesi cukrászdában lesni azt az időt, míg végre eldől, hogy melyik zászlót kell kitűzni?

A cukrászdában különben is meg lehetett beszélni a különféle esélyeket, mert ide futottak be az első hírek s egy katonai tudású stratégia kiterjesztett földabroszon jelölte meg a háborús mozgulatokat.

Az érdeklődőknek Zwick nyugalmazott alezre-des — császármadár — igyekezett hadműveleti felvilágosításokat adni s nagyban bizonygatta, hogy Pozsony felől a honvédek felvonulása teljesen ki van zárva, mert azt az osztrák hadsereg innét is — onnét is, így — meg úgy, de lehetetlenné teszi.

Azt hitte a balga, hogy ezzel megnyugtatja hallgatóit, holott ezek éppen az ellenkezőjét remélték s közülük nem egy, az ördögbe kívánta az al-

ezredes vitézkedő tudományát, sőt egyesek már kerülőutakon arról is kaptak hírt, hogy a honvédek előnyomulása nem is olyan lehetetlen, csak a Branyiszkó né volna olyan magas. Ez a meredek hegy okoz némi fejtörést; s midőn Zwick alezredes is a Branyiszkóra támaszkodva újból hosszas stratégiai magyarázatba kezdett, a honvédek természetesen már a Branyiszkó alatt állottak, amely veszedelemről neki, a nagy stratégáknak megrögzött szokása szerint sejtelve sem volt.

Már az éberebb fülűek az ágyúk dörgését is sejtették s kétségtelenné vált, hogy a honvédek a Branyiszkót elfoglalják. Zwick alezredes mégis, még mindig magyaráz, hogy hát az osztrák hadsereg... de erre a hallgatóság közt figyelő Szinyei Mihály dühösen felkiált s olyan valamifélet mondott a vitéz alezredesnek, hogy majd mit mondok a stratégiájára és bombamódra a hallgatóság közé csap az a hír, hogy a honvédek szuronytszegezve elfoglalták a Branyiszkót.

Vitéz Zwick alezredes úr i. R. hamarosan magára rántotta a nyulak bocskorát, futott már s a honvédek rövidesen bevonultak Eperjesre.

Örömmámorban úszott Eperjes, mert most már mindenki tudta, hogy melyik zászlót lehet kitűzni.

De hát kik is voltak ezek a honvédek?

Hiányosan, rosszúl felszerelt fiúk. Akinek puskája nem jutott, kapát, kaszát vett kezébe s a vitézkötéses szűk nadrágot otthon font „holosnye”) pótolta. Katonai mivoltukat lebecsülték, lekicsinyelték.

*) Darócnadrág.

Honvid ñe vojak,
Frajter ñe šarži
Kadet ñe ofizir'*)

S mégis, a branyiszkói győzelem fényesen igazolta, hogy a sárosi honvéd babérkoszorús, bátor hős, gémlábú sas, csodalény — olyanok, mint a gascogni legények s velük harcoltak a szabadcsapatok, legnagyobb részük Rencsiso, Jakubján, Kio, Radács s más híres verekedő faluból rekrutálódott. Köztük Bujanovics Rudolf, élükön Ujházy László.

Derék sárosi legények!

Mégis, hiába volt az öröm, hiába volt a branyiszkói hőstett, beborult az égbolt s a védtelen, nyitva álló szorosokon, Lubló, Bártfa felől sáskaszámra özönlöttek be az oroszok. Első dolguk volt a bártfai híres Roland szobrot a városházáról lepusztítani. Nem tetszett nekik. Majd Tarkó mellett agyonverték egyik fuvarosukat, a Péchyeknek nyugalmába vonult szakácsát, a becsületes Paulinszkyt, talán hálából azért, hogy üres idejében a rosszlábú generálisokat szekerén fuvarozta. Halála bosszúlatlan nem maradt, mert Pétermező mellett egyik generálisuk beleszaladt az egyik honvéd puskagolyójába, mégis Héthárs és Roskovány mellett megsebesztették a honvédeket s most már nyitva állott az út Eperjesre. Itt Szinyei Félixné született Jekelfalussy Valériát huszonöt kancsukaütésre ítélték, mert egy katonai kórház főnökségét magára vállalta. Csak szerencsés menekülésének köszönhetette, hogy az atyuska korbácsa fel nem hasította hófehér vállait s azután bekövetkeztek az abszolutizmus

*) Honvéd nem katona, frajter nem sarzsi, kadett nem tiszt.

könnyáztatta évei, minden nap egy-egy súlyos kan-
csuka csapás.

Vége lett a víg sárosi életnek.

Összefogdosták a rebelliseket és különféle börtönök kínzókamrái nyíltak meg, hogy betessék eljék a nemzetiszínűeket. Kufstein, Spielberg, a Neugebäude vasajtai bizonytalan időre becsapódtak s a rácsos ablakokon még vasárnap se tudott a nyirkos cellákba a napsugár behatolni.

Azok, akik börtönben sínylődtek, még szerencsések voltak, hanem akikre golyó vagy akasztófa várt?

Dessewffy Arisztidre is kimondták a halálos ítéletet. Kötél járt neki.

Csúf megtorlás, gyalázatos halálnem, holott mikor letette a fegyvert, jó barátja, katonapajtása, herceg Lichtenstein szavával biztosította a kegyelemről. Egyedüli volt a negyvennyolcas tábornokok közül, aki nem az oroszoknak, hanem az osztrákoknak adta meg magát. Fiatal házas, alig élt még nejével, Szinyei Merse Emmával, aki emberfeletti erővel megmozdított mindent, hogy férje életét megmentse.

Mind hasztalan!

Herceg Lichtenstein hivatkozva arra, hogy barátját szavával biztosította a kegyelemről, Haynau-nál közbevetette magát.

— Was? Gnade? — ordított fel a bresciai hiéna.
— Jawohl! Statt aufhängen, Gnade zu Pulver und blei!

Eldördült a sortűz — Dessewffy Arisztid kegyelmet kapott, katonai halált szenvedett.

Feljajdult a vármegye — sírt, zokogott mindenki. Félőrvült özvegye Darócon és Berzevicén keresett nyugalmat s bár a részvétellel teli rokonok

igyekeztek lelkének egyensúlyát helyreállítani, mosolyogni soha nem tudott többé.

És menekültek a gyanúsítottak, csak messze, messze innét, ahol akasztófa mered az égre. Elmenekült a szabadcsapat hős vezére, Ujházy László, aki Amerikában farmer lett. Új hazát keresett Dessewffy Dénes. Családjának hét tagja harcolt a honvédek közt. Ő maga tiszt a Nádor huszároknál s mint ilyen, Galiciából hozta haza huszárokat, hogy azokkal a szabadságharcot végigküzdje.

Desentor volt — halál várt reá, mindenütt ke-resték, de sikerült a kopók gyűrűjéből kimene-külni. Nehéz, nemes vadat terítékre hozni. Egy éj-szakai pihenés után Darócról Toporcon Görgeyék-nél húzta meg magát, majd a Tátra járatlan ösvé-nye in Galiciába s onnét Genf-be sikerül kijutnia. Pénz, ismeretség nélkül beáll órástegénynek és a vitéz őrnagy órákerekeket rakosgat össze, lesve, várva, mikor jön meg a hazatérés órája?

Soká késett, soká volt csendes s csak nagy-nehezen tudott a vármegye lélekzethez jutni — s mégis feloldódnak a bilincsek, itt-ott visz-szaszállingóznak az emigránsok, eleinte titokban, néha már nyíltan is összeverődnek, de még mindig gyanú alatt állanak s ha egyes házimulatságokon ösz-szetömörül a fiatalság, árgusszemű fogdmegek szimatolnak, nem konspirálnak-e? Egy ilyen mulat-ság alkalmával elfogják Pulszky Gézát és Bujano-vics Sándort s Hotkócról frakkban, lakkcipőben, gyalogosan kényszerítik az utat Lőcséig megtenni, hogy ott igazolják kilétüket. A legnagyobb éberség dacára, nyomtatott kiáltványok, gúnyversek járnak

kézről kézre, melyekben kipellengérezik a beved-
letteket, a Beamterek közé beházasodott renegá-
tokat.

Povidz ti mne Meňu
Či še djabli žeňu
Žes kepeň obracil?
Že s za perecara
Či s noti potracil
S tanul do čisara.
A to gouli žene
Ta či po tej cene
Služic u Petrika
Rusnaka figmika.
Ñehambi še aňi
Už jeden I...?
A co potom budze
Ked na leto ludze
Zrobja rebeľju
Na blato i zbiju
Veľdu do komori
Virabuju, ktori
Maslo, ktori muku
Ktori z hroznu ruku
Dzivče ci pomaca
Tak še ci odplaca!
Abo mišľiš prave
V tvojej glupej hlave
Prejsc na druhu stranu
Teraz oklamanu.
Až jak pridze stari

Alkotmány do jari?
Idz že kim ši cali
Ku tvojej Omphali,
Bo na sred ulici.
Kopňem ci do...
Povedaš, že še ci
Starac i o dzeci
Jak otcovi treba
Bo že ñemaš chleba
A edukacija
Cala substancia
Ja ci Gyula mušľi
Strela mu do dušľi
Punom bic poetom
Ñemože isc švetom
Ked ñe za husara
Stanuc za čizmara?
Jaka že majstrovi
Bida Kuzmikovi?
Či on belo fuzi
Na rok zji banduri
Pri chudobe s cmarem
Jak bi s habzinarem
Aľe škoda reči
Ktora še ñešvedči
Bo ti stara baba
A chlop z kalaraba!

Utóbb a Beamtereken, fináncon kifognak és ha
sikerül a mindég éber policájt lóvátenni, ilyenkor
fel-felhangzik az elfojtott nevetés, sőt ha borsot
törnek orruk alá, ez már dicsőségszámba megy. Itt-
ott vakmerő vállalkozók leráncigálják a fekete-

sárga lobogót, leakasztják a német feliratú hivatalos táblákat s azokat csak nagynehezen tudják a fő utcán álló vízmedencéből kihalászni. A tetteseket sose tudják kinyomozni. Szolidárisak, nincs áruló köztük.

A rendőrségnek különös gondot okoz Keczer Károly. Szigorú megfigyelés alatt áll, mert szertelen tréfáiról volt ismeretes. Ő volt a megye enfente terribleje, kinek nagy öröme telt abban, ha a megye erőszakolt csendjét felzavarhatta.

Jó módja dacára még rendes ruhája sem volt. Gyűrött ruha, kopott mándli, zöldernyős sipka jellegzetessé tette elhanyagolt egyéniségét, állítólag róla keringett a nóta:

A ja nato nič ňedam
Lem ked nadosc peňeži mam
A zakričim
Zahrajce mňe muzikanti
Šak ja velkomožni pan
Dosc peňeži mam.*)

Néha egész éjszaka elmulatott s ha nem volt kártyapartnere, reggelig egy és ugyanazt a nótát huzatta a cigánnyal, míg a húrok szétszakadtak.

Keczer Károly nemcsak borsot tört a hatóságok orra alá, hanem az úriközönségen kívül kikezdte az utcát is, melynek egyik speciális alakja Krone-rova Bora eperjesi kofa volt, pedig vele nem volt tanácsos kikezdeni, mert benne személyesült a

*) Mit se adok ezekre
Csak pénz legyen zsebembe
És felkiáltok
Muzsikaszót, cigányok!
Mert nagyságos úr vagyok
Pénzem is van — tengersok.

kofák kofáinak koronázatlan királynője. Nem maradt adósa senkinek, sőt kamatostól fizetett.

Fejedelmi allűr.

Ott székelt az eperjesi törvényszék előtt s az utcagyerektől fölfelé mindenkinek volt valamely megjegyzése Borára, melyért feldühödött s még arra az úripublikumra is haraggal lövelte szeméinek villámain, akik elmenve mellette, akaratlanul elmosolyodtak. S abban a tekintetben dühöngött a demokrácia, hogy az egész város egyöntetűen, ráng- és korkülönbség nélkül, Boraellenes érzelmekkel viseltetett.

Kereskedelmi szellemének megfelelően, nemcsak susinkával*) kereskedett, hanem madarakat is árusított s következetesen amint észrevette, hogy az egyik eperjesi kanonok arrafelé halad, mintha ugrándo-zó csízeihez szólna, kedveskedően szólítgatja az apró madarakat:

— Kanonik, kanonickék, kanonik, kanonickék!**)

A gyanútlan kanonoknak végre is feltűnt ez a különös kedveskedés, kérdést intéz Borához, hogy miért szólítgatja madarát „kanonik, kanonicsek”-nek? Bora ráförmed:

— Bo dužo žere a malo špiva.***)

Menekült a szegény kanonok, csak hogy elhagyja Bora rejonját, de mennél messzebb ment, annál jobban harsogott a főtéren:

— Kanonik, kanonicsek, kanonik, kanonicsek.

Nem is mutatkozott többé — ámde Keczer Károly védelmébe vette a megbántott kanonokot. Felfogadta kedves cigánybandáját s ezekkel valamely almaeladás ürügyével este kicsalatta Borát a Kálvária alatti rétekre; Fáraó hada a délnőre rontott,

*) Aszalt körte.

**) Kanonok, kanonokocská.

***) Mert sokat zabál és keveset énekel.

lefogták, összekötözték s mialatt az egyik csoport körül táncolta, másik részük a távolban leskelődő Keczer Károly nagy gaudiumára vadul danolták:

**Hipp-hupp tralala
Macska dupku predala!
A naco ju predala? ...
Po grajcara ñemala.*)**

Ez volt ám az igazi „Komedia za grajcár!”**)

Tíz forintért sem adta ezt a mulatságot, csak úgy bugyborékkolt belőle a kacagás!

Másnap tele volt a város Bora csúffátételének rémmeséivel s az éjjeli botrány kiszínezve kelt szárnyra s már azt is tudni vélték, hogy Kronerova szoknyáját a feje fölött összekötözték s körülloccsolták vízzel.

Csúnya látvány lehetett.

Ámde ez egyszer a szemfüles policáj összefogdosta a cigányokat és ámbár mindenki sejtette, hogy a spirituszrektor csak Keczer Károly lehet, az elfogott tettesek igaz Ritterek voltak — hallgattak. Félték, hogy mecénásukat magukra haragítják s végeredményben egy ismeretlen adakozó nagyobb pénzüsszeggel kiváltotta őket fogságukból.

Mégse volt ez „Komedia za grajcár!” Sok krajcárba került.

Tagadhatatlan, hogy az ilyen kedvtelések túlmentek a megengedett tréfák határán, de mentse-gül szolgál, hogy minden megyének meg voltak a Keczer Károlyai.

*) Hipp-hupp tralala
macska poját eladta
minek kellett eladni ...
krajcár után szaladni?

**) Krajcáros komédia.

Csodabogarak. Ilyen volt a híres szabolcsi Józsa Gyuri, Krudi Gyula, a Szepességen a bolondos Kasparek, Gömörben a dúsgazdag Jankovich Miklós, aki a robogó vonatról lövöldözte a nyulakat és gubában, báránybőrsüvegesen köszöntött be a pesti fényes ékszerboltokba, ahol egy-egy tündöklő szépségű gyémántsolitairre, avagy nyakék ára után tudakozódva alkudozott. A felháborodott ékszerészek egymásután dobták ki üzletükből. Ki hitte volna, hogy a gubás atyafi zsíros szeredásában halombarakva, egymás hátán tolonganak a nagyhasú ezresek?

Ott volt a nyitrai Jánossy Rafael, ő meg csak úgy engedte cipőit talpaltatni, hogy a régi talpra ráverette az újat s azok időközben emeletnyire nőttek, úgyannyira, hogy nem lehetett velők járni s ez okúl szolgált, hogy örökké karosszékekben üljön. Végül elfelejtett járni.

Liptónak is meg volt a maga emberkülönlegessége, egyike a Pongráczoknak, amely familia arról híres, hogy mindenféle bransbeli tagja van, s hogy lépcsőzetesen fölfelé haladjunk, van falusi cigány Pongrácz, paraszt Pongrácz, polgárszármazású Pongrácz, zsidó Pongrácz, ötvenkrajcáros Pongrácz, úricigány Pongrácz, té-zé betűvel a végén Pongrátz, nemes Pongrácz, báró Pongrácz, gróf Pongrácz, csak éppen herceg Pongrácz nem akadt köztük, hanem helyébe az egyik Pongrácz befurakodott a kevésbé népszerű szentek közé, a fagyos Pongrácz. Aztán van még vértanú Pongrácz is, s végül Pongrácz Károly, a lipetői nagyúr, aki megtette magát Turóc királyává s ezen rangban óvári várából irogatta fenyegető leveleit a burkusok királyához, Nagy Frigyeshez s mikor azokra választ nem kapott, goromba levélben háborút üzent Voltaire barátjának.

Szerencséje Nagy Frigyesnek, hogy akkortájt éppen másfelé háborúskodott, mert Pongrácz Károly eltökélt szándéka volt a burkusokat királyostól a Vágba kergetni.

Tréfás urak voltak ezek mind s megmutatták, hogy milyenek nem kell lenni és bár Keczer Károly kismiska volt hozzájuk képest, még halála után is megtréfálta hozzátartozóit.

Örökösei nagyon is lesték annak a gonddal elzárt szobának titkát, ahová még legbizalmasabb cselédjének nemcsak a belépést, hanem a takarítást sem engedte meg.

A leskelődők néha észrevették, hogy naponta titokzatosan magára zárja a rejtett szobaajtót s ott rövidebb-hosszabb ideig elbújva tartózkodik.

— Alighanem aranyait számlálgatja; jó, jó, úgy is ráfér az örökösökre, csak gyűjtse és számlálgassa, majd halála után előkerülnek azok az eldugott aranyak.

Bekövetkezett ennek is az ideje és mikor Keczer Károly a sok tréfa után komolyan meghalt, örökösei megrohanták a rejtelmes szobaajtót s mert a Beamterek nagy pedantériával jártak el, ott kellett lennie az összes hatósági személyeknek. Bezirkshauptmann, Protokollführer, leltározó policei s a financoknak, s ezen bizottság előtt felpattan a zár, nyílik az ajtó... most, most fog feltűnni a sok rejtett kincs, a halomba rakott arany!

S csakugyan, csupa gondosan összehajtogatott papírgalacsin van a szobában felhalmozva. A rokonok, a hivatalos személyiségek mohón felbontogatják a kis papírtekercseket, hanem senkise dicsekedett azzal, hogy mit találtak azokban? Nem volt azokban arany, mert a jókedvű örökhagyó ezt a szobát arra a célra használta, ahová senki se jár ebédelni.

Bölcs intézkedése a természetnek, hogy ilyen teremtményeket helyezett a földre, mert ezek a policájt arra tanították meg, hogy ne üssék minde-nüvé orrukát, különben is ezekkel, de akkortájt az egyenruhák semmilyen fajtájával se tudtak megbékélni.

Megemészthetetlenek voltak.

Hogyan is lehetett volna őket bevenni, mikor mindenütt személyesen jelentkezni kellett és bélyeges instanciákat követeltek akkor is, ha a szomszédba kívánt utazni az illető. Ilyen alkalmakra a kérelmező részére passzusokat állítottak ki, kétfejűsasos pecsétet nyomtak rá s abba, mindenféle rubrikába bejegyezték, hogy az illető kicsoda-micsoda?

Felül nagy betűkkel állott:

K. k. Stuhlrichteramt Zeben.

Ezen elnevezés alatt Kisszebent kellett érteni. holott azt mindenütt Sabinov név alatt ismerték és senkinek sem járt a nyelve Zebenre, mert Sabinov mindég Sabinov volt és Sabinov marad.

Az ilyen Reisepassba azután belecirkalmazták, hogy Statur: mittelgross, Gesicht: oval, Haare: KastanenfARB, de ugyanezen Reisepassból aligha-nem maliciából kihagyták a Nase rovat körülírását, talán azért, hogy a passzus boldoggá tett tulajdonosát, Dobói Dobay Eduárd urat a kontrollórok útközben kérdőre vonhassák, hogy miért van orra, mikor az a papíron nem szerepel?

Pocsék volt ez a sárga emberjárlat s az, a cigány lovának passzusától csak annyiban különbözött, hogy lovának ismertető jelei közé nem írták be, Religion: rkatolis.

Tessék már most az ilyen útlevéllal utazni!

Nem csoda, hogy ez okból azzal, akin a K. k. egyenruha díszelgett, szívesen senkise barátkozott s ezen egyenruhagyűlölet kiterjedt a hadseregre is,

holott a tisztikar finom, művelt emberekből állt. Szép is volt az a fehér Waffenrock, meg a csillogó dragonyos sisak, csak el ne éktelenítette volna azt az a gyűlölt madár, melynek két feje, kiterjesztett szárnyak közt piros nyelvét öltögette. Rossz vizitkártyának bizonyult, mellyel nem lehetett a megyei társaságba bejutni, holott a tisztek keményen ostromolták a kúriák bezárt kapuit, de mindenütt oupla lakatokra találtak. Sőt mikor az egyik tola-kodó leült Bornemisza Sándorhoz kibicelni s a sárosi urakhoz hasonlóan becenevén „Bacsinkulusz”-nak merte titulálni, alapos kitanításban részesült.

— Für Ihnen bin ich kein Bacsinkulusz, aber Herr von Bornemisza.

Saját fajtajának megengedte, hogy Bacsinkulusz legyen, egyenruhás idegentől nem tűrte.

Ezen ellenséges hangulat visszásságait igyekeztek ugyan a megyefőnökök applanálni, azonban a tisztek és a megyei közönség közti harmónia sehogysem klappolt, mert sztrájktrörök nem akadtak s lezajlottak a tisztimulatságok a kúriák publikuma nélkül.

Még mindég kísért Dessewffy Arisztid véres teteme.

Sok balsiker dacára a tisztek mégis elérik, hogy itt-ott hivatalosan kierőszakolt meghívást kapjanak, azonban az úridámák nem táncolnak velők. Minden táncuk előre van lefoglalva. Jó időket éltek azok, akik máskülönben petruskát árultak, mert kézről kézre adták még a legványadtabb aggszűzeket is, csakhogy osztrák tiszt ne táncolhasson velők s a fiatalság majdnem szétszedi Prissnitz Bertát, Uj-

házy József sógornőjét, ünnepelt szépségét a bálloknak.

Leánya volt a híres gräfenbergi parasztdoktor-nak, aki valamikor saját maga fuvarozta az erdőből a fát s egy ilyen alkalommal szekerstől belefordult a gräfenbergi erdők egyik vizesárkába.

Nem nagy baj a kifordulás, megesik az mással is, csak hogy a jelen esetben a kifordulás komplikálódott azzal, hogy Prissnitz szekere alá esett s a súlyos fahasábok maguk alá temették.

Éjszaka volt, segítségre semmi kilátás, szerencsétlen helyzetében mozdulni sem tudott.

Istennek ajánlotta lelkét — vége van, meg fog halni, alighanem kezét-lábát törte.

Órákig feküdt a vízben s másnap megdermedve, félig halva találtak rá. Lapedőben vitték haza, összevissza volt törve-zúzva, úgy beszéltek róla, hogy az esteli harangszót sem éri meg.

Prissnitz meg fog halni.

Nagy baj s még felcsert sem hívhatnak hozzá, mert nincs, aki fizesse s különben sem lehet rajta segíteni. Jó lesz orvos segítsége nélkül a másvilágra vándorolni és talán az almáriumban elrakogatott néhány összekuporgatott garas temetésre, fakeresztre elegendő lesz.

És mégse halt meg Prissnitz!

Harmad-negyednap különös hírek keringtek a faluban. Prissnitz magához tért s egyre hangoztatja:

— Wasser, Wasser!

Mi a csoda, hát nem volt elég abból a vízből, amit a vizesárokban magába szítt? S most meg a házbeliék vederszámra hordják lakására a vizet, mert amint föleszmél, újra meg újra csak „Wasser, Wasser” után áhitozik.

Bizonyára megháborodott Prissnitz.

A kíváncsiskodók kilesték azt is, hogy felesége egy nagy vízesteknőbe igyekszik urát benyomni, de mert abba bele nem fért, kiemelte onnét; hanem most újabb bolondéria járja. Széjjelszagattott zsákokat tereget reá s azokon keresztül locsolja hideg vízzel, mire a jó barátok aggodalmasan bejelentik a különös esetet.

— Prissnitz alighanem megbolondult.

Míg ezen rendellenességek kivizsgálására a Bezirkshauptmann intézkedik, hetek teltek el s ím', egyszerre egy vasárnap délután épkézláb megjelent szokott társaságában Prissnitz.

— Hajhó! Hajhó, Prissnitz egészséges, semmi baja!

Csodás gyógyulását elmagyarázta, hogy amikor majdnem nyakig a vízben feküdt, jött reá, hogy csak a víz segített rajta, mert míg víz borította összezúzott tagjait, fájdalmakat nem érzett s csak mikor szárazon maradt, voltak szenvedései. Ezért kívánta a vizet és mindig vizet s hogy szárazon ne maradjon, alkalmazta a vizes zsákolást, mely alapja lett a későbbi hideg borogatásoknak.

Hideg víz, zsákolás?

Senkise hitte s a faluban újra suttogni kezdtek és elterjedt a kósza hír, hogy Prissnitz valami csodaszert, talán valamely gyökérnedvet, avagy fűmiskulanciát öntögetett a vízbe, amelynek titkát egyedül ő bírja. S íme, máris szállingóznak lakására, előbb a falubeli bénák, a sánták, majd a vidék nyomorékjai s ekkor már oly tökélytel tudta alkalmazni a csodahatású, a vizeszsákokból átvedlett prizniceket, hogy még a messzeföldről is felkeresték és a világ minden tájáról, mindenki látni akarta azt a parasztot, aki nem árnikával, herbateával, ráolvasással, hanem vízzel gyógyít, amely folyadék köztudat szerint egyedül a libának való.

Elözönlötték Gräfenberget szegények, gazdagok, a falut ki kellett bővíteni, hoteleket, szanatóriumot, iskolát építeni, nehogy a Prissnitz gyerekek a szomszéd freiwaldaui elemibe gyalogosan járjanak.

Okos ember volt a német, a bámulatosan bevált Prissnitz-Unschlagoktól meg nem kótyagosodott, gyermekeit jól neveltette, semmit sem sajnált tőlük. Előkelő nevelőintézetekben kiképezte őket s egyik leánya már mint úrikisasszony, Ujházy Józsefhez ment férjhez s a sárosi, abauji arisztokrata társaság közkedveltségű tagjává lett.

Sokszor hálásan emlegette gyermekévei tündérvilágát, mikor akárcsak varázsszóra, minden megváltozott s télvíz idején mezitláb nem kellett iskolába járni*)

Tényleg helyén lehetett az öreg Prissnitznek az esze, mert jobban nem is adhatta férjhez leányát, mint Sárosba.

Másik leánya, a szépséges Berta is, az aranyfiatalságnak itt lett bemutatva s Ujházy Józsefné Mádra is elvitte nővérét. Vele ment a sárosi suite, a gavallérok színe-java s ezek körülrajongták az ünnepelt szépséget.

Híresek voltak a mádi bálók, melyeken megjelentek a tisztek is, de csak kardosan, mert felcsatolt kardjukkal jelezni kívánták, hogy nem akarnak táncolni.

Nem akartak? Tudták, hogy senkise fog velök mazurkázni, ámde a felkötött kard elhitette velök, hogy a táncban éppen csak ez akadályozza őket.

Meg voltak nyugodva.

Ámde a szépséges Prissnitz Berta nagyon is megtetszhetett az egyik cserepárnak, mert állan-

*) Ujházy Józsefné saját megemlékezése.

dóan körülötte legyeskedett, sőt vakmerően arra vetemedik, hogy kardját leoldja s a körülrajongott bálkirálynőt táncra kérje.

Prissnitz Berta idegesen mentegetőzik — hiszen Ujházy József sógornője nem táncolhat egy osztrák tiszttel, s amellet Dessewffy Pál, akinek félig-meddig mennyasszonya, sötéten méregeti a vakmerőt. Zavartan közli, hogy minden tánca foglalt, remélve, hogy ezzel ez a kínos meglepetés véget ér; ámde ekkor az okvetetlenkedő tiszthez odalép a sárosmegyei urak egyike s a legnagyobb nyugalommal tudomására adja:

— Nein, die Dame ist nicht engagiert, aber sie will nicht mit Ihnen tanzen. Aber wenn sie wollen mit mir tanzen, dazu bin ich morgen früh bereit.

Nagyon hagsúlyozta, „Sie will nicht mit Ihnen tanzen“, de az sem volt biztató, hogy másnapra felajánlotta a táncot, mert rövidesen megtudta, ki is engagirozta őt a holnapi keringőre?

Mintha rocskából nyakonöntötték volna a vitét, be se várva a reggelt, nyomaveszett.

Veszedelemes lett volna ezzel a sárosival lejtetni. Dessewffy Dénes volt — az a huszárőrnagy, aki Genfben kitanulta az órásmesterséget. Tudta, hogyan kell az óra kerekeit megállítani.

*

Idővel a sajtó sebek behegedtek, hivatalt vállalni már nem volt Káin bélyege s a kúriák kapui megnyílnak s befogadják azokat, akiknek orra előtt az ajtók becsapódtak s kegyesen beengedik társaságukba a hatalmas szál embert, Rittmeister Wenzeslaw Wotrubát, fajának öles Holubárját, jókedélyű pajtást, vitézi ivótornák nagymesterét.

Nem tudott, nem is akart Sárosból elhurcol-

kodni s mikor nyugdíjra érettnak találták, földes-
urrá lett, Pétermezőn skvarkát vásárolt, fogatot tar-
tott s őszkor, krumplikapálás után befogatott, Zeug-
lijára rakatta cók-mókját s négy lóval, kocsissal,
inassal faluról falura hajtatott.

Mindenütt szívesen látták, de különösen a
Péchy kúriák egyikén a salgói fiatalság fogadta
kitörő örömmel, ahol maga körül csoportosította a
zöldeket, leült velük kártyázni s ezek nem egyszer
„nixre” kopasztották az invalidus hadfit.

Ilyenkor hangosan követelte, hogy a peches
kártyacsomót újjal cseréljék ki, mert babonásan
hitte, hogy a kártyában van a hiba. Hanem a zöldek
széjjelszaladtak s kárörvendve letorkolták azzal,
hogy Sárosban cseh kártya nem kapható.

Feldühödött, utánaszaladt a csufolkodóknak,
csakhogy a fűrgelábúakat elfogni nem tudta, ha-
nem másnap ismét kezében volt az ominózus pakli
s megint összeharangozta partnereit s vége-hossza
nem volt a ferbli-partiknak.

Rittmeister Wenzeslaw Wotruba megkoppasz-
ta, de a vendégeskedés és szíves látástól meghízva,
csak tavaszkor, krumpliültetéskor tért haza skvar-
kájára s előbb-utóbb talán még pitykés dolmányt,
ráncoscsizmát is húz magára, ha megéli a legújabb
fordulatot, mert megint egyet fordult a világ s a
pantallonos divatot kiszorította a sarkantyú s en-
nek legelső viselője, Luzsénszky József már akkor
öltözött a spencerbe, amikor a sujtásos ruhavise-
letet kihívásnak vették és megfenyegették, hogy
a tüntetőknek sötétzárka dukál.

Nem törődött a fenyegetésekkel, sarkantyuit
pengetve ment fel a Kanzeleiba s megkérdezte
Spengler járásfőnököt, hogy tulajdonképpen mit
akar, talán azt kívánja, hogy krinolinban járjon?

Független, gazdag úr volt, telimarokkal szórta

a neki juttatott földi kincseket. Nem törődött azzal, hogy mi lesz holnap?

Nagyon szegényen halt meg s egy szerencsétlen pisztolylövés véget vetett a Luzsénszkyak sárosi szereplésének.

A végzet üldözte őket s Cemétefürdőben Gundelfingen Gyula festőművész agyonlőtte fiát, a fiatal Luzsénszky Józsefet.

Egy hosszúra nyúlt családi perpatvar előzte meg a halálos párbajt s az ifjú báró, apja becsületének megvédésében goromba levélben sértette meg Gundelfingen Gyulát és ennek féltestvérét, gróf Szirmay Alfrédet. Sorshúzás döntött. Előbb Szirmayval kellett párbajoznia s ekkor a fiatal Luzsénszky belelőtt Szirmay kezébe. Délután került a sor Gundelfingenre s a kitűnő lövő, Luzsénszky golyója Gundelfingen hátát végigsúrolta, ez meg szívenlőtte a fiatal bárót.

Szomorú csend borult ismét Sárosra, míg ennek a tragédiának emléke elmosódott s egyes házakba újra beköltözött a vígság.

Hazaszállingóztak a fogságban levők, a kufsteini és spielbergi rabok, megnyíltak a megyeháza kapui és a sárosi fiatalság előretör. Egyike-másika hivatalt vállal, mások érvényesülnek a művészi pályán, a papságnál vagy a politika hullámaiba vetik magukat.

Régebben Bujanovics generális a katonai pályán tűnik ki és Custozánál érdemli ki hősi nevét, de nem marad mögötte Fejérváry Géza sem s a harctéren szerzett érdemeiért megkapja a legnagyobb katonai kitüntetést, a Mária Terézia-rendet és számos rendjének csillogó fényét legkevésbé se homályosítja el Ugron Gábor azzal, midőn egy nagy politikai összecsapás alkalmával odakiáltja:

— Fecsegő vénasszony!

Bolond világ! Akkoriban ez volt egyike a legnagyobb parlamenti gorombaságoknak és Fejérváry öreg napjai dacára kész megverekedni a rabonbánnal, csak hogy ebbe a királynak is volt beleszólása s kedvelt embere továbbra is gáncsnélküli lovag maradt. Nincs szüksége, hogy az ilyen sértest egy-két kardcsapással elintézzze. A király enélkül is kezet fog vele és Sárosban inkább az tépázta meg nimbuszát, hogy komlóskeresztési predikátumát csak papíron tartotta meg s ottani skvarkáját eladta.

Hitelezői nagyon szorongatták. Átkozott uzsoráshad, még Komlóskeresztést is elcsaklították tőle, hanem abból a bűvkörből, mely a királyi kegy fényéből áradt reá, mégsem lehetett a sötétbe taszítani, sőt a király saját költségén hozatta le a híres berlini orvosprofesszort, hogy kedvelt hívét az életnek megmentse.

Abban az időben még kevesen tudták, hogy az embernek számos felesleges része közt féregnyúlánya is van s a megkísérelt operációk rendszeresen azal a lakonikus rövidséggel végződtek, hogy az operáció sikerült, de a beteg meghalt.

Hírlett, hogy csak egy berlini orvosban lehet bízni, akinek kése alól nem kísérleti nyúlként kerülnek ki a megoperált vakbelessek. Fejérváryt is szerencsésen megoperálta s ezen felesleges bélrész nélkül, továbbra is lieber Fejérváryja maradt a királynak és sem a közélet porondjáról, sem a trón számolyáról nem tudták letaszítani. Nem úgy, mint miniszterelnök elődeit, akiket már a megyegyűléseken, holmi apró bizalmatlansági indítványokkal igyekeztek kikezdeni s ezzel a mindenkori főispánnak borsot törtek az orra alá.

Némelyik haragos ellenzéki korifeus azzal töltötte ki a nagynevű miniszterelnök iránti gyűlöletét, hogy házöröző komondorját elnevezte Tiszának,

de mások ezzel szemben, csupa lojalitásból tisztelték meg azzal, hogy kedvenc bundásukat Tisza névre keresztelték. Ámde a Tisza-kultusz is kezdett némi csorbát szenvedni és a megyebeliek Tisza Kálmánra különösen azért haragudtak meg, mert az ő miniszterelnöksége alatt kelt szárnyra az a vész-hír, hogy a Szepességet Sárossal egyesítik.

Felzúdult a vármegye.

Ugyan kinek a fejében szülemlett meg ez a szerencsétlen gondolat? Ez az egyesítés hasonló iett volna, ha testvért testvérral házasanak össze. Természetellenes viszony, jóra nem vezethet, akár-mennyire rokonérzelműek a két megyebeliek. Itt vadon teremtek a mezei virágok, amott üvegház produkálta a szobadíszt s ha a Tátra zord szikláinak fagyos levegője arra kényszerítette az ottlakókat, hogy mándlijukat kissé szűken hordják és nem tudták a szív melegét, mint a sárosiak — szabaddá tenni, ezek velők szemben kedélyviláguk pazar kincseiknek tárházát örökké nyitva tartották. Szerették, megbecsülték a becsületes zipszereket, heteken, hónapokon át élvezték azok vendégszeretetét, néha egész rajok keresték fel a márkusfalvi és batizfalvi, körtvélyesi avagy a Csáky kúriákat s víg csengettyűszó csilingelő hangja kíséretében faluról falura szánkáztak, hogy az ottani kékszemű Grethenek közül kiválasszák az apró szepesi városok polgárias józanságával felékített hajadonait, búcsúzkodáskor nem egy zipszer szűz felejtette kezét sárosi gavallérja kezében.

S ez a jó viszony megszűnt volna, ha a megyék egyesítésének réme valósággá válik.

Testvérek csak addig jó testvérek, míg osztozkodnak, s amint osztozkodásra kerül a sor — a jó viszony meglazul. Osztozkodni kellett volna a két megyén, azért mégis jobb, ahogy eddig volt, kinek

érdeke, hogy viszálykodás magvát hintse a két vármegye publikuma közé?

Spectator*) méltatlankodásában lantját pengetve óvást emelt:

MEGY A BÁCSI...

Megy a bácsi batáron
Feszül a nadrágja
Nagy a hasa, de nagyobb
Boldogtalansága.

Felszuszog a batárra
Közgyűlésre vágta,
De már későn érkezett
Csak korcs ülést láthat.

Zöld kályhánál fumigál
Nem hisz a szemének,
Azt olvassa: Véget vet
Tisza a megyének.

Elkeseredésében
Mi telhetett tőle,
Pipájával nagyot üt
A finánc fejére.

Borsszem Jankó, 1876 II. 6.

A tervezett erkölcstelen házasság réme dacára a vendégjárások nem maradtak el. Továbbra is szívesen fogadták a sárosi fiatalokat, hiszen olyan víg fiúk, jókedvű, fáradhatatlan táncosok, mindég kitalálnak valami tréfát, bolondságot. Mókát csinálnak a komoly versekből is.

Hortobágyi pusztán — blast der Windt,
Szegény juhász legény — lauft geschwind,
Hová lett a nyája — hat verkauft,
Hová lett a pénze — hat verssauf.

Hát még milyen jókedvű kórusban éneklik a sárosi levegővel megspékelt nótákat.

*) Mattyasovszky Tamás.

**„Kto bul tu, kto bul tu?
Kinek a pipája zostal tu.
Kinek a kalapja zostal tu,
Kinek a pipája zostal tu?**

**Én voltam, én voltam,
I muj kalap zostal tam?
I muj kalap s forgovom
Zostal un tam za stolom.“*)**

S úgy is történt, ahogy a nótát énekelték. Valósággá vált a rigmus, de nemcsak pipája, forgós kalapja, hanem a szíve is ott maradt a Tátra aljában; vissza is ment érte s farsang idején nem egy lakodalmas nép hajtatott át a Branyiszkon, vagy a Parsiván keresztül, hogy a tátraaljai falvakból orzott kinccsel Sároست feléiktsék.

Felékesítették Sároست a Kray, Winkler, Wieland, Probstner lányok, a Gundelfingen, Raisz, Betlenfalvy, Kéler, kisasszonyok, díszes virágcsokra a Szepességnek.

Szinyei Kálmán is innen hozta feleségét, Edler Schauer von Schreckenfeld leányát, akivel a lőcsei bálokon ismerkedett meg s mert biztató vinket kapott, nekibátorodva leánynézőbe Polyanócra hajtott.

Szívesen látták, jól tartották, sőt éjszakára se engedték el, mert hátha útközben a sötétségben baj éri?

*) Ki volt itt, ki volt itt,
Kinek a pipája maradt itt,
Kinek a kalapja maradt itt,
Kinek a pipája maradt itt.

Én voltam, én voltam,
Kalapom is ott hagytam,
A kalapom forgóval
Az asztalon otthagytam.

Kedélyes estebéd után nyugovóra térnek, de Schauerék alig hajtották le fejüket, midőn a ház csendjét szokatlan zaj, lárma zavarja fel.

Mi az, mi baj?

Szinyei Kálmán hangja az ámbituson hallatszik:

— Janku, prahaj!*)

Kocsija máris az udvarra robog, Schauer és lánya rémülten kiszaladnak s éppen jókor, mert a szívesen látott vendég búcsúzatlanul kíván kocsi-jába szállni. Hosszas unszolás, sírás, kérlelés közben megtudják a nagy sietés okát. A nagy felfor-culást egy paplan okozta. Szinyei Kálmán felhe-vülve indignálódott:

— Sárga paplant kaptam!

Schauerék nem tudták, hogy a Zipsereion leánynézőnek sárga paplant adni kosarat jelent.

Gyorsan reparálták a fatális tévedést, az omi-nózus sárga paplant piros színűvel hirtelen kicse-rélték s a megbékélt kérő zavartalan nyugalomban álmodozhatott jövődő boldogsága felől, mert im-már semmi akadály se gördült tervbe vett házasa-sága elé, viszont a két vármegye jegyessége végleg sárga paplan alá került s az a csapás, hogy Sáro-st Szepessel egyesítsék, nem valósult meg. De hogy a sárosiak, duzzogás és harag nélkül mégse marad-janak, a későbbi időkben Bánffy Dezsőre azért ne-hezteltek, mert vele becsületes paktumot se köt-hettek. Könnyörtelen volt, sőt: őt az egyhez arány-ban akart egyezkedni. Őt képviselő közül csak egy jusson az ellenzék javára s az is csak Hódossy Imre lehet, a többi hadd tolja a kormány szekerét. Még a legtekintélyesebb ellenzéki képviselőnek se ke-gyelmezett, pedig ezek azt hitték, hogy képviselő-ségük szikla, amelyre Péter is építhet

*) Jankó, fogj be!

Keservesen csalódtak, sőt Leskó kanonok sziklája is megkapta a maga Pálját s helyébe került Szinyei Merse Pál s mert Bánffy úgy akarta, Kőszeghy Sándor fiatalon került a képviselőházba, ahol egyik régen elfelejtett barátja örömmel üdvözli:

— Szervusz, Winkler!

Még abból az időből ismerte, amikor Winklernek hívták s csak mikor a kamarási kulccsal díszítették fel, vált nyilvánvalóvá, hogy nem is olyan akármilyen Winkler, hanem abból a familiából származik, amelynek tagjai ötféleképen írták nevüket:

— Winkler von Winckhelstein, winckhelsteini Kőszeghy Vinkler, vinkelsteini Kőszeghy, kőszegi Winkler és kőszegi Kőszeghy.

Bánffy erőszakos érája miatt nagy lett az elégedetlenség s még a szelidlelkű Berzeviczy Ignác is annyira megharagudott reá, hogy elnevezte kutyáját Bánfinak, pedig Bánffy inkább kandurhoz, mint kutyához hasonlított. Hanem akármennyire is tudott a királynál macskamódon duruzsolni, az ő uralmának is vége lett.

Demokratikusabb levegő fujdogált a megyében s a későbbi választások közmegelegedésre lettek lefolytatva, bár mint még a legdemokratikusabb államban, Amerikában, úgy a kormány itt is rendelkezett alkotmányos költségekkel, ami legalább arra volt jó, hogy a szegényebb jelöltek ne fizessék saját zsebükből a zászlókat, fuvarokat és a színesre festett libatollakat.

Szűken mérte ugyan Podmaniczky báró az alkotmányos költségeket s bosszúsan intette le Szmrecsányi Jenőt, az újonnan megválasztott képviselőt, mikor négyszemközt akart vele beszélni.

— Majd máskor.

Szmrecsányi Jenő nem tudta mire vélni, hogy többízbeni jelentkezését a pártelnök következetesen elutasítja, míg végre mégis sikerült vele négy-szemközt találkozni s ekkor egy csomó számlát nyom a báró markába, de ugyanekkor egy köteg bankót is az asztalra helyezett.

Ez csak elámul — hát ez mit akar?

— Itt az elszámolás, ennyit költöttem tollakra, ennyit fuvarra, maradt ennyi meg ennyi — amit visszaadok.

— No de ilyet!

A kockás báró egyik ámulatból a másikba esik. Még nem látott olyan képviselőjelöltet, aki abból, amit kapott, visszahozott volna.

Ahhoz volt hozzászokva, hogy a siránkozóok örökké elégedetlenkedtek s az előre nem látott alkotmányos költségeket, túlkiadásaiikkal, még pótolni is kellett.

Most már Szmrecsányi Jenő is megértette, miért volt Podmaniczky olyan haragos, amikor elszámolásra jelentkezett. Róla is azt hitte, hogy még kérni fog s nem is képzelte, hogy akad olyan, aki még vissza is hoz.

Ej, ha ő ezt a jó szokást ismeri, legalább azt a bundát, melyet a téli hideg miatt kénytelen volt drága pénzen venni, az alkotmányos költségek közé elszámolhatta volna.

No, de most már mindegy! Elszámolt, bundája is van, képviselősége is van, bár sose gondolt arra, hogy valaha a képviselőházba kerül. Meg volt elégedve csöndes bírói állásával, ahol munkáját méltányolták s behívták a táblához pótbíróvá. Nagy kitüntetés volt ez, mert a táblák még nem voltak decentralizálva s az egyedüli budapesti táblához

berendelt pótbíró, kuli munkája dacára, lépcsőfokot jelentett a valóságos táblabírósághoz.

Mikor aztán betemette magát a mások által el nem végzett munkába, az igazságügyminiszter váratlanul tudomására adta, hogy Eperjesre törvényszéki elnökké kinevezi.

Szép pozíció s különös megtiszteltetés arra, ki nem törtet utána s annyira meg volt lepve, hogy bátor volt a miniszter őexcellenciáját megkérdezni, hogy kineveztetését befejezett ténynek tekintse-e — mert ez esetben éppen lakbérnegyed lévén, felmondja pesti lakását. A miniszter biztosítja a befejezett tényről, csak mondja fel pesti lakását, sőt keressen Eperjesen megfelelőt.

Erre a biztatásra felmondta pesti lakását, Eperjesre siet, bérbevesz egyet s mikor híre ment, hogy itt van a törvényszék új elnöke, sokan sietnek elébe, hogy mindenkit megelőzve, jóindulatába ajánlják magukat.

Tömegesen jelentkeztek a gratulánsok és kinevezték törvényszéki elnökké — Palugyay Gusztávot.

Matuska Péter, Liptó vármegye koronázatlan választófejedelme, nagy titokban komája részére kijárta az elnökséget, a miniszter pedig nem törődött azzal, hogy Szmrecsányi Jenő hová hajtsa fejét?

Pesten nincs lakása, onnét ki kell hurcolkodnia, Eperjesen van lakása, de ide nem fog behurcolkodni.

Így bízzék az ember egy miniszter szavaiban s amellet még látnia kellett, mennyien sietnek Palugyay elé s igyekeznek az újonnan felkelő nap első sugaraiban megfürödni. Azok a gratulánsok, akik vele siettek kezét fogni, éppen olyan őszintén örülnek Palugyaynak, mint neki örültek, pedig azelőtt

senki sem látta, senki sem ismerte, de még ennek dacára is szerencsésnek mondhatta magát, mert Palugyaynak megtetszett eperjesi lakása, nagy kegyesen átveszi azt s bizonyára megelégedetten dörzsölve kezeit, behurcolkodik abba. De volt annyi embersége, hogy a Hausnudlira szálláscsinálóját is meghívta. Majd a fehérasztalnál eldiskurálják ezt a fatális elnökséget, az íróasztal aktatömege ráér — hadd várjon.

Palugyay nagy gourmand volt. Híres volt ebédjeiről, kitűnő konyhát tartott, mindég ő kapta a legszebb özcímereket, a disznófejeket s még Árvából is utána küldte gróf Zierotin Psenko a jószagú szarvasgombákat. Zólyomból kapta a legfinomabb ostyepkát, Liptóból Kubinyi Mártontól a süketfajdokat.

Kár lett volna az ilyen ebédet elmulasztani.

Ezúttal is parádés ebédet adott, melyre meghívta a sárosi notabilitásokat, hogy a fehérasztalnál jó eleve megismerkedjék az itteni előkelőségekkel.

Balról a háziasszonytól ültette Szmrecsányit, mert a meghívottak közt volt Péchy Zsigmond, akit illett a háziasszonytól jobbra ültetni. Alispán s várományosa a sárosi főispánságnak, mely éppen ez időtájt lett gazdátlaná.

Az ebéd elsőrangú volt, Palugyay kitett magáért.

Szmrecsányi Jenő megbékélve visszautazik Pestre, ahol már várja őt az igazságügyminiszter felhívása, hogy sürgősen jelentkezék.

Ahá! Most jön a miniszteri mosakodás?

Bizony, csúf dolog volt, amit ellene elkövettek. Legalább ne fogadta volna azokat az eperjesi gratulánsokat. Azonban erre a mosakodásra nem került sor. Sok dolga volt a miniszternek, előszobája

telve volt kérelmezőkkel s eszeágában sem volt mosakodni, csak barátságosan kezét fogott vele s utasította, hogy menjen a belügybe, ahol a belügyminiszter kíván vele sürgősen tárgyalni.

Bolond eset! Hát igazságügyi dologban a belügyminiszter fog mosakodni?

Siet föl, a belügyminiszter bevonja tanácskozási szobájába, bizalmas beszédbe elegyednek, majd a miniszter átnyújt neki valami aktafélet s újra Eperjesre kell sietnie.

Megérkezve oda, első a kivel találkozik: Palugyay Gusztáv.

Ez megijed, talán csak nem revokálták titokban kijárt elnökségét?

Kár volna, mert már olyan jól elhelyezkedett a sárosi urak közt. Most nemcsak a lipcóiak, — de már a sárosiak is jó falatokkal traktálják. A Dobayak kitűnő brindzát. Péchyék remek császármadarakat, Mattyasovszky János Palocsán fogott lazacokat szokott küldeni. Mindenüvé hivatgatják, ahol gourmandfalatokkal traktálják. Kitűnő ebédeket, vacsorákat evett a kúriákon, most is hivatalos Kendére, Hrabéczy Gáborhoz, itt páratlan kendei káposztával, kedvenc ételével várják.

Mégse lehet, hogy törvényszéki elnökségéből kizavarták volna. Hiszen hivatalát már el is foglalta. Ülészett is a tanácsban, biztos helye van a törvényszéki elnökségben s ennek tudatában kedélyes maliciával üdvözli Szmracsányit:

— Szervusz, szervusz, Jenőké, nagyon meg vagyok elégedve azzal a te lakásoddal. (Kissé lipcói dialektusban beszélt.) Hát ki részére keressz most lakást?

— A főispán részére — volt a lakonikus válasz.

Palugyay szájából kiesik híressé vált „magyarka” cigarettája — (ezt a félkrajcáros papír-

szivart szíttá örökéletében, még a legfinomabb dinerekek után is).

— Hát nem Zsiga lesz a főispán?

Nem bizony. Sárosi főispáni kinevezése zsebében volt. Ezt adta át a belügyminiszter Szmrecsányinak, amikor olyan bizalmasan tárgyalt vele.

Most már igazán lehet bízni a miniszter szavában, schwarz auf weiss, zsebében van kinevezése, ezt még Maluska Péter sem tudja elcsaklizni tőle.

Palugyay Gusztáv élelmes ember, felhasználja ezt az alkalmat is, újra ebédet ad, hanem ezúttal a háziasszonytól jobbra Szmrecsányit, az új főispánt ülteti. Péchy Zsigmond a balra kerül, ami megint ennek nem volt inyére.

Csak ennyi baj legyen!

Segítettek ezen is s mert időközben megürült az abauji főispánság, Péchy Zsigmond átsétált Kaszára, ahová abban a skarlátvörös díszmagyarban vonult be, mely régen várakozott erre az ünnepélyes alkalomra s ekkor történt meg az a nem tréfa dolog, hogy installációján több sárosi, mint abauji vett részt, mert most meg az abaujiak orrolták, hogy nem megyebeli, hanem idegen került a főispáni székbe.

Hanem a sárosiak csak azért is megmutatták, hogy lehet Abaujban, abaujiak nélkül fényes installációt tartani. Sajnálták ugyan, hogy kedves emberüket elvitték a megyéből, de megvigasztalódtak abban a reményben, hogy majd csak visszakerül, de egyben egyesek titokban örültek, mert távozásával alkalmuk nyílt friss erőket beültetni a megürült alispáni, idővel a főjegyzői székbe, mert Tahy Mihály is megunta a zaklatott megyei életet, ott hagyta a főjegyzői hivatalt és elfoglalta a felkínált nyugalmasabb bírói állást. Búcsút vett a megyei csatározás színhelyétől, mely Bánffy Dezső vaskeze

alatt eléggé puszkaporossá vált. Szmrecsányi Jenőt is idővel fölfelé buktatták. Kinevezték a közigazgatási bírósághoz tanácselnökké s általános elszörnyedésre nem sárosi került a politikai zűrzavarokba merült Sáros élére, hanem leküldtek oda egy soha nem látott idegent, akiről kiderült, hogy eddig a miniszterium állategészségügyi rezortját vezette.

Ezt már az egész megye zokon vette s kinevezetését tendenciózusnak tekintették.

Hát nincs elég Bánó, Bujanovics, Semsey, Péchy, akiből alkalmas főispánt kereshettek volna?

Ám hasztalan, Bárdossy Jenő elfoglalta hivatalát s a zúgolódók csak akkor nyugodtak meg, amikor végül Szinyei Merse Istvánt installálták.

Kedves gyámfia volt Mattyasovszky Tamásnak, az egykori főispánnak s a nagyszakállas öregúr, akit kedveskedően öreg atyaúristen név alatt tiszteltek, megragadott minden alkalmat, hogy valamely apró kedveskedéssel meglepje, s mikor Széll Kálmán a „jog, törvény és igazság” hangzatos jel-szavak alatt vette kezébe a kormánygyeplőt, ezekre célozva, fényképet dedikál gyámfia részére, amelyen hármásban, fiával és unokájával van lefotografálva.

Nagy az öröm Israelben,
Hogy e bűvös hármas jelben,
Folytak le a választások,
S a viszonyok most már mások.
Most, hogy letört az oroszlan
Csípi-marja a sok patkány
Gróf és főpap összesúgnak
Régi párton végig rúgnak,
A dzsentry vár sült galambot
S vígan dudál dithirambot
Dicsdanákban fürdik a Széll,
De ki tudja, mit hoz a tél?

Hogy mit hozott a tél, az már a nagy politika lapjaira tartozik. Elég az hozzá, hogy így is voltunk, úgy is voltunk, de sose voltunk, hogy valahogy ne lettünk volna és Péchy Zsigmond hosszú abauji főispánsága után visszakerült Sárosba. Nem tartott már kezében főispáni jogart, kissé megrokant, kissé meggörnyedt, mégse dobták félre, mert a sárosiak a hatalmon nem lévőket, a megfakult sörényű oroszlánokat is megbecsülik s nála sem felejtették el, hogy mint alispán tizennyolc éven át híven szolgálta megyéjét. Képviselővé választották.

Választása előtt kortesnótákat szórtak szét:

„Un verni katolik skušeni mudri pan
Tu služil ošemnac roki jak vicišpan
Každi ho miluje a z nim trimac budze,
Jeho stranku voľce šicke dobre ľudze.

Červene i bile pirečko za kalapom
Vidzvihňice hore, kričce jedním hlasom
Éljen Péchy Zsiga, un je dobrim chlapom
Vivoľme ho jedonhlašne
Našim ablegatom.*)

A szélnek eresztett kortesverseknek meg lett az óhajtott eredménye s az őszfejú, tapasztalt bölcsét, kit a vers alkalmi szerzője csak mint „dobry

*) Katolikus hívő, tanult okos legény,
Tíz és nyolc esztendőtt szolgált itt a megyén,
Viceispán volt itt, igazán szerettük,
Csak rá szavazzatok, csakis őt éltsessük.

Piros-fehér tallunk kalpagunkon lengjen,
Magasba emelve, kiáltunk fel „éljen”,
Éljen Péchy Zsiga, ő a mi emberünk,
Nem lehet más senki,
Ő lesz a követünk!

hlap", derék legényt aposztrofál, képviselővé választották és bár a mandátum átvétele után hazatértében, Vörösalma mellett valamely elkeseredett ellenzéki kortes utána lövöldözött, a választási elnök szűztiszta mandátumot nyújtott át, mert az ellenjelölt egyik választóját sem kifogásolta, sőt ellenkezőleg, Péchy-szavazókat utasított vissza, kik jogosulatlanul, választójog nélkül, meg nem engedett fintával kívánták mandátumhoz juttatni.

Ilyen túlbuzgó hívek minden választáskor jelentkeznek. Halottak, betegek, távollevők helyett próbálnak szavazni, virtus volt az egymást kijátszó kortesfurfang s ilyenkor felburjánzik, mint a gyom, a korteskedés mocsarának másik lápvirága, a személyes élű verselés.

A vidéki poéták megpengetik a lantot, hiszen itt van a kedvező alkalom, hogy verseikkel megcsúfolják az antipatikus jelölteket.

De ki törődik velök?

Annak, aki mandátumhoz jutott, nem fáj, mert a választási harcban nyert sebhelyre elég nagy flastromot jelentett a megbízó levél s különben is a versek nagyrésze évtizedek óta közkézen forogtak s ugyanazokkal szekírozták meg az előbbeni jelölteket, csak éppen a neveket kellett kicserélni.

Dalolták is torkukszakadtából:

„Szmoligovits ňe budz glupi
Ber motiku kopaj dzsuki,
Ked vykopeš ta ich predaj
A tak sebe voli hľedaj.“*)

*) Szmoligovits buta ne légy
Jól teszed, ha kapálni mégy,
Ha a dzsukit kikapálsz,
Add el s vegyél szavazatot.

Nagyon igyekezett Szmoligovits Szilárd, hogy képviselővé válasszák, mert a parlamentben ült Beszkid Tóni, tekintélyes híve a néppártnak. Nem akart mögötte maradni, van ő is olyan tekintélyes, hogy az őt megillető helyen képviselje híveit, de hiába volt minden erőfeszítése, Beszkid Tónit utól nem érhetette s míg ez utóbb kormányzója is lett egy országrésznek, Szmoligovics alig lépett a politika porondjára, máris elvérzett, holott szép logikával, utólérhetetlen kortesbeszédekkel tüzelte választóit, hogy szavazatukkal megtiszteljék.

Magasan szárnyaló retorikával kár volt a választók elé lépni, sokkal praktikusabban oldotta meg a programbeszédék kérdését Dessewffy Kálmán, Pány, Makranc, Margonya ura, mert ő bizony nem sokat teketóriázott programbeszédeivel, hanem kiállt kastélyának erkélyére s klaszikus, tömör rövideggel, néhány szóba szorította politikai programját:

„Jak som ondzil do teraz, budzem ondzit na buducnost.*)

— Vivat, vivat!

Egyhagulag megválasztották, még csak ellen jelöltje sem volt s nem zöngicséltek ellene gonosz versikéket. Annál inkább megcsúfolták Bornemisza Lajost, holott ezzel az egész tarcavölgyi rokonság haragjának méltatlankodása zúdult a versfaragókra, mert mégis csak merészség őt a politika mezejéről az ekeszarvához visszatessékelni. Mintha Cincinnatus nem lett volna olyan jó politikus, mint amilyen jó gazda is volt. Igaz, hogy itt megfordítva történt, jó gazdából jó politikus lett — de különben sem maradt bosszúlatlan, mert a gúnyirat szerzőjét is kikészítették. Ez sem bújhatott ki a bosszúállók epébe mártott tollhegye alól. Róla is szállingóztak kontra versek.

*) Ahogy eddig ízéltem, úgy fogok a jövőben is ízélni.

„Treci kortes Körtvélyessy,
Co lem vše na groši mišfi,
Vinka bi na volbu predal,
U nas volo ked by un mal.“*)

Mert hát így volt az mindég. A régi világ emberei, gondjaik dacára, ráérték sarkantyújukat a lanttal egyidejűleg pengetni, de a helyi viccelőknek megbocsátottak s kevesen vették zokon, ha kifigurázták őket. Pedig verseik ha nélkülözték is a szellemességet, mint apró fullánkok mégis belefurakodtak az elevenbe, kellemetlen viszketést okozva. Ha pedig némely versnél a rím nem is csengett, avagy a versszakok kissé sántikáltak, az sem volt baj, mert nem lehet mindenki Schakespeare, avagy Arany János. Különben is az örökéletű verselés maradandó emlékeinek sárosi babérait Petőfi és Tompa rég learatták, midőn Kerényivel versenyezve, megénekelték az Eperjes közelében fekvő erdei lakot.

Velők úgy sem lehet versenyezni és a publikum, a helyi szerzőkkel úgy volt, ha eleinte prűszköltek, utóbb mégis jó képet vágtak hozzá. Eltanulták a szepesi németek nyugodt rezignációját:

— Zum bösen Spiele, eine gute Miene.

Holnap úgy is más kerül a deresre s amellet az sem lett volna igazság, hogy ma az ne vessen, a kit másnap kinevetni ne lehessen. Ez elvből kifolyóan megbocsátották még a nem klappoló rímeket is, amelyekkel aztán úgy voltak, mint az a jó sárosi anya, aki amikor arra figyelmeztették, hogy fia dadog, azzal vígasztalta magát:

*) Körtvélyessy a harmadik,
Ez csak pénzre áhitozik,
Választáskor bort eladna
Szavazatját is ha volna.

— Dadog, dadog, de csak akkor, hogyha beszél.
Sántikáltak bizony a rímek is — de csak akkor,
ha a vers végére kerültek.

*

Szívesen hallgatták meg a jobb verselőket.
Unnepélyes alkalmakkor, névnap, lakodalom, keresztelők alkalmával elmaradhatatlan volt az ünnepi verselő. Bánó Miklós, mikor az újszülött unokaöccsét már a templomban megkeresztelték, — hogy az intim családi ünnep kedélyes hangulatát emelje —, a díszebéd alkalmával újra, de akkor már borral kereszteli meg és versben üdvözli az ünnepélyes aktus reményteljes csemetéjét:

A szerencse csillagában
Törj utat a jók sorában,
Boldog legyen apád, anyád
Tekintsenek büszkén reád.
Testvéreid szép körében
Béke s áldás örömében,
Hol egy anya bölcsőt ringat,
Az Isten is bekacsintgat
Gyönyörködni, hogy meglássa,
Minő az ő képemása?*)

S az a publikum, amely gazdálkodott, politizált, lovackázott s amellet verselve, saját ügyes-bajos dolgaival törődött, nem feledkezett meg mások bajáról sem és ha csak lehetséges volt, szíves készséggel futkározott olyan ügyekben, melyek részükre nem jelentettek hasznot.

*) Bánó Aladár: Bánó Miklós életrajzában közölt vers töredéke.

Szerencsére volt mindenütt és mindenhol egy-egy korifeus, akinek a frakkjába belekapaszkodhattak. Ha valamit szükséges volt kijárni, egy-kétőre összeállott a deputáció, mely azután kitartóan kilincselte a miniszterek tapétás ajtaján. Unnapi szónoknak felkérték a Pesten lakó nagyfejűeket s ezek lelkes energiával, buzgón kalauzolták a mezei hadak küldöttségét.

Gazdasági ügyekben élükre állott a gazdasági főprotektor, Bujanovics Sándor, az O.M.G.E. nagynevű korifeusa. Az ő segítségével kijárták az elsőrendű tenyészállatokat, a vörösbarna pinsgaui bikákat, melyek ellen Bornemisza Lajos agitált, mert neki ez a fajta nem kellett s azokkal szemben a máramarosi borzdereseket favorizálta. Máskor készségesen, ezúttal azonban nem vetette alá magát az istenadta nép akaratának, mely azt követelte, hogy a sárosi tehenek pirosszínűek legyenek. Bizonyára igaza volt, mert a sárosi hegyekhez ez a fajta túl magas, túl nehéz és mint praktikus gazda, tudatában volt annak, hogy ide könnyűjárású riskafélék valók.

Vele érvelt Kyrchmayer Gerő:

— Uraim, nem a színt, hanem a tejet kell a tehénből kifejni. A szín csak akkor jó, ha a tej is jó, mert ebből lesz a tejszín. Előbbrevaló a tej s csak utána a szín, de a veres tehénből sose lesz tejszín.

Nem hallgattak rájuk.

De ha a gazdasági ügyekben kissé eltérőek is voltak a vélemények, kulturális ügyekben megfellebbezhetetlen volt a hátuk mögött álló Berzeviczy Albert európai tudása. Ha pedig nagyfontosságú jogi kérdést kellett kibogozni, csak Hódossy Imréhez kellett fordulniok s — ingyen — máris elsőrendű szakvéleménnyel és jogi tanáccsal voltak ellátva. Festészeti dolgokban Szinyei Merse Pál

állott a horizonton, művészeti ügyekben Szmrécsányi Miklós volt a szakember. Kaszányaépítés katonai büntető áthelyezéseknél még a hadügy-miniszternél is kardjára csapott Fejérváry Géza. Papi ügyekben pedig nem kevesebb, mint négy püspök, köztük egy érsek*) (mind a négy Sáros szülöttje) útján még a csalhatatlan pápa döntését is igénybe vehették. A rutének Rómában Csiszarik János címzetes püspök közbenjárását kérhették fel, akit a sárosiak szívesen magukénak vallottak, holott a szepesiek zipsernek tekintették, mert a határon épült szülőháza tíz lépésnyire közelebb állott a Szepességhez, mint Sároshoz. Luteránus ügyekben viszont Bánó József exponálta magát késhegyig, azt azonban már nem lehetett megállapítani, hogy kinek az intenciójára kérték fel Mikszáth Kálmánt, hogy az eperjesi Széchenyi-körben felolvasást tartson?

Tejben-vajban fűrösztötték a nagy mesemondót. Négylovas hintóval, kúriáról kúriára vitték s ő valami nagyon szép dologgal igyekezett a szíves vendéglátást viszonzni. A jó sárosi napok hálás visszaemlékezéséül megírta a „Gavallérok” című humoreszkjét, mely azonban a sárosi publikumnak mégse tetszett annyira, mint ahogy azt remélte.

Nem is hívták többé ide.

A deputációk tagjai Pesten összekerülve a fővárosi rokonokkal, mint a nyáj, összeverődnek. Egykettőre híre megy, hogy a miniszteriumokban kilincselők hol és mikor vacsoráznak. Innét is, onnét is szállingóznak az egyfalubeliek, összeverődnek a Pannoniában, ahol előre megünneplik a miniszterek által kilátásba helyezett engedményeket, ígéreteket.

*) Roskoványi Agoston nyitrai, Dessewffy Sándor csanádi, Szmrécsányi Pál nagyváradai püspökök, Szmrécsányi Lajos egri érsek.

Bornemisza Ádám*) nyakába aggatta az anhalti hercegség „Medve-rend” középkeresztjét s örökös jókedvében még reggel felé is fülébe muzsikáltatta bevetődött atyafiainak kedvenc nótáját:

Po nižej Fričovce,
Vikvitnul jadlovec,
Počekaj me dzivče,
Šak ja z Bertotovec.**)

Jókedvében észre se veszi, hogy a Medve-rend középkeresztjének vörös-zöld szalagja nyakában megoldódott s a díszes csecsebecse kávéscsészéjébe belefityeg, ámde észreveszik az asztalt körülülők s nyomban suttogó nevetéssel aposztrofálják:
— Medvecku še kupe. — Fürdik a medvécske.

Hazai hangokkal, sárosi levegővel telt meg az intim hangulatot magába ölelő terem s szívesen hallgatták a sárosi nótákat még a nagyfejük is, habár a rang, a magas állások nimbusza nem javallta, hogy az Olympus tetején ülők a fehér asztal mulatozásaiban a végletekig kitartsanak, avagy a poharakat körömpróbáig kiigják.

A víg poharazásnak, cigányozásnak fő akadálya a közéleti szereplés nagyságának átka volt s illő időben a fehérasztal kedélyessé vált zajos hangulatát fel kellett áldoznia azoknak, akik nem a fehérasztalnál, hanem a könyvek és aktáktól roskadozó asztaloknál végezték fontos tennivalóikat. Ezeknek a gyomorhajosokkal egyidejűleg kellett otthagyni az emelkedett hangulatot.

*) Országgyűlési képviselő, utóbb főispán.

**) A fricsi határban

A boróka virít

Bertótól jövők én

Kislányka, várj rám itt.

Innét, a pezsgőgőztől telített teremből mégsem lehetett egyenest a minisztertanácsba, avagy az akadémia ülésére hajtani, hiszen a marsallbot nem a pezsgős üvegekbe volt bedugasztva, hanem el volt rejtve abba a torniszterbe, melyet nem egy sárosi tudományának bölcsességével máris teli-teli rakott.

Az akadémia közkatonája sem maradt soká ismeretlen s rövidesen az elnöki székbe ültették.

Uram teremtöm, ha ezt atyja, Berzeviczy Ti-vadar megélte volna?

Puritán erkölcsű kúria szülötte, ahol nemes egyszerűségben folytak le a falusi napok s vasárnaponként zöldmohás kőpadokra ülve olvasták a bibliát és megbocsáthatlan bűn lett volna misét nem hallgatni, pedig a templomokban nem prédikáltak aranyszájú Szent Jánosok.

Egyszerű, szegény emberek celebrálták a misét. Még Sambronon, a Fekete-hegy elhagyott falujában is, jólelkű papi-család tanyázott. A Mankovicsok, a ruthén egyház szerény pásztorai, nagy szeretettel igyekeztek a reájuk bízott nyáját a jó úton vezetni.

Nehéz sor, mert a ruthének nem éltek a termőföldek aranykalászos vidékén. Felhúzódtak a magas hegyek rejtett zugaiba, ahová a napsugár csak látogatóba jár, de annál gyakrabban a végrehajtó; hanem ez is üres kezekkel tér haza, mert hol és mit keressen ott, ahol a zab csak két arasznyira nő és ha beérik, október körül aratják!

S mégis, ott, ahol rendszerint üres csűrök merednek a tél elé, Mankovics Kornél szegény parochiájának még szegényebb filiáléjában, Gromoson, hosszú éveken át, hangyaszorgalommal, követ kőre rakva, nagy nehézségek közt templomot épít s hozzá még ki is festeti.

Külön figyelemkép, a Berzeviczyek iránti tisztelete jeléül, a templom díszéül, két evangélistáját két Berzeviczy képmására*) festeti. De hogy a szomszéd Szmrecsányiak meg ne aprehendáljanak, a két másik evangélista két Szmrecsányi**) képmását viseli.

A kis gromosi templom freskóinál vidéki festő remekelt és ugyanazon tisztelettől dagadó érzés, mely Mankovicsot inspirálta, Feszty Árpádnál, a nagy képírónál is felbuzdult. De ő nem falusi kápolna részére kért sárosi modellt, hanem díszes palotába, a kúria termeinek freskójára festette meg Szmrecsányi Miklóst s ennek arcmását a perdöntő párbajnál örökíti meg. Hadd lássák a késői utódok, milyen lelki nyugalommal lesi, hogy a két viador szabályszerűen pufföli-e egymást?

Ugyanezen freskó a kassai ítélőtábla tanács-termébe másoltatott le, mely perdöntő párbaj mindenesetre praktikus intézmény lehetett, mert egy alapos fejbekölöntés — s a veszekedők egyike örökre elnémult.

Fődolog, hogy mennél kevesebb szóbeszéd kísérje a pert, mert az igazság ügyis kiderül, ha nincs is ügyvédek kezére bízva. De hányan voltak, akik ügyvéd, pereskedés nélkül meg se tudtak lenni. Ezek közé tartozott Dessewffy János, aki nyomban ügyvédet, bírói komissziót akasztott azok nyakába, akik, ha bárki fia is, tarkői birtokában megháborították.

Elég alkalom volt rá, mert Klauser mérnök a tarkői komasszáció alkalmával, a szokásos tagosítási kiméréstől eltérően, a Dessewffyek hangzatos „tarkői” predikátumába ékelt Dessewffy János-féle skvarkát nem széltében, hanem hosszában

*) Berzeviczy Tivadar és Albert.

**) Szmrecsányi Ödön és Jenő.

mérte ki s a kihalászott föld a többi parcella nyakán keresztben állott.

No, becsületes halandó, ha nem is láttad és nem is jártad a kopár sziklákon álló tarkói vár sasktól, vércsétől körülrajzolt omladékát, mégis elképzelheted, milyen volt az a földmérés s mily hosszú csik volt az, ha az Tarkónél kezdődött s Viszrankán át Pusztamezőn végződött.

Dessewffy János kilométerekre rúgó távolságra mutathatott:

— Šicko moje, koňec aňi ňevidno!

Mind az enyém, a végét nem is látni!

Igaza volt. Nem nagyzott, nem sviháskodott. Hosszában beláthatatlan hozirontig nyúlt, hanem szélteben át lehetett rajta ugrani.

Az ég tudja, mi bújt abba a komasszáló mérnökbe, hogy ilyen cifrán mérte ki az ősi földet! Szidták is a pusztamezeiek, mert hát hogyan fog-nak Viszrankán át a tarkói erdőbe járni, hiszen ezentúl a tarkói erdő csak úgy volt megközelíthető, ha a Dessewffy dominiumot megkerülik, márpedig a földesúr nem tűri, hogy azon keresztül-kasul járjanak. Nyomban retorzióval él, repozíciót, esküdteket, bíróságot, ügyvédet akaszt annak nyakába, akit rajtakap, hogy birtokát átjárónak használja. Ezzel szemben a tarkóiek ujjongtak, mert a Dessewffy-birtok ily módon sorompó, védekező tilalom a pusztamezei fatolvajok ellen s most már nyugtuk lesz, nem kell ellenök még külön is védekezni.

Sokáig zugolódtak a pusztamezeiek s a becsületes Klauser mérnököt meggyanúsították:

— Meg van fizetve, libákkal vesztegették meg.

Klausernek a gyanúsítások nem ártottak meg. Hozzáférhetetlen, tisztességes ember volt, azonban hogy libákért komasszált — még Tarkón se mosták

le róla. Ő maga mesélte, hogy a libagyanú soká kísértett, mert évek mulva, midőn egy szebeni társaság Tarkón járt s a társaság egyik tagja különös figyelemből feleségének libát kívánt venni, nem azzal állottak elő, hogy libavész jár a faluban, hanem azzal utasították el:

— So sebu vzal Klauser pri komassacie.

Komasszálás idején mind elvitte Klauser.

Dessewffy János perre vitte volna ezt a gyanúsítást, Klauser azonban csak mosolygott. Tudta, hogy nem jó bírósághoz fordulni. Memento Blaskovics József esete, kinek százszázalékos biztos pere volt, de az ellenfél ügyvédje addig perorált, machinált, mindenféle ilyen-olyan fintát kitalált, míg biztos ügyét mégis elvesztette.

Rettenetesen felbőszült, magánkívül felkiáltott:

— Ac si tempora noemi accererent, totus mundus in maligno positus. Skare teho ruka boža, kto še na fiškališa odda.*)

El lehet képzelni, mily súlyosan érintette Blaskovicsot a pervesztesség, hogy ily vést jósolva, aposztrofálta saját fajtáját.

Ő maga is ügyvéd volt.

Blaskovics súlyos kifakadásának mentségéül szolgált, hogy azon idealisták közé tartozott, akik kalács helyett inkább száraz kenyeret esznek, de csak becsületes ügyet vesznek kezükbe. A peres aktákat előbb a hajdúval leporoltatják, kezüket megmossák s csak azután forgatják meg a peres csomagot. A perdöntő párbajok helyett jobban szerette a sárosi nótákat, adomákat, melyek a sárosiak naív, de durvasággá nem fajult kedélyvilágának kedélyes termékei.

*) Megveri azt az Úr keze, aki ügyét ügyvéd kezébe adja.

Nemzedékről nemzedékre szálló tréfás versek, adomák, melyek arra szolgáltak, hogy borsot törjenek egyesek orra alá, de durvasággá nem fajultak még akkor sem, ha azokat egy-két illetlen szóval meg is spékelték.

A politikai zavarok, képviselőválasztások elfajulása meghozta ugyan bántó verstermékeit, mégis okos maradt a sárosi. A gúnyverset elolvasta s íróasztala fiókjába rakta. Hadd lássák, hadd olvassák majd az unokák, hogy nem félt a közszereplés porondjára lépni, holott látta, hogy kérlelhetetlen ellenfelének szabadszájú kortesei búzbombával fogják megdobálni. Csak azokat veszik pergőtűz alá, akiket érdemes megpuskázni. Kis emberekre puskaport nem pazarolnak s ha a sárosi dialektus tarka összevisszaságában írt csipkedő versek megjelentek, strucc volt az, aki elhitte, hogy a róla, vagy családjáról keringő adomákat az újabb generáció elfelejtette!

Dehogyan mentek feledésbe s ne is menjenek, olvashatják azokat a szalónok dámái, de olvashatják a serdülő hajadonok is. A modern világ úgyis kinyitotta szemeiket, mert hát hol kullog a jó, elavult Zóla a mai regényektől s különben akkor sem, most sem olvassák a „Nanát” imakönyvbekötésben. Azok pedig, akiket megpiszkáltak, sárral megdobáltak, értékükben mit sem vesztek, mert az arany se veszti értékét, ha rezet kevernek belé.

*

Megtörtént és meg nem történt események jártak szájról szájra s most már azt se lehet tudni, mi volt az igazság s mi volt az adomázó kúria szüleménye.

Honnét eredtek, ki volt szülőanyjuk, — ki tudná megmondani? De legyen; vagy ne legyen mese, elég az ahhoz, hogy pipafüst mellett terjedtek s a sárosi adomák központjába nemcsak a sárosi mogulok, hanem fejedelmi személyek is belekeveredtek. Köztük József nádor, a Palatinus Jóska mikor világot járva, Eperjesre betekintett.

Nem mellőzhette a sárosiakat, mert előző évben a Szepességen járt s méltán zokon vették volna, hogy miért tartozik a Szepesség a kiválasztottak közé. Talán azért, mert ott németek laknak?

A főherceget a Szepességen nagy ünnepélyességgel fogadták. Berzeviczy Gergely Szomolnokon üdvözölte a nagy urat, aki a szepesi útra nagy készütséggel utazott. Írják róla, hogy hatlovas hintóját egymaga foglalta el s három négylovas alkalmatosság vitte gálakiséretének három grófját.*) Személyzete két komornyik, egy kancellista, egy cukrász, egy szakács, három inas, két háziszolga, két huszár és egy vadászból állottak és nyolc lovat fogtak konyhatranszportjába.**)

Elég kenyérpusztító, de hogy konyháját miért hozta magával, rejtélyes volt, mert hiszen a zipszerek nem idegenkedtek a vendégektől. Bizonyára valaki túlzott óvatosságból beadta a fenségnek, hogy az egyik váraljai kávésnénike, megtudva, hogy a szomszéd néni ebédet főz, uzsonnatraccs közben mint hihetetlen pazarlást, elszörnyűködve szóvátette:

— Glauben Sie, die kochen jeden Tag!

No hát, az is szemet szúr, hogy valahol minden nap ebédet főznek, jó lesz az ellátást biztosítani.

Ez az aggodalom azonban fölöslegesnek bizo-

*) Gróf Szapáry, gróf Nádasdy, gróf Beckers.

**) Századok XXXV. 652.

nyult. Csáky Manó grófnál Hotkócon, Szepeshelyen a püspöknél, Görgeynél Toporcon mindenféle jóval, sőt Lőcsén szóval is jól tartották, ahol elmesélték neki a megye történetét, hogyan telepedtek ide a németek, milyen kultúrát teremtettek, milyen bányákat, kohókat állítottak fel s hogy a lőcseiek milyen különös módon akviráltak földet a szomszédos Görgeyeiktől.

Nagy esemény volt az, mert ez a hatalmas nemzetség uralta az egész vármegyét. Címerükben medveerős ember, félkezében szimbólumát az őserőnek, gyökerestől kitépott százados tölgyet tart, mégis kikezdték velök a lőcsei szabad polgárok.

Jó néhány száz év előtt történt, de megtörtént vadászat közben, mikor a városi magisztrátus a Görgeyek szomszédságában nyulacszkázott, polgármesterük, nem tudni, véletlenül, vagy szántszándékkal, ledurrantotta Görgey alispán kedvenc kopóját.

Hatalmas nagy úr, kastélyok ura, comes, alispánja volt a megyének, hirtelen haragú, mint a Görgeyek nagy része, aki magánkívüli dühében viszonzásul lepuffantotta a polgármestert.

Nem ebet ebért, — embert kutyaért.

E váratlan esemény zürzavarában a németek a nagy kavarodás dacára sem veszítették el fejüket. Nyalábra kapták polgármesterük holt tetemét, melyen beszaladtak vele a Görgeyek földjére. Mire a Görgeyek észbekaptak, jó nagy darabot körülfutottak a gólyalábú németek s hamarosan magukra zárták a város kapuit s most már biztonságra helyezkedve, a vár kőfalairól csufondározva lekiáltottak a lent toporzékoló Görgeyekre, hogy Lőcse város nevében birtokukba vették a körülfutott földeket.

A birtokfoglalást semmiféle opponálás, perlekedés meg nem akadályozhatta, mert a gólyalábakon szerzett akvizíció királyok által szentesített

városi statutumok s kiváltságokon alapult és Lőcse városa a megcsúfolt Görgeyvel, a hatalmas comes-sel éveken át komoly viszályban élt.

Nem volt tanácsos pika, lándzsa nélkül a város kapui felé közeledni, úgy hogy ezekután nem Lőcsén, hanem Görgön, a Görgeyek ősi fészkeiben tartották meg az évi megyei gyűléseket. Csak évek múlva, mikor a haragos ellenfelek között némi szélcsend állott be, hívta össze Görgey alispán a megyegyűlést Lőcsére, ahová lovasan, fegyveres kísérettel vonultak fel a virilisták.

A várkapu felvonóhídja csörömpölve leereszkedik, szabad a bemenet.

Elsőnek a hatalmas comes, Görgey alispán megy át a hídon. De amint átlépett s a kapu aljába ér, fölemelkedik a híd, a megyei virilisták fegyveres kíséretükkel künnrekedtek s szemük láttára, a kapu fülkéiben elrejtőzött alabárdos helyőrség emberei az alispánt lováról leráncigálták, ruháit leszaggatták s a készenlétben álló hóhérral lefejeztették.

Nem embert ebért, — embert emberért!

S mindez az akkori bíró, Fabricius uram nyílt parancsára történt.*)

Vastag dolog volt. A Fabriciusoknak nagyon tetszhetett, mert még évszázadok múlva, az egyik Fabricius gyerek, Görgey Istvánnak**) az iskolában orra alá dörgölte:

— Unokája vagyok annak a Fabriciusnak, aki a te ősapádat lefejeztette.***)

No lám, hogy kinyílt a szeme annak a kis zipserlingnek.

Még most is fürdött a középkor dicsőségében.

*) Századok XXXVIII. 42. Görgey nemzetség története.

**) Közjegyző volt Budapesten.

***) o. Görgey István közjegyző közleménye.

Maga a főherceg is elcsodálkozott, hogyan eshetett meg ez a hátborzongató eset oly hatalmas nemzetség sarjával, kiknek családfáját a toporci kúrián megcsodálta, mire a magisztrátus bőbeszédű ciceronéja újabb történettel kedveskedett, amely viszont a Görgeyeknek a Rudker ivadékaival, a Berzeviczyekkel esett meg.

Mindkét család a szepesi hegemoniára vágyott.

Két éles kard, mely tudott ugyan egy hüvelyben pihenni, mégis valamely vita hevében — ezúttal nem a heveskedő Görgeyek, hanem a Berzeviczyek, Görgey Arnold fiát, Frigyeszt halálosan fejbekölíntették.

Kitört a két család viszálya, amely éveken át tartott, míg végre a gyilkos Berzeviczyek apja belátta, hogy ezen áldatlan családi perpatvarban mindkét család elvérzik s — inter duos litigantes, — a Csákyak kezökbe ragadják a megyei hegemoniát.

Bölcsen békejobbot nyújtott, magára vállalta a vezeklést. Kétszáz tallér vérdíjat fizetett s az egyik verekedő Berzeviczyt, Hermant, negyedmagával saját költségén Rómába és Aachenbe, zarándokútra vitte. De ezenfelül még négyezer, sage: négyezer misét mondatott. Hogy honnét vette a négyezer miséhez való papokat, azt nem tudni?

Ezen súlyos penitenciákon kívül négy klastrom felépítésére kötelezte magát. Egyet felépített s az mai napig is fennáll, a Koronahegy alatt, nem messze Smerdzsonkától, a Dunajec innenső partján. Teteje után Vörösklastromnak*) hívják. Kedves kiránduló helye a polyákoknak. Alighanem becsületesen igyekezett a többit is felépíteni, mert az egyiknek fundamentuma a berzevicei határban most is felismerhető.

*) Weber: Szepesi Lapok, 1894 III. 18.

Teljes lett a béke a Berzeviczyek és Görgeyek között. Összeházasodások révén egytestvér család lettek.

Hanem a Csákyak előretörését megakadályozni nem tudták.

Ezekkel sem járt rosszul a Szepesség.

*

Ideje azonban, hogy a főherceg már körüljárta a várost, mert ha ez tovább tart, ki tudja, hány Görgey szomorú végét kell végig hallgatnia s immár Berzeviczy Gergely fogatja is előállt, hogy a főherceget lomnici kúriáján vendégül lássa.

Programellenesen tartózkodott itt s több nappal, mint ahogy azt tervbe vette, megtoldotta lomnici tartózkodását, holott liberátus házigazdája csak meszeltfalú vendégszobát bocsátott puritán egyszerűségű kúriájában rendelkezésére*) s nem gyilkosságok, hanem nagy koncepciójú nemzetgazdasági problémák fejtegetésével szórakoztatta fenséges vendégét.

Hogy mennyire jól érezte magát Lomnicon, az kitűnt segédtisztje, Beckers leveléből, aki a főherceg köszönetét tolmácsolta.**)

Nos, — most már, hogy a szepesi látogatáson túl volt, a következő évben Sárosta látogatta meg. Ezúttal azonban okúlva, hogy a szepesi látogatására konyhatranszportját magával vinni feleslegesnek bizonyult s a kávésnénikék pletykálkodását nem kell komolynak venni, csak díszkisérétével vonult Sárosba.

Unnepélyes fogadtatás, bandérium, parádés deputációkkal, zászlódíszben várták a magas ven-

*) Századok XXXI. 652.

**) Lomnici levéltár.

déget. Durrogtak a rozsdás mozsarak, fehérruhás iskolás gyermekek rózsakoszorúkat tartva kezükben, éljeneztek, míg a másik oldalon a falvak szűzei búzavirág és pipacs csokrokat hajigáltak hintájába.

Az eperjesiek azon tudatban, hogy a palatínus a tátrai hegyek közt járva, a Grossschlagendorfer Sauerbrunn*) is megtekintette, alkalmoszerűnek tartották, hogy a Borkutat is megcsodáltassák vele.

Híres hely, arról nevezetes, hogy szénsavtól bugyborékoló forrását hajnalban az asszonyok számszámra körülállják, hogy vizét felfogják.

Különös jótéteménye a gondviselésnek, hogy ilyen forrás van Eperjes közelében, mert a városnak iható vize nem volt. Vízvezetéknek se híre, se hamva. A várost a borkúti ivóvízzel ellátni azoknak az asszonyoknak volt a feladata, akik hajnalig, barna korszokba összegyűjtötték a kútnál a forrásvizet s reggelenként hosszú libasorban a városba hordták.

Nem mese hát, hogy Eperjes mozgó vízvezetékét asszonyok szolgáltatták.

Mikor azután a főherceg Eperjessel betelt, természetesen nem mellőzhette Bártfát, de Kisszebent sem. Hanem Héthárst nem merték javaslatba hozni, mert ennek ősrégi templomában van Tarczay György, a Habsburgok félelmetes rebellis ellenfele eltemetve. Való ugyan, hogy csontjai jó mélyen, a templom alatti kriptában, évszázadok óta porladoznak, ámde márvány szarkofágján zászlós kelevézt tart páncélos kezében, mintha most is viadatra készen állna.

El, el az ilyen veszedelmes vitézekről. — Még holtuk után is strasálnak!

Unnepélyes alkalmakkor még sem időszerű azok bemutatásával kedveskedni, akik az ősök orra

*) Századok XXXV. 658.

alá borsot törtek. Különben is, ha a héthársi metlárrok*) eleven palatinust kívánnak látni, jöjjenek Szebenbe. Ott mint népség, katonaság elvegyülhetnek az ünneplők tarka sokaságába. Úgy is ott lesz a Felsőtarca színe-java.

Ott lesznek a nagysárosi konyárok, kopitkárok, az olysói popelárok, a daróci drozdrárok, a berzevicei hubárok. Bejönnek a senvizi nyemecek, a tarcai pazsicskárok, Kriványból a bagoviarok, Polomból a grulyárok, a vizsokai pirohárok, Doboról a kobulkárok.**)

A szebeniek titkos vágyát képezte, hátha a főherceg magas látogatásával megtiszteli a Svablyufkát, mely kénsavas forrásával messze felülmúlja az eperjesi borkútkát.

Innét belátni a salgói hegyeket és a Holát, szerelmes szívek kedves találkahelyét. (Nem hiteles forrásból közölték, hogy egy Bornemisza egy majális alkalmával a Holán ismerkedett meg későbbi életpárjával.) Ha pedig főhercegi saruival még fel is méltóztatna a Svablyufkára sétálni, dörgicsei borral leöblögetheti a rántott csirkét, melyet Usz Ferdus szerint, csak itt lehet igazán jól kisütve kapni. A csirke híres, hanem a dörgicsei felséges.

Ezt a piaristák pincéje liferálja.

Ezen titkos vágyak mellett remegve lesték, hogy a deputációt valamely hirtelen keletkezett „burka”***) el ne mossa, mert az ilyen burka sose jelenti be jövetelét, hanem hirtelen szakad az ünneplők nyakába s ezen alkalommal is félni való volt, mert a nap, szokatlanul tüzes csóvákban, po-

*) Seprűsök.

**) Lócsiszárok, kaptafások, rigósok, gombások, németek, mezeiek, bagósok, krumpλισok, túrósbélesek, kancások.

***) Nyári zivatar.

koli meleget árasztott, mint előjelét a hivatlan veszedelemnek.

A mennybéliék látszólag jóindulatukba vették a szebenieket. Sehol egy felhő, sehol egy szellő. A cobolyprémes, rókamálás menték csattjai, türkizes, rubintos gombjai szikráztak a deputáció egyes tagjain. Itt-ott lekerültek a nyusztprémes kalpagok, hogy az izzadtságtól gyöngyöző homlokok némi friss levegőt kapjanak.

Közben a deputáció vezérszónoka bölcs tanácsokkal kioktatta társait, hogy a főherceg megjelenésekor hogyan és miként kell glédába állani, mikor kell éljent s mikor vivátot kiáltani. Szigorú rendeletbe adta, hogy tőle, mint vezérszónoktól, legalább tíz lépésnyire álljanak, nehogy valamelyikök beszéde közben eltüsszentse magát s ezzel gondolatmenetének fonalát megakassza. Végül különösen meghagyta, hogy mozdulatról mozdulatra őt kövessék s amit ő csinál, parancsszó nélkül utánozzák.

A főherceg megérkezéséig bőven volt idő.

A rekkenő melegben a deputáció némelyike szíjat ereszt, másik része szűkreszabott zekéjét kigombolta s ekkor az egyik városatya — kár, hogy neve feledésbe ment — megállapítja, hogy a főherceg bement megérkeztéig jó egy óra időköz van, — talán addig meg is lehetne fürödni: Közel a Tarca s a fludernél különösen alkalmas a fürdés.

Habzik a tiszta víz, csábítja, csalogatja a nap-sütéstől megizzadt testet, mire általános helyeslés követte a megpendített eszmét s az egyik városatya máris fübe rugta szűk csizmáját, hogy elsőnek levetközve, a Tarca habjaiba belevesse magát.

A deputáció többi tagja követi a lubickoló példáját mohón élvezik a rögtönzött strandolás gyönyöreit.

Egyszerre a közelben kürt harsan.

— Szent szakrament, jön a Palatinus!

Hamarább érkezett, mint ahogy bejelentve volt. Schleiminger városatya órája késett.

Már látni is lehet a felséges vendég hintáját. Nyomában sárgacsizmás grófok, nyurga bárók, majd a megyei urak. Ott jönnek a szomszéd vármegyék kiküldöttei, sarkantyus notabilitások, a papság s a feszes egyenruhájú katonai méltóságok. Lóháton, négyes fogatokon a gentry. Ezek után az eperjesiek küldöttsége, élükön egy Vrablovics, két Var-govcsik, az öreg Krieger.

A városi magisztrátus zürzavaros rendetlenségben rohan ki a vízből s nagyhirtelen igyekezik a ledobott vitézkötéses nadrágokat, a félre hajított mándlikát, dolmányokat magukra kapni. Ámde elkésnek, mert a Palatinus a diadalkapu zászlódíszes baldachinja előtt már programszerűen megállott.

Mennydörgés nélkül itt van hát a burka!

Rosszabb volt az a burkánál, mert a burka elől fel lehet szaladni a Svablyufkára, ahol tető alatt elkvaterkázhatnak, ámde a főherceg elől nincs menekvés.

Program marad program. Betartja azt minden Habsburg, még ha Palatinus Jóskának is hívják. Lépjen elő a magisztrátus, hadd hallja, mit mond a vezérszónok.

A magas parancsra, úgy, ahogy a vízből kiugráltak, körülállják a fenséget s a vezérszónok belekezd ünnepi beszédébe:

— Méltóságos Palatinus...

Hess-hess! — Egy légy döngicsél a szónok füle körül.

— Úr, amidőn...

Hess-hess! Sikerül is az alkalmatlan tolakodót füle mellől elzavarni, hanem beszédét mégse folytathatta, mert az a gyalázatos állat olyan helyre

telepedett, — ahol nem fészkel az agy, sőt belemártja éles fullánkját, mire a szónok fájdalomában akaratlanul odacsap s nagy csattanással szétlapította az ünneprontó gyalázatost.

Ezt a csattanást számos csattanás követi, mert a deputáció többi tagja, híven betartva a vezérszónok utasításait — őt kövessük... — híven csapkodták a testükre kapaszkodó lólegyeket, bögölyöket.

No de erre maga a Palatinus is elvetette a magára öltött komolyságot s elkezdett kacagni, szívből kacagni, úgy kacagott, mint rebellis megyében egy főherceg se kacagott.

Szerencsére ezalatt megkondultak a város harangjai, mire tapintatosan elütötte a ferde helyzetet azzal, hogy im', már delet harangoznak — itt az ebéd ideje.

— Vivát, vivát! — hangzott fel minden oldalról s a szebeniek ezt az ajánlatot osztatlan örömmel tudomásul vették és egyúttal bátrak voltak megjegyezni, hogy az ebéd máris készen várja fenséges vendégüket és ha már ő Palatinussága bejárta az országot s mindenhol, mindenféle specialitásokkal, Debrecenben juhhúsos kásával, Szegeden töltött paprikával, Szekszárdon hallevessel, Pozsonyban diós paiglival, Erdélyben puliszkával traktálták meg, ők sem akarnak ezen kedveskedések után bármiféle ilyen-amolyan hétköznapi étellel hátul kullogni s itt, Szebenben, azzal a különlegességgel kívánják kedvét lelteni, mely „brindzove haluski”*) név alatt ismeretes.

Nyomban megmagyarázták, hogy a brindzove haluski túrós csuszát jelent Amde hamisítatlan juhtúróval. Olyan brindzával, mely össze nem tévesztendő azzal, mint aminőt a boltosok gipszből, liszt-

*) Brindzás galuska.

ből, margarinból összegyúrva árulnak, mert ez a brindza a Dobayak kúriájából került s azt a bacsó egyenest a kúria úrnője részére készíti.

Tiszta, hamisítatlan juhtejből gömbölyű gomolyává formálódik, abba senki se gyúrhat tehéntúrót.

Az ilyen gomolyát vászonzsákban tartják, míg a legutolsó savócsepptől megszabadul s akkor háromszor átgyúrnák, soha, senki által nem ismert recept szerint erjesztik, jégveremből pincébe, meleg helyről hidegre teszik s annyi mindenféle hókuszpókusz mellett szűrik, gyúrnák, formálják, míg megkapja a maga színét, ízét, bűzét, hogoutját, mely végre páratlanná teszi.

Palatinus Jóska előre szimatolta a pompás falat ízét s mint egy gyomorbajos, immel-ámmal turkált a sok feltálalt étel közt, csakhogy mennél több hely jusson a „brindzove haluski” részére. Hiába bízta a balján ülő polgármester, hogy előételnek az idei liba sem a legutolsó, — várt, míg azt a híres ételspecialitást feltálalják.

A magas vendég és szűkebb környezete részére külön teremben terítettek s a gálaasztal körül — de most már felöltözöttek — a tanácsbeliek s az öslakók foglaltak helyet. Ott voltak láthatók a Jäger, Gallé, Ringer, Sommer, Gynaeus, Czapkai, Imrik családok képviselői és a Törzs család őse, az ősz Deutelbaum.

A szomszédos teremben a minorum gens, a mezei hadak, falusi bírák, esküdtek, kurátorok, kántorok s kisebb rangú szebeni burgerek foglaltak helyet és mindenikök egész természetesnek találta, hogy amennyiben a társadalmi rend a megkülönböztető elhelyezkedést megkívánja, ugyanez okból különbséget kell tartani a feltálalt ételek minőségénél is. Ezért, míg a Palatinusnak fehér lisztből gyúrt galuskát tálaltak fel, a kisebb urakból rekrutált társaság barna liszttest kapott.

Nem dühöngött annyira a demokrácia, mint most, mikor mindenki csak fehér galuska után törtet. Pedig a barna galuska nem is volt megvetendő, mert például Zsembery Viktor, bár elég sok földje volt Szeben körül, egész életében mindég csak barnát evett.

Nos, a lakmározó társaság örömmel vette tudomásul, hogy a Palatinus rendkívül meg volt elégedve a sárosiak ezen kedvenc eledelével, meg is dicsérte a szebenieket, hogy az ünnepi ebédet ezzel koronázták meg, de külön dicsérettel illette a Dobayakat is és kegyesen tudtukra adta, hogy korántsem veszi rossz néven, ha a jövőben főhercegi konyháját évente néhány bödönke dobói brindzával meglepik.

Ezalatt, míg a dicsérő és elismerő szavak elhangzottak, a szomszéd szobában feltálalták a barna galuskát s íme, hogyan, hogyan nem, az egyik bugris proletárszínű barna galuskái közé egy arisztokratikus, fehér galuska belekeveredett, mire azt az illetendő polgár hirtelen villájára szúrta, azzal a főhercegi asztalhoz rohan s odarakta a Palatinus tányérjára:

— To je vasa haluska, pan Palatin!*)

Tudta, kinek mi dukál, mi a móres, pedig senkise tanította rá.

Akár mese, akár valóság ez a történet, mégis tény, hogy József főhercegnek, a cigányok nagy protektorának kedvenc étele volt a brindzás galuska. Hát hol ismerkedett meg azzal? Csakis abban a házban, ahol kedves ura-atyja, a Palatinus Jóska tanította gyermekeit enni. Ez pedig máshol nem, csak erre jártában, a szebeniektől tanulhatta el,

*) Ez az ön galuskája, Palatinus úr.

mert a brindzás galuskát a kákabélű bécsi udvar aligha ismerte.

Ha azonban mese, akkor azt alighanem a szebeniek valamely rosszakarója terjesztette. Bizonyára megirigyelte a Palatinus kisszebeni látogatását.

Mintha az ilyen kitüntetés csak Eperjes vagy Bártfa privilégiuma volna.

Nem!

A fejedelmi látogatások nem szóltak egyeseknek, mert megillették azok az egész vármegyét s a népszerű Palatinus magas látogatását évek múlva Ferenc József látogatása követte.

Eljött a „kedvelt népeimet” meglátogatni.

Nem úgy szedelődzködött az útra, mint hajdanában Mátyás az igazságos, itt-ott hol mint vadász, hol mint vándorlegény, avagy mint udvari apród, ismeretlenül felbukkanva, hanem bemondva, udvari pompával, programszerűen s kapott néha nem éppen programszerű válaszokat.

Sok volt még a nyakas, duzzogó nagy úr, emlékeztükben éltek még a negyvennyolcas idők.

Királyi pompa, díszruhás urak képezték kíséretét s a frakkok, reverendák közt a katonai egyenruha a királyi udvar elmaradhatatlan cifra sallangja dominálták a fényes bevonulásokat.

Katonai kíséretének tagjai között ott volt kedvence, a későbbi generális, a custozai hősök egyike, Bujanovics Ágoston, aki nagy kegyben állott a császárnál. Neki még azt az illetlenséget is megbocsátotta, hogy fivére, Bujanovics Rudolf azok között a honvédek között harcolt, akik a hegy megrohanásakor Schlick generálist Branyiszkónál úgy elagyabugyálták, hogy a derék cserepárok egy szuszra Miskolcig futottak.

Vajjon mi történt volna, ha történetesen mind a két fivér harcol a Branyiszkón s az ádáz roham

közben egymásra találhatnak? Bizonyára kardot nem rántanak egymásra. Talán el is hajítják fegyvereiket, hiszen jó hazafi volt mindenki, nemcsak az, aki a császár himzett palástjába kapaszkodott, hanem az is, aki megelégedett a király gunyájával.

A bécsi király talán el is felejtette, hogy nem is olyan régen, a branyiszkói erdőben majdnem elejtették koronáját. Kegyesen fogadta az üdvözléseket, de nem felejtette el, hogy kedvenc katonája Sárosban született.

Megállapodott Habzsánban, hogy a kúria lakóit, Bujanovics Eduárdot és nejét, gróf Haller Júliát üdvözlje. Ámde ezek éppen ezen alkalommal távol voltak s csak egy öreg francia kisasszony, mademoiselle Rapeé őrizte a házat.

Természetesen Habzsán ünnepi díszben fogadta a császárt. Virág és lombfüzerek, tarka zászlókkal díszítették fel az iskolát, ahol a szónokok voltak elmondandók beszédeiket

Nevezetes iskola volt ez, az akkori kegyúr bőkezűen gondoskodott, hogy a falusiak megfelelő tudományos hajlékban szedjék magukba az ábécét, sőt biztatóul az ajtó fölé, díszes márványtáblára arany betűkkel vésette a csalogató feliratot:

— Veni puer, ora Deum, disce.

A császár kíséretével megállt az iskola előtt, azonban alig időzött ott néhány percig, az ünnepi szónok még meg sem köszörülhette torkát s a császári fogat magas utasával szó nélkül tovarobogott.

Csak elcsodálkoztak az ünneplők.

Mi lehetett a gyors távozásnak oka?

Utóbb kiderült, hogy a márványtáblát gondatlanul takarták el virágfüzerekkel s fedetlenül meredt az ünnepelt császárra:

— Puer... disce!

Grünne gróf, aki Ferenc József mellett ült, tencenciózusnak vette a feliratot s a rebellisnek vélt

kúriát, Rapeé kisasszony tízóraiával együtt, ott hagyták. Köszönjük, hogy tanulásra biztatják őt — pedig bizony sok mindenre elfelejtették megtanítani. De később sokat tanult, tanítómestere lett az élet.

Bujanovics generális kedvelt embere maradt a császárnak, aki később mint király is bizalmasai közé sorozta s üdvös is volt, hogy környezetében nem egy sárosi hallatta szavát, mert ezek révén a magas udvar tudomást szerzett arról, hogy Sárosból milyen kitűnőségeket lehet az ország nagyjával közre emelni.

S nemcsak a kúriák szülöttei magaslottak ki, de hűséges emberek voltak azok is, akik szerényen meghúzódtak a kúriák árnyában.

„Jaki pan, taki kran*)

Ha gazdájuk érdekéről volt szó, felnyársalás, keréketörés s egyéb biztató fenyegetések se tántorította el őket.

Ezek közé tartozott Zahár András, a budaméri kúria totumfact castellanusa.

Ura, Ujházy László családjával Texasba emigrált. Nagyon keresték a fogdmegek s ha véletlenül kezükre kapják a negyvennyolcas kormánybiztost, nem golyóval tisztelik meg, mert kötél várt reá.

In effigie fel is akasztották.

Menekülésekor kúriáját a jó Istenen kívül Zaharra bízta.

Hanem a jó Isten messze volt s el is fordult a honvédektől s talán abban a meggyőződésben volt, hogy Zahár kezében úgy sem éri baj a kúriát, magára hagyta, akárcsak a budamériek, akik amint meghallották, hogy az osztrák errefelé csatangol, hanyatthomlok a szomszédos Kőszegre szaladtak.

Talán egy újabb Jurisich Miklósban remény-

*) Amilyen az úr, olyan a szolgája.

kedtek, aki majd kihúzza őket a csávából, mert elég volt a rováson s azok közt a legnagyobb az volt, hogy az Ujházy kúrián Zahár felügyelete alatt katonai gyakorlatokat tartottak. Fakardjuk, fapuskáik voltak, hogy tudjanak velök bánni, ha igazít nyomnak kezeikbe.

Bizony, bizony, veszedelmes volt az így kiképzett budaméri regruta s alighanem helyben maradnak, nem futamodnak meg, ha olyan puska akad kezükbe, mely még durran is. Ezek hiányában tanácsosabbnak vélték a megfutamodást s Kőszegről lesték, mi történt Budaméren?

Zahár nem félt, — poszton maradt, azonban a bevonuló osztrákok mint veszedelmes egyént azon módon nyakon csípték s kényszeríteni akarják, hogy a kastély messze híres pincegádorát árulja el.

Zahárban emberükre találtak.

Mit? Azt a pincét, ahol azok a pókhálós üvegek, azok a tokaji aszúk, melyeket 1809-ben Napoleon idejében szüreteltek, — azokat árulja el? Ezekből akarnak inni; vagy azokból a mádi, tolcsvai vagy keresztúri borokból, melyek csak kiváló ünnepek alkalmával hozatnak fel?

Ily nagy napok csak akkor vannak, ha Ujházyéknál fiú születik!

— Nix dajcs — aňi bohovi.*)

Olyan gondosan volt elrejtve a pince gádora, akár egy labirintus. Zahár pedig ragaszkodott csökönyös válaszához, mire a felbőszült osztrákok megfenyegették:

— Zahár, te szomjan hagysz minket, hanem mi szívesen látunk ebédre.

Tábori tűzhelyükön máris ropogott a tűz. Fazék is került, s — Uram, óvj meg minket minden rossztól, gonosztól — az egyik vitéz a csűr végében ösz-

*) Istennek se.

szekaparta a mindenféle ott talált megemésztett vacsoramaradványokat, belerakta a fazékba; sőt, hogy ízletesebb legyen, még néhány faggyúgyertyát aprít ahhoz.

— Lesz hát ebéd bor nélkül.

Hamarjában még egy másik vendég is került, mert időközben az arra settenkedő Borzai József főtisztelendő urat is elfogták s most már kettesben, összekötözött kezekkel lesték, hogy is fogják azt az ízletes tabeldót kanál nélkül befalatozni.*)

Nem került erre sor.

A megfutamodott budamérik a kőszegiekkel egyesülve meghallották, mi van készülöben. Néhány arra bujkáló honvéddel rácsapnak a gyanútlan szakácsokra s nem hiába Zahártól tanulták a harcászatot, az ellenséget elkergették s ezzel elmaradt az ebéd, de megmaradt a bor, melyből csak akkor bontották fel az ünnepi üveget, amikor a Texasba kivándorolt, halálra keresett Ujházy László hosszas hontalanság után Budamérre visszatért.

Ujjászületett, — sokáig volt emigrációs halott.

— Elő hát azzal az 1809-es terméssel!

Jó Zahár András ekkor már nem élt s a pókhálós üvegek nektárjából gazdájával nem koccintgatott, hanem főtisztelendő Borzay József úr továbbra is szívesen látott vendége volt a budaméri kúria gazdáinak. Leülhetett dúsán rakott terített asztalukhoz, ahol nem kívánták olyasfélével megétetni, mint aminővel azok a kukták majdnem megtraktálták.

Megyeszerte szerették a derék plébánost s nagy

*) Borzay rokona, dr. Vargóczy hiteles közlése.

volt a gaudium, midőn Keczer Károllyal összekapaszkodott s ettől ennek utolsó tétjét, lovait és kocsiját kártyán elnyerte.

Keczer Károly kénytelen volt Budamérről éj idején gyalog Lapispatakra kutyaolni, mert nem volt az a kincs, melyért Borzay befogatott volna, hogy plüre esett partnerét elkártyázott fogatán hazaküldje.

„Kein pardon” az efféle veszedelmes ember részére.

Keczer Károlyt a nagy veszteség nem bántotta, csak azt szégyelte, hogy egy pap ennyire csúffá tette. Nála a pénz nem numerált, volt pénze elég, még a körme alatt is. Hanem azt senki sem tudta kikutatni, hogy honnét vette azt a rengeteg rézkrajcárt, melyet Lapispatakról az eperjesi Stueramtba befuvarozott.

Diadallal jelentette az ámuló adótárnoknak, hogy a reá kirótt, felhalmozódott pénzbüntetések, adóhátrálékot végrehajtó nélkül, önként jött lefizetni.

Az adótárnok öröme nem tartott soká, mert a tréfás úr ötezer forintot krajcárokból fizetett le. Napokon át napestig számlálta a plebejusok pénzét, míg végre rájött, hogy okosabb, ha kilószámra leméri.

Ezt a rengeteg rézpénzt Keczer Károly aligha Lapispatakon szedte össze, mert a faluban is szüksége volt a krajcárokra, ahol, mert hogy az odavaló papot bosszantsa, vasárnap délutánonként a fényes krajcárokat, susztertallérokat marékszámra hajigálta a templomból jövő gyerekhad közé.

Volt ilyenkor lárma, sivalkodás, kapkodás s ez alatt a jólelkű plébános kétségbeesetten tördelte kezeit, hogy kedves ministránsai hogyan marakodnak a közübük hajigált rézkrajcárok miatt s széjjel szaggatott ruhákkal kerülnek elő az ádáz csatából.

Volt még akkor pénz, krajcár, susztertallér, sőt szűzmáriás ezüst huszas, forintos is elég. Jutott azokból bőven az utódoknak, dacára annak, hogy a kúriák urai a cigánybandákat csak úgy a falu végén szedegették fel, hogy reggelig mulassanak.

Szívesen látták a fekete legényeket, ezeknek meg jól esett, ha a kúriákon muzsikálhattak, mert ilyenkor megtelt az üres gyomor, de megtelt a lapossá vedlett bugyelláris is.

Pharao hada manapság is emlegeti a jó napokat s nem felejtették el azt a cifra dolgot, mely a budaméri bandával megesett.

Lapispatakra hívták a bandát, hogy egy parasztlakodalmon muzsikáljanak.

Szívesen mentek, mert nemcsak az úrtól, hanem a parasztól is kijár a „lővé” s csak az volt a különbség, hogy a kúrián bor volt az itóka, a szalmafedeles házban pálinka járta.

Nekilódultak az útnak, de amint Lapispatakra értek, szomorúan hallják, hogy nem lesz lakodalom.

Megcsökönnyösödött a Hancsa, nem megy ahhoz a legényhez, akihez kényszerítik, — inkább kútba ugrik!

Ki is dobták őket a lakodalmas házból. Szomorúan hazaballagnak, az éjszaka is rájuk borult.

Hanem lám, mi történt?

Mintha a földből bújt volna elő, egy ismeretlen idegen hozzájuk toppan, megállítja a primást:

— Hopp, hopp, milecsunko gafkari! Vissza, vissza Ploszkiba,*) szükség van rátok.

Ismeretlen, kabalisztikus szavak voltak ezek s csak azt értették meg, hogy visszainvitálják őket, mire az ismeretlen szapora léptekkel visszakalauzolja a bandát s — ahogy azt maguk a cigányok mesélték — betereli őket egy óriási istállóba.

*) Lapispatak.

Aranyozott rácsú boxokban, márvány jászlak előtt töméntelen paripa vígan ropogtatja az abrakot. Körülöttük arany- és ezüstsujtásos lovászegények sürgölődnek s hogy vígabban menjen az abrakolás, simogatják, vakargatják a parádés társaságot.

— Ej-haj, hiszen ez majdnem olyan, mint a Máriássyak abosi istállója.

Ott is márványvályuk vannak, de mégse lehet az, mert Aboson csak tizenkét lóra való márványjászol előtt rostokolnak a lovak, emitt sokkal többet számlálnak.

S azután mily gyönyörűségesek! Feketék, fehérek, vasderesek, szegsárgák, kesék, egy se kimustrálni való s mindenike farán tulajdonosának címere van reásütve, bizonyára azért, hogy megkülönböztessék, melyiknek ki a gazdája

Az egyiken a Bánó, a másikon a Pillerek, a Semseyeké, az Úszoké s a Péchyek hollós címere, s így tovább, sőt az egyik virgonc tarka kanca farán a Bothok címere dudorodik ki. Sorba következtek a Szinyei, Gombos, Körtvélyessy és mások, no meg a Palochayak címere.

Nem is lehet felsorolni, annyian voltak.

A lovászok is csak a címerek útján tudtak eligazodni s istálló tréfával mutogatták:

— Ez Keczer, az Kükemezei, amaz Soos, emez Ganzough stb.

S ekkor amint az egyik parádés kocsis hosszúszárú, arany fogantyús seprővel, ezüst személtlapátal az egyik ménhez lép, — éppen szükség volt ezekre az instrumentumokra — hogy jobban hozzá férjen, farára csap s a toporzékolóra rákiált:

— Farto,*) Palochay!

A nemes állat oldalt lép s ekkor bámulatos csoda történt!

*) Félre.

Az istálló hirtelen bálteremmé változik, hatalmas csillárok ezerlángban ontják fényüket, mindenütt virágok, egy tükör-pompa az egész terem.

Mi volt ehhez képest az eperjesi Berger?

S mindez nem elég! Az egyik csodát követi a többi.

A paripák átvedlenek ki asszonnyá, ki lánnyá, a kocsisok, lovászegények elegáns gavallérokká, a cigány rázendít a verbungósra, palotásra s tartott a tánc reggelig.

Hogy ez igaz történet, arra a cigányok esküt tettek, sőt fantasztikus élményüket azzal toldották meg, hogy Sárosban még a lovak is úrrá, elegáns dámákká vedlenek, ha akarják.

Ámde esküjök dacára senki sem hitte, hogy mindez megtörtént, de valóság az, hogy a „farto Palochay” szólás-mondás soká tartotta magát.

Ha félre kellett állítani valakit, avagy ha valamely lábatlankodót le akartak rázni, elegendő volt, azzal leinteni:

— Farto, Palochay!

Hátrább az agarakkal!

Ilyenkor félreállt még az is, akit tényleg Palochaynak hívtak, pedig ez a név fogalom volt a megyében.

Rengeteg birtok, szántóföldek, erdőségekből állottak uradalmak. Két váruk is volt, Palocsa Sárosban, Nedecvár a Szepességen, melyek vadregényes szirtek tetején uralták a vidéket.

De mindezen javak nem hozták meg a teljes boldogságot, szomorúan tekintettek a jövő elé, mert náluk rosszul kelepelt a gólya.

Ez az ostoba madár kerülte a Palochayak várait.

Palochay Béláék mindent elkövettek, hogy a gólyát jobb belátásra bírják, felkeresték Vichnyét, Bártfát, sőt Lublót is, mégis minden igyekezet hiábavalónak bizonyult. Kockacukrot is raktak az

ablakba, nem használt az semmit, nem hozzájuk, hanem odahordta a fiúörökösöket, ahol legkevésbé várták.

Kihagyta a Palochayakat.

És amikor az utolsó Palochay férfisarjra magassabb helyről rászóltak:

— Farto, Palochay! — úgy tessékelték a kriptába, hogy koporsója fölött az ősi családi címet örökre megfordították.

Kihaltak. Jöhet más!

Jöttek is.

Beállítottak az utolsó Palochay baronesse örökösei, a Salamonok s most már Salamon uradalmak név alatt szerepeltek a Palochayak nagy vagyona.

Amde a Salamonok szívesebben ették a cibénis szepességi kalácsot, mint a sárosi búzakenyert. Nagyobb vonzóerővel bírt a Csáky rokonság kilencágú, mint a sárosiak ötlevelű koronája, mely itt-ott lassú kopásnak indult.

Hűtlenek lettek Sároshoz, de ez se baj!

Maradtak elegendő s ha egy és más főrangú család időközben sírjába vitte a neki kijáró méltóságos címet, maradt itt kegyelmes, méltóságos elég és a demokratikus fuvalmak dacára, senki sem volt biztos abban, hogy mikor ragasztják rá az előkelőbb hangzású méltóságos címet.

Honnét is tudná azt a jóképű. Hancsa, Marcsa, Jankó, avagy Stefkó, kit milyen cím illet.

Nem volt senkire felírva, ki a méltóságos, nagyságos, kegyelmes, hiszen annyi magas állásúak voltak, ahol hivatalból is kijárt a megkülönböztető címzés, hogy már ki sem lehetett igazodni, ki maradt meg nagyságosnak, pláne tekintetesnek.

Az is zavarta a címzések slamasztikáját, hogy ha valamelyikének felesége történetesen főrangú

hölgy volt, a falubeliek el sem tudták képzelni, hogy az „ošvicena paňi baronkának^{*)}) férjét ne illesse az „ošviceni pan baron^{**)}) címzés és ha már a család-fő ezzel az akaratán kívül reányomott főúri bélyeg-zővel vált ismeretes, gyermekeire is ráragadt, mint a téglára a malter.

Nem lehetett azt lekaparni s ha a „nagyságos-nak” elvégre is kellemetlenné vált a falusiak által adományozott magasabb cím és leszámolt azzal, hogy demokratikus világot élve kezdünk egyenlők lenni, mégis kénytelen volt beletörödni, hogy még sem vagyunk egyenlők.

Hát hogyan tegyen eleget a demokrácia áramlatának, midőn Bubenkó Jánost hasztalan igyekszik kitanítani:

— Hallja, Bubenkó, ne méltóságoljon, mert én nem vagyok méltóságos. Megértette?

— Igenis megértettem, méltóságos úr...

Nohát, ha így értette meg, akkor méltóságolhat továbbra is. Ki fog neki közjogi értekezéseket adni?

Bubenkó esetével szemben, mikor Szmrecsányi Pál egri kanonokot szepesi püspökké nevezték ki, hajdúját, Veréb jánost, elővette, hogy a nevezetes eseményt vele közölje. Egyúttal kitanította, hogy magas főpapi rangjával magasabb titulus illeti.

— Megyünk, Jancsi, a Szepességre, kineveztek püspökké.

— Hát emelkedtünk rangban, nagyságos uram?

— Persze, persze, emelkedtünk s most már nagyságos helyett méltóságolni fogsz. Megértetted?

— Igenis megértettem, nagyságos uram...

Nem járt nyelve a méltóságosra.

*) Méltóságos báróné asszony.

**) Méltóságos báró úr.

Így maradt sokáig „nagyságos” Leskó prelátus is, mert a héthársi publikum sehogyse tudott azzal a gondolattal megbarátkozni, hogy egy közibük való anyaszült „metlár”) az „urodzeni”**) címnél magasabb címet elérhessen. Az még csak fejökbé ment, hogy képviselő korában nagyságolják, de hogy ő prelátusságát méltóságos címzéssel illessék, — sokallták.

Márpedig Leskó görcsösen ragaszkodott címéhez, melyhez joga volt s büszke lehetett arra, hogy mint egyszerű emberek szülötte, prelátusi láncot és méltóságos címet viselhet.

A címhez megkívánt előkelő viselkedést eltanulta képviselőtársaitól és sárosi barátjaitól.

Ha Héthársra jött rokont látogatni, telve volt a zsebe cukorkával, hogy azokat a Stefi és Annuska, avagy az atyafiság egyéb gyermekei között szétosztogassa. De ebben a kitüntetésben csak azokat részesítette, akik nem feledkeztek meg magas méltóságáról.

Legközelebbi rokonaitól is megkövetelte, hogy „méltóságos prelátus bácsi” megszólítással üdvözljék, mert hát ami dukál, az dukál.

Nagyon meg volt elégedve, ha magas címét mennél gyakrabban hangoztatták s öröme teljes volt, ha valamely unokahúgát férjhez adhatta, mert ilyenkor az ünnepi aktust ő celebrálta.

A héthársiak főpapi süvegét, nyakába akasztott láncát, ékköves gyűrűjét, mely a feldíszített templom gyertyafényében százfelé szórta színes szikráit, ugyancsak megcsodálták s nagyon el voltak telve, ha ezen alkalmakra sajátkezűleg írt udvarias hangú meghívóival tisztelte meg őket.

*) Seprős, a héthársiak gúnyneve.

**) Tekintetes.

Az udvarias hangú meghívások tónusait alighanem a Dobayak kúriáján tanulta el.

Plébános korában, közel lakván Dobóhoz, gyakran járt hozzájuk. Úri manírokat pedig jobb iskolában, mint a Dobayakéban nem is tanulhatott, mert ezek ősidőktől kezdve ki voltak tanítva, hogyan kell előkelő meghívásokkal kedveskedni.

Régi irataik közt, most is kezeik közt van az a levél, melyet Dobay Károly Dobay Zsigmondhoz és nejéhez, pallini Inkey Inocenciához intézett, mellyel kedves rokonait esküvőjére meghívja:

„Bizodalmas kedves Eöcsém Uram! Istentül Ő Szent Felségétül kemény betegségbe ejtetvén hat hétig annyira ágynak fenekét nyomtam, hogy soha többé bűnös csontjaimat betenni nem remélhettem. Könyörülvén mindazonáltal Isten Ő Szent Felsége érdemtelen személyemen, még egyszer egészséghez tértett és bátor még bágyadt vagyok, nem akarván mindazonáltal Kedves Jegyesemet, báró Pallottay Emerenciát kedves szándékunkban tovább hátráltatni, ma megyek Palochára avégre, hogy a Mgos Püspök dispenzációja mellett magamat éltes napjaimhoz képest, vele csendességben kopultáltassam és ő a holnapi napot a Méltóságos Nagy Asszony gráciájából Palochán eltöltvén, pénteken délre mindörökös házastársamat magammal Dobóra hozhassam. Ezen Istennek titkos rendelése által kedves Eöcsém uramat és Méltóságos Hugom Asszonnyal, annyival is inkább szorosabb vérséget conectáltatván, tellyes attyafiusággal kérem, méltóztassék a jövő pénteken Kedves Hugom Asszonnyal együtt (kit tellyes attyafiusággal tisztetek) magát egy tál Levesre ide Dobóra megalázni. Ha pedig Uram Eöcsém holnapi napon Palochára, a Mgos Nagy Asszonyhoz ebédre magát rezerválná

és megjelenne, tudom, Jegyesemhez Nagy Attyafiúságát bizonyítaná, a Nagy Asszonynak pedig kedvét találná s engem annyival is inkább attyafiúságos szolgálattýára lekötne, hogyha akkorbéli már kedves Társamat ide Dobóra onnat elkísérné. Ki midőn Mságos Hugom Asszonyt tellyes Attyafiúsággal tisztelem, vérséges Favorában maradok, Bizodalmas Kedves Eötsém Uramnak. Dobó, októbris XI. 1775. Igaz attyafiu tökéletes szolgálja Dobay Károly."

A fényes esküvőt a palocsai várban tartották meg, ahol megelőzőleg évente a család nesztorá, Palochay Mihály, a nagyapa névnapjára, szent Mihály napján hivatalosak voltak a sárosi úri családok és a szomszéd vármegyék notabilitásai.

Azontájt báró Palochay Ferenc és neje, báró Luzsénszky Borbála birtokolták a rengeteg uradalmakat s nyílt házat vittek. Nem sajnálták földi javaik feleslegét vendégségre áldozni, melyre okuk is volt, mert négy fiatal eladó leányuk a férjhez menés korát elérték.

A Palochay név és a nagy uradalmak elsőrendű márkát jelentettek, egy-kettőre elkapkodták a szép várkisasszonyokat. Hamarosan jelentkeztek a jobbnevű kérők s férjhez mentek a fiatalság legjobbjaihoz.

Máriássy Pál, báró Geissler Donát, Dessewffy György voltak szerencsések úri kastélyukba röpiteni az aranyhalacskákat s a szülők és rokonok kedvence, Emerencia, siklói Andrássy György neje lett.

Mária Terézia testőrségénél szolgált a gazdag obester. Nagyon szerette a Burgot és a bécsi levegőt, viszont a szépasszony szívesen rándult le az ősi fészekbe a palocsai várba a víg sárosiak közé.

El nem maradt volna a mihálynap-i összejöve-telekről, amelyen egyízben tömegesen nagy pará-déval megjelentek Szentmiklóssy Gábor és neje Palochay Anna, Berthóty Miklós és neje Palochay Julia, a Luzsénszky bárók, Csáky Antal és neje Berényi Anna grófnő, Dessewffy István gróf és neje rozsályi Kún Zsuzsánna, Dobay Zsigmond ne-jével Dessewffy Máriával, majd a Péchyek, Semseyek, a Kükemezeyek, Zsegnyei, Bajory, Bánó családok és még számosan, a fiatal generáció táncos tagjai.

A fényes ünnepek, díszfelvonulások a vár óriási lovagtermében tartattak meg s ennek erkélyéről végig tekintettek a Poprád völgyén egész a Tátraig.

Felséges panoráma, méltó díszkeretje az ünneplő sokaságnak.

A vár tornyai tele vannak tüzdelve lobogókkal, lent a várkertben az ünnepi köntöst magára öltött nép; ökörsütés, zsákbanfutás, póznamászással töltve idejét. Rezes banda is muzsikált s tarackdurrogás hirdette a nagy napot, Palochay Mihály névnapját.

Fent a várban a díszes társaság központja Andrassy Györgyné, a közkedvelt Emerencia volt. A szép asszony nem restelve a hosszú utat, ezúttal is lerándult Bécsből, hogy annak udvari levegőjétől kissé megtisztuljon s friss, ózondús sárosi fenyő-illatot leheljen magába.

Kanterben győzött a többi szépség előtt.

Hanem azért, hogy ő vitte el a győztesek pálmáját, senki se irigyelte, sőt szívből kívánták, hogy a délceg udvarlók színe-java körülzsongja. Hírlett, hogy férje a gáláns ezredes, kissé elhanyagolja. Most is magára hagyta s engedte, hogy a hosszú utat Bécsből Palocsáig egymagában járja.

Hadd mulasson, hadd vigasztalódjék.

Sok ifjú lovag szíve dobbant meg, amikor a ragyogó szép menyecskét a palotás lejtésekor kissé

magához ölelhette. De leghevesebben dobbant meg Dobay Károly szíve és sóhajtvajajduult fel, hogy Andrásy György megelőzte.

Hiába csititgatta szívet és hiába ismételtette magában a tizparancsolat más asszonyára vonatkozó paragrafusát, nem tudta érzelmeit palástolni már csak azért sem, mert a szép szalmaözvegy láthatóan szívesen fogadta lovagja gáláns udvarlását.

... De csitt, a jó öreg Plátó reájuk terítette liliomokkal hímzett palástját, védedmébe vette az egymásért rajongókat és Dobay Károly bánatos szívvel visszavonult dobói kúriájába.

Ejnye, ejnye, de nagy kár volt, hogy gondos apja, Dobay Zsigmond a rácsos ablakú kúriát olyan szépen kitataroztatta, sőt még a nagyterem tölgyfából készült mestergerendák egyikére rá is vésette:

„P. ac. Generosus Dnus Sigismundus Dobay de Dobo Incliti Comitatus de Saáros Juratus Notarius Fieri Curavit. Anno Domini 1733 die 12. mensis aprilis.“

Mit ér most már, hogy a díszesen renovált kastély új köntösben pompázott és mégis hiába várják oda a napsugarat.

A napsugár a palocsai várban maradt.

Dobay Károly álmatag szerelmét hűségben megőrizve, nem hozott asszonyt a házhoz. Üresen állott a megvetett nyoszolya és amikor az epekedő lovag csendes magányában egy-egy hervadó rózsát, egy-egy szekfűt kapcsos imakönyvébe leprésett, avagy amikor egy emlékebe kapott női kesztyűt kakukfűtől illatos levelei közé rejtett, im váratlanul fekete lobogót tűztek ki a palocsai vár ormára.

Meghalt Andrásy György.

A szép özvegy megsiratta, gazdag urát eltemette s most már Dobay Károly dobói kúriájába vihetette szerelmesét s Ura Eötse, Dobay Zsigmond is

felszürcsölhette azt a tál „Levest”, melyre őt a hű lovag olyan tisztességtudóan meghívni bátorzkodott.

Bizonyára jó ebédet adott, mert levelében a levest külön nagy „L” betűvel cifrázta ki.

Mégse renoválták hiába a dobói kúriát!

*

A másodvirágzás zavartalan boldogságban telt el. Tarka színpompában viritott a palocsai várból ideplántált sok szekfű, rezeda és rózsa, no meg a ház körül ültetett flox. Volt, aki naponta meglocsolja. Asszonymosoly, gyermekkacagás a rácsos-ablak közé csalta a napsugarat.

Az ősi kúria nagyterméből szállt szárnyra Dobay mostohalánya, Andrassy Mária, amikor is előszedték a mesés Palochay-gyöngyöket és briliánsokat s a fiatal menyasszony ezekkel ékítve esküdött hűséget gróf Dessewffy Sámuelnek, a fintai uradalom urának.

A dobói templom rég nem látott ilyen fényes esküvőt.

A násznép, Dobay György kamarás vezetésével drága posztókból és matériákból való köntösökben, nyusztal bélelt süvegekben, karmasin, kordofán csizmákban, selyemrecés, ezüst és aranyos sinórövekben, gombokban, gyöngyös pártákban jelent meg.

Hagyományos tarackdurrogás és tizenkét négyesfogat kísérete mellett vonult ki a fiatalpár Dobóról, hogy a Luzsénszky bárók sárosi kastélyában folytassák a megkezdett lakodalmi vigaságokat.*)

S ezeknek a szép időknek is vége lett.

*) Egykorú leírás.

Újra közbelépett a végzet, mely nem törődik azzal, hogy mikor és hová csap le a kaszás.

Fekete drapériával vonták be a dobói kastélyt.

Kinyújtóztatták Dobay Károlyt . . .

A szép özvegy, aki mint szerelmes várkisaszszony megtalálta a románcokban megénekelt pásztort s felcserélte a tornyos vár menyezetes nyoszolyáját a dobói kúria puha fészkeivel, ezt az urát is megsiratta, de férfitámasz nélkül mégse tudott élni, harmadszorra is férjhez ment. Ezúttal az öles, szép trócsányi Kohányi György, egy valóságos embertölgy vezette oltárhoz, aki a harmadvirágzás dacára, zavartalanul szedegette le a már kétízben megdézsmált éden érett gyümölcsseit.

Mikor ez az ura is meghalt, hosszú özvegysége alatt unokái előtt szeretettel emlegette a kriptába raktározott férjeit:

— Első férjem a gazdag Andrássy György volt, második az okos Dobay, a harmadik a szép Kohányi. Mind a hármat szerettem, hűséges hitvesük voltam.

Haláláig, mely nyolcvanhárom éves korában következett be, árva báró Palochay Emerenciának nevezte magát.

A palocsai vár azóta összedőlt, de soká tántogtak földalatti börtöneinek keskeny ablakrései az arra haladó vándor elé. Beszélik, hogy az egyik Palochay báró ide záratta és kenyéren meg vizen tartotta fiait, mert rebelliskedésből copfjaikat tilalom ellenére levágatták.

Most romban állnak címerekkel ékes lovagtermének csonka falai. Széjjelmáltak boltíves árkádjai s a Táttra, melynek kőfeje évezredek súlyos terhét hordja, gránitszemével szánakozva tekint az emberi alkotás pusztuló mementójára, amely kőpillérei dacára hamarább enyészett el, mint azok a kúriák, melyeknek rácsos ablakai mögött pátriárkális élet tüze lobogott.

És mégis, ha ezen kisebb kúriák egyike-másika keskenyre is volt szabva s csak szerényebb igényeket tudtak kielégíteni, lakói meg voltak elégedve.

Meg volt elégedve azzal Berzeviczy Józsa is, habár csak Balázsvágás határában, sziklák és agyagos hegyszakadékok közt, ütötte fel szegényes tanyáját. Nem renoválta azt senkise, nem vártak oda mesebeli várkisasszonyt. Nyomorúságos fészek volt. A környékbeliek meg is csúfolták, „vozgriva major”) névre keresztelték.

Csúfneve dacára az eldugott lakást úrnője, Szepesházy Antónia bonhomiával emlegette:

— Eine Amphyllad von zwei Zimmern.

Férjével az idők viszontagságai ellen hősiezen küzdöttek, tengődtek és bár Sandlauferre, négyesfogatra nem telt, Berzeviczy Józsa nem jött zavarba, sose vált meg Siebenmeilenstiefeljeitől, melyekkel per pedes apostolorum Berzevicére csoszogott, ahol Berzeviczy Tivadar kúriáján, a kis toronyszobában, a rondellában kandallótűz melegítette fagytól gémberedett csontjait és ahol a ház nagyaszonyának, Szinyei Merse Amáliának jobbkeze, Péchy Tóni kisasszony a feketekávé töltegette.

Bizonyára hanyagul puccolták a kéményeket, mert a kandalló füstje be-betódult a rondellába s összevegyült Berzeviczy Józsa pipafüstjének bodor fellegeivel.

Pipázott, hallgatott.

Néha megszólalt s eszmecsavart szójátékokkal kívánt literátus házigazdájának kedveskedni.

Szómozaikjaiban merész levezetéssel megállapította, hogy a hagyma szó végeredményben „eressz bőröket” jelent.

Tagolta, hogy a hagyma, két szó összetételéből, „hagy” és „ma” áll. A „hagy” szónak megfelel a

*) Taknyos major.

német „lass“, a „ma“ németül „heute“, ergo „lass heute“, de viszont mert „lass“ annyi mint „eressz“, a „Heute“ pedig Hautból eredve bőrt jelent, végső konkluzió: „hagyma“ egyenlő „eressz bőrt“.

Ezen szellemes levezetés hallatára Berzeviczy Tivadar tréfásan megfenyegette:

— Jóska, ezt terhedre írom.

Erre a félelmetes fenyegetésre elhallgatott, tovább pipált s úgy tett, mintha gondolkodnék.

Nagyon félt, hogy belekerül a feketekönyvbe.

Berzeviczy Tivadar nyilvántartotta az efajta szókilengéseket, de ha valaki a szellemes szóficomodótól posarissky, konvencionális kérdéssel egészsége felől kérdezősködött, haragosan ráfordult:

— Jak še mam? Jak še mam, jak še maš, kemu to do teho?*)

Felesége vidámabb választ adott s bölcs rezignációval ütötte el a panaszt:

— Ich bin gsund.

Igaza volt.

Hiszen fő az egészség, minek panaszkodjunk? Panaszunkat talán meghallgatják, de a panaszkodók siránkozását elvégre is megunják és végeredményben senkise segít rajtunk. Nincs más vigaszunk, mint a jó egészség, ne törődjünk a nyomorúsággal, elégedjünk meg azzal a kevéssel, amit a sors nagy alamiznaosztogatója részünkre juttatott.

Ilyen életfilozófiája volt báró Gemmingenné született Berzeviczy Anna kerülőjének, Kekacs Jankónak, aki arra a kérdésre, hogy mit szeret jobban, a húst avagy a krumplit, nyomban rávágta:

— Jobban, uram, a krumplit, mert krumpli

*) Hogy vagyok? Hogy vagyok, hogy vagy, kinek mi köze hozzá?

mindég van, hús pedig soha sincs. Reggelire krumppli, ebédre burgonya, vacsorára burgonyával krumppli.

Berzeviczy Józsuá ezzel az életbölcssel tartott.

Nem telt pántlikás szivarra, szitta tehát az orrcsavaró kapadohányt, hanem ezzel pipazacskója tömve volt.

Hogy sorsán némileg javítson, hivatalt kívánt vállalni s megfelelőnek találta a megyei esküdtséget.

Ismerőseinek egyik tréfacsinálója biztatta, hogy csak lépjen fel, egyhangú választás elé néz, de mikor érkezett a választás napja, bár nagy bizalommal nézett a választás elé, csak egy szavazat, a tréfacsináló egyetlen szavazata esett reá.

Indignálódva kérdőre vonta a tréfacsinálót, aki azonban azzal nyugtatta meg, hogy „egy” hangot biztosított részére s ezt az egyhangot meg is kapta.

Berzevicén kívül nem igen mozdult ki pátriájából, a „vozgrivából”, de egyízben mégis Pestre rándult s ott járva, az Andrássy út fényes kirakataiban gyönyörködve, hozzálép egy idegen azon kérdéssel, nem e Berzeviczy Józsuát üdvözölheti személyében?

Elámulva csodálkozott s odahaza nagyon büszke volt arra, hogy milyen közismert, nevezetes személyiség lehet, mikor még a nagy városban is felismerik, de az illető idegen nem árulta el s nem kívánta őt megbántani azzal, hogy Szmrecsányi Miklós azon torzképeiről ismerte fel, melyeket róla ártatlan művészettel, mesterileg gyártott.

Karikaturája hasonló volt a Berzeviczyek címerében ágaskodó bakhoz, melyet ügyetlen heraldikusok közönséges kecske gyanánt ábrázolnak.

És ha össze kellett dőlnie a kemény kőpillérekre épült palocsai várnak — mi más sors várhatott a vályogból épült dűledező kúriákra?

Még téglából se volt felépítve s összedőlt az Amphillad von zwei Zimmern, pedig ennek gazdája nem lovackázott, nem uraskodott, csak a hozzávaló skvarka volt túl szűkre szabva és a Feketehegy rejtett zugaiba szétszórt erdőrészek se tudták gazdájukat az adósságok hinárjából kiszabadítani.

Kinek is kellett az ilyen csipp-csupp erdőcske, mely a skvarkához tartozott? Még az ezerholdas erdők se találtak vevőre, pedig ezek felhúzódtak Béláig, Lőcséig, avagy a galíciai határokig; fejszét se láttak. Nem járták azokat pantallóban járó harkályok, erdőt pusztító tőzsérek s ezek nem spekuláltak ki, hogy milyen hasznót is lehetne azokból kivágni, kifürészelni. Oda sem néztek, csak Berzeviczy Ignác járta rázós szekeren a begyepesedett erdei utakat, hogy az erdőrengetegekben órákhosszat tartó zötyögés után Ruschbachra furikázzék s itt rendbehozassa ingó pedáljait, de ezen utazás közben se feledkezett meg kötelességéről s mint megyei útbiztos, végig inspicírozta a reábízott utakat. És amikor a hegyekből legördült Plavnicára és végig mustrálta a feltöltött kőkupacokat, megelégedetten állapította meg, hogy csodás színű kék köveket fuvaroztak az úttestre s azon tünődött, hogy honnét is szedhették azokat.

Végre, amikor a fürdőbe ért, eszmélt fel, hogy szórakozottságában megfeledkezett pápaszeméről, melybe kék üveget rakatott, hogy a bántó napsugarak ellen védekezzék.

Természetalkotta ősi pompájukban parlagon heverték az erdők a Feketehegyen a Lamanyec és Góligura, a tarkói erdőket uraló Mincsol, a roskoványi

Mardunya s akinek erdeje volt, éppen csak tűzrevalót vágatott, hogy téli időben jó melegen tartsa szobáit, — no meg hogy azokban napestig vadászson.

De hát mit is csináljon, ha nem vadászik.

Az őszi napok munkára alkalmatlanok, rövidek voltak s amit el kellett vetni, el is volt vetve már.

A téli napok unalmát is agyon kellett ütni. Utóvégre mégse duruzsolhat örökké a felesége oldalán.

Még azt hinné, hogy rászorul.

Levegő kell, jó friss levegő!

A zuzmarától roskadozó fák s a téli napsugár kicsábította a kúria lakóját a fenyőerdők örökzöld sátra alá. Báránybekecs, halinacsizma, rókamuff, nyestprémes sapka, nyári naftalinos Überwurfjából rég kirázva, kiporolva készen állott, puska, tölténytáska, kürt — s az elmaradhatatlan butykos nyakában lóg.

Előáll a szán, erdőútra való, két talpon csúszó létrás vlahy,*) melyből baj nélkül lehet kiborulni. A kasfarba szorítják a szükölő, marakodó kopófal-kát, a kerülő a kocsis mellé kapaszkodik s hogy vadászszerencse kísérje, babonás félelemmel, bizalmasan megcsipkedi feleségét — persze nyomban kezére ütnek — s most már, Stefan, csapj a lovak közé, mehetünk.

Vadul nekiiramodnak a lovak, fel, fel a legmedekebb sziklacsúcsok közelébe, oda, ahol messziről belátni a Tatra hóborította zord panorámájába. Lent a völgy mélyén felharsan a kürt öblösen bűgő hangja, fent a sziklák kemény gránitján megtörik — s hegyen-völgyön végig — harsan a visszhang, a reveille.

A pecérek örveitől megszabadult kopófal-ka nekieresztve, vadul csaholva, nyugtalan összevisz-

*) Szántalpra helyezett létrás



szaságban hajszolja a felzavart vadat, gizgazos cserjéken, rejtett csapáson elsőnek a róka vágat, mintha figyelmeztetni akarná vadonban élő állattársait.

**Auf-auf, ruft der Fuchs den Hasen,
Hörst du nicht den Jäger blasen?**

Rövid idő múltán pukkanás hallszik, alighanem cső elé került a ravaszdi, ámde a kutyák tovább — nyiff-nyaff zenebonával — üldözik. Elhibázta az egyik kocapuskás — bizonyára rosszkor gyújtott pipára.

És bár a szél a vadász arcába csapkodja a jeges hó apró szilánkjait, s ha a napnak nincs is tüzes sugara, forróság lepi el, ha a kerülők lélekszakadva magányos kan avagy medve felbukkanását kiszínezve jelentik.

Ilyen jelentésekhez ugyancsak értettek.

Tarka fantáziájukkal felcicomázva, megtoldva, megnagyítva adták le jelentéseiket. Egyik erre látta az őzbakot, másik amarra. Ilyen, amolyan agancsa van, de jár erre egy szarvasbika, húsz ága van, multkoriban majd felöklelt egy arra tévedt turistát.

Meséket adtak le, hogyan ugrott el egy meszes-fejű nyul. Nem volt az becsületes állat, garabonciás volt, mert úgy menekült meg a söréttől, hogy ugrásközben homokot rugott az egyik puskás szemei közé, ez meg ahogy elhibázta, mérgében utána hajította puskáját.

Rá is kiáltott:

— Lódd magad agyon, te gyalázatos!

Ez csak a nyúllal történt.

De — hátukat borzongva — emlékekben él annak a medvevadászatnak története, mellyel már gyermekkorukban apáik, anyáik rémítették. Intő-

példa, hogy a leterített fenevaddal nem szabad tréfálni, nehogy úgy járjanak, mint az a kerülő, az a szerencsétlen Papcun Lackó, aki a lelőtt anyamedvével viccelődött és még mancsait is paskolgatta.

Mesélik...

...ott feküdt a leterített fenevad a havon.

Nagy volt az öröm, hogy végre valahára pus-kacső elé került. Sok volt a rováson, nem egy birkát, kecskét ütött le. Ez se fogja riasztgatni a kará-mokba zárt üszöket, teheneket! Utóbbi időben a falusi gyerekek, vén asszonyok málnaszedésre se vállalkoztak, mert sose voltak biztosak, hogy a bokor túloldalát nem meزgeréli-e a tányértalpas.

Kihalt az erdő, féltek arra járni, hiszen egyíz-ben a szepesváráljai telekkönyvvezető, szenvedélyes lepkész, pillangót cserkészve, tarka pávasze-met pillantott meg. Óvatosan, nagy vigyázattal a málnabokorhoz sompolygott s amint hálójával rá-csapott, a bokroktól eltakart medve fejebűbja ga-balyodott hálójába.

— Vu, vuvu — ordított a medve, de annyira megrémült a sose látott lepkehálótól, hogy ész nél-kül menekül a hanyathomlokfutó lepkevadász elől.

No de most, hogy elmúlt a veszedelem, ének-szótól újra hangos lesz az erdő, — megszűnik a rettegés.

Örömtűzet gyujtanak, gyökerestől kiszaggatott borókafenyőket raknak a tűzre. A túlelvélű gallyak nehezen kapnak lángra, sisteregve sercegnék. Gyantaillatú füstje gomolyogva száll a magasba, mintha egy templom óriási tömjéntartója ontaná a kékecsszürke fellegeket.

Rőzsészedő asszonyok, favágók innen is — onnan is odaverődnek, egy hórihorgas bocskoros fiú nekirugaszkodik, keresztül ugrálja a tüzet. Ugrás-közben háromszor is összeüti a bokáját, de ezen

produkció közben csöppbe múlt, hogy a tűzbe nem esett.

Galajda Misó nagyokat nyel pálinkás butykosából, majd nótára zendít:

Medvecku, daj labku,
Idzeme po babku,
Babka še nam opila
A medvecku zabila.*)

Lakodalmas nóta ez, menyasszonytánc közben éneklik a falubeliek. Tizen, húszan is emellett a dal mellett forgatják meg a menyasszonyt, ha szusszal bírja.

A medve körül ácsorgók taktusban, tapssal kísérik a nóta monoton dalát. Papcun Lackó ide-oda paskolgatja a tányértalpas duzzadt mancsait.

...daj labku, daj labku
Idzeme po babku...

Lackó elől-hátul belefúj a medvébe, mintha szuszt akarna belélehelni; olyan tréfás, víg volt a hangulat.

Ez a hóbertos Lackó mindig kitalál valami nevetni való bolondságot.

Az úri népek nem mulatnak ilyen jókedvűen!
És ekkor történt az a hátborzongató, rettenetes eset.

— Jaj, — jaj!

Lackó se tréfálhatott soká, mert hirtelen szörnyű bőrdülés reszkettette meg az erdő fenyőillatos

*) Medvécske pacsit adj
Elhívjuk a bábát,
De a bába részeg lett
S megölte a medvéket.

csendjét, a halottnak hitt medve kábultából felocsudik, a csufondározóra ráveti magát, rettenetes mancsaival, azokkal a becézgetett labkákkal belemarkol a gunyolódó hajkoronájába, szőröstől bőrostól lerántja kontyát — le, egészen a szemöldökéig.

Valami borzasztó volt...

Nem is tréfadolog ilyen fenevaddal szembe-kerülni!

A pécsújfalusi erdőkben is felkajtottak egy anyamedvét, amint három bocsot vezetett. Alighanem a livói raubschützök lövöldözték le az apróságokat, mert immár magányosan, a dolinai erdőkben — nem messze Berzeviczy Albert kedvenc kirándulóhelyétől —, a Suhadolina*) körül csatangol. A bőszült anya azért oly vérengző, mert gondosan nevelt bocsjait rabolták el tőle.

Az ilyen brutalitásokat még a medvemamák se szeretik, hiszen olyan jó anyák, hogy három évig is szoptatják a kised bocsokat, míg valóságos macskáká érnek.

Látták is a Simini alatt, a sambroni erdőben, amint egy magányos kanra vetette magát. Órák hosszáig viaskodtak, de mire a veszett párviadal hírét Senvízre Szaleovits Vinckóhoz vitték s ez a hegytetőre, az állítólagos viadal színhelyére felkapaszkodott, már csak feltúrt mohát és néhány legázolt borovnyica bokrot talált.

Utóbb kiderült, hogy nem volt ott se medve, se vaddisznó, csak a kerülő lánya hancurozott arra egy jakubjáni legénnyel. A leány apja félt kikezdeni a vad hegylakóval, mire ijedtében, hogy az

*) Szárazvölgy.

alkalmatlan tolakodótól megszabaduljon, a párviadal kiszínezett meséjével csalta oda gazdáját.

Remélte, hogy ez rendet teremtsen.

Nagy erénycsősz hírében állott. Híresztelték, hogy a falubeli gyerekek nagy részének füle mellett ugyanolyan szemölcsök voltak, mint amivel Szaleovits Vince ékeskedett.

Ezen bejelentett, de soha puskacső elé nem került medve históriájával szemben áll Pulszky Géza valóságos medvéje, melyet erdejének inspiciálása közben terítékre hozott.

Hogy ne járja magában az erdőt, vállára veti puskáját.

**Flintu mal na karku už len vedla zvyku
A išol prez poľo k lesu po chodniku*)**

S ím', egyszerre az egyik erdei csapáson sötét alakot lát elsurranni, — mintha őt akarná kikerülni.

— Ohó! Ez más, mint fatolvaj nem lehet — gondolja magában s egy közelebbi úton sietve elébevág a menekülőnek; szerencsésen megelőzi, ámde a fatolvaj átvedlett s üldözőjével szemben hatalmas medve áll, melyet szerencsésen leterített.

Sose járt erdejében ilyen állat s nyomban híre ment az improvizált medvevadászatnak.

Bánó Iván heteken át kesergett, hogy hát miért éppen Pulszky Gézának van ilyen mázlija? Neki ilyen szerencséje sose lesz, hanem később ő is megvigasztalódott, mert nemsokára vadásznimbuszát Szent Hubertusz még magasabbra emelte.

*) Puskája a vállán, csak megszokásképen
Úgy megy az erdőbe, gyalogjárón, réten.

Vadászkalandjának híre szájról szájra járt, mikor a Salamonok kozseleci erdeiben egy rettenetes kan megtámadta s azt nem golyóval lőtte, hanem csak vadászkesével szúrta le.

Nem is volt waidmannmässig Hirschfängere, csak amolyan özlábnyeles kése, mellyel a halálos döfést adta.

Útközben egy arrafelé csatangoló bosnyáktól vette. Egy forintba került.

Bánó Iván kilencpróbás fáradhatatlan vadász volt.

Ha már a napokon át tartó vadászatok után kissé megpihenni hazatért, nyomban talpraállt, hogyha jó hírrel, biztos kannal, erős bakkal lepték meg.

Kivüle Szinyei József volt egyike a szorgalmas erdőjáróknak.

Könyv nélkül ismerte a vad járását. Ott is, ahol idegenben csak mint vendég vadászott, egy letört gally, egy leháncsolt nyirfatörzs, egy pocsolyába taposott lábnyomról megállapította, merre jár az őzbak, merre, hány malaccal jár a koca s olyan helyen is holtbiztosra ment, ahol őzet csak sátoros ünnepkor láttak — de sohase lőttek.

Így a stósi erdőben, ahol emberemlékezet óta terítékre őz nem került.

Éveken kedves vendége volt ennek a kies fürdőnek, ahol napjában tízszer megered az eső, de nyomban, — nehogy a vendégek széjjel szaladjanak — kiderül s ózondús, párás fenyőillatba burkolja az ott üdülőket.

Messze földről keresték fel a vadregényes, természetbeli szépségekkel megáldott fürdőcskét, mely

kedvenc menhelye volt a Szmrecsányiaknak, akik mint a méhek a cukros lepényt, körülöngicsélték Czirfusz doktort, hogy bajaikon segítsen.

Egyiknek idegei mondták fel a szolgálatot, a másiknak örökösen gyomrával volt baja, a harmadiknak valami pesti orvos fejébe beszélte, hogy vándorveséje van és mindenike aggodalommal, beteges hipochondriával leste Czirfusz doktor megváltó szavait. Csak ő, — senki más nem segít rajtuk.

Czirfusz doktor feje főtt.

— Mit csináljon velők?

Végre eltalálta a megnyugtató diagnózist.

— Olyanok vagytok Szmrecsányiak: örökösen panaszkodtok, keresitek, kutatjátok, mi lehetne bajotok s hogy meg ne ártson, még a grízlevest is rágva nyelitek le, pedig úgy néztek ki, mint az élet. Nincs nektek semmi bajotok. Hol leszek én, amikor ti még mindég élni fogtok.

Úgy is lett.

Czirfusz doktornak már csak kedves emléke élt, míg biztatásokkal gyógykezelt betegei évtizedekkel túléltek.

Közülök Szmrecsányi László, aki örök életében gyomrára panaszkodott, nyolcvanéves korában kezdett káposztát enni s kilencvenhét éves korában, mikor más halandó a gyermekévek együgyűségébe visszaesik, teljes szellemi frissességgel, mintha lelkét mondana fel, szóról szóra, a szavalók ihletével mondta el a sok strófájú Bürgschaftot, melyet megelőzően el se olvashatott, mert évek óta alig látott s csak nagynehezen, nagyító üveggel tudta csak a betűket egymástól megkülönböztetni.

Hiba nélkül mondta el, úgy, ahogy azt eminens diákkorában, kilencven év előtt tanulta.

Mély meghatottság derűje borult hallgatóira, midőn a vers végét kissé elerőtlenedett hangon, sutogva szavalta. Hiszen más ebben a matuzsálemi

patriarchális korban a gyermekévek naiv tehetetlenségébe esik vissza, nála a jelen és az emberöltők múltja közötti különbség alig volt észrevehető.

Mintha az életet újra kívánta volna kezdeni.

Magas korát testvérei megközelítették. Anna*) kilencvenet, Emma nyolcvanötöt, Ilona**) nyolcvanegyert ért el. Fivérei közül Miklós túllépte a nyolcvanhármat s Lajos érsek, kilencven felé közeledve, magas korát meghaladó lelki frissességgel, maga intézi egyházmegyéje ügyeit. Nem mások diktálják, ő maga írja pásztorlevelei aranycsengésű intelméit. Jenő fivére nyolcvanéves korában is hegyászó turista. Kisérő nélkül járja a Tátra szikláit, felkúszik a daróci Feketehegy legmagasabb csúcsára s ha Kassán, órák hosszat tartó hegyi sétái után, fürge léptekkel feltűnik a fő utcán, ismerősei mosolyogva aposztrofálják:

— Az utolsó bölény — emberben.

Filigrán ember volt, bölényhez hasonló vasizmokkal. Kilencvenéves korában magasabb helyről tiltották el a további turistáskodástól. Kriptájának ajtaja megnyílt... elég volt a hegymászásból. Fivére, János, majdnem nyolcvan évet ért el, de hogy József is elhalt, szomorúan parentálták el:

— Szegény, szegény Józsi! Milyen fiatal volt még.

— Fiatal?

Csak hetvenöt éves volt.

... Hol járt Szinyei József az ő koruktól.

Ő is panasszal jött Stószra.

— Itt fáj — ott fáj, ezt érzem, azt érzem, talán a szívem nincs rendben.

Czirfusz doktor fejét csóvál.

*) Ghyczy Gézáné.

**) Rakovszky Györgyné.

Komoly a baj, nyugalom, pihenés, diéta, amit könnyű előírni, ámde nehéz betartani, különösen annak, aki, ha kedvére való társaságra akad, elfelejti vagy mutatni se akarja, hogy mi mindene fáj. Nem lesz ünneprontó, hiszen nélküle Sárosban vadászat, kirándulás, majális, júniális, táncmulatság, esküvő, keresztelő el sem képzelhető. Dalolt, hegedült, zongorázott, egy billentyűn ütögette ki a nótákat.

Megjelenésekor harsogott a ház, nevetést, jókedvet hozott a kúriákba s elpusztíthatatlan jókedvével felvillanyozta a csendes stószí fürdő nyugalomát.

Férfi primadonnája lett az itt üdülő betegeknek.

Ő volt a kiabálós Józsi, megkülönböztetésül a hasonló nevű másik Szinyeitől, aki a csendesebb fajta-hoz tartozván, soha talán istenigazában még el se teremtetézte magát.

Szerette mindenki, szeretett mindenkit, lovat, puskát, cigányt, szépasszonyt.

Mint egy mesebeli lovag, igyekezett a szépnemnek derűs napokat szerezni és midőn a stószí fürdőben azzal fogadták, hogy puskáját talán csak ijesztgetésül hozta magával, mókust se lőhet itt, fölényes mosollyal biztatta az incselkedőket.

— Anna-napra özpeislit fognak tízóraizni.

Az egyik fürdővendég, Fráter Jenő,*) akkori-ban nyalka huszárkapitány, a tízóraiak gondos nyilvántartója, híres arról, hogy sose mulasztja el a tízóraiakat, — felfigyel.

— Özpeisli, Anna-nap!

Sem ő, sem a fürdővendégek nem hiszik, hogy Szinyei Józsi ígérete komoly; biztatása jägerlatein s el is felejtették könnyelmű anazágját és ime, a maga derűjével beköszönt az Anna-nap s ekkor ki más, mint Fráter Jenő, máris szóvát teszi az özpeislit.

*) Később altábornagy.

— Gyerünk csak azzal az őzpeislivel.

— Ejnye, no lám, az a fráter ezúttal se feledkezett meg a gábliról s most már mindenki visszaemlékezik a levegőben lógó inyencfalatra.

Szinyei Józsi rejtélyesen mosolyog, semmire se akar visszaemlékezni s ime — betálalják az őzpeislit.

Csoda történt, stószai csoda!

Rég kiszemelt egy bakot, mely elkerülte a szomszéd mecenzéfi és rudnoki Raubschützök halálzónáját s mint vérbeli vadász, terítékre hozta.

Többen ugyan kételkedtek, hogy a stószai erdőben lőtte. Talán a mecenzéfi erdőkben, a Klop-tanyán éjszakázott, hogy hajnalban a Raubersteint megmászva, őz után cserkésszen, mások meg azzal gyanúsították, hogy alighanem Szinyén lövette és hozatta Stószra.

De ezen Tamásokra rácáfolt Gedeon Hanesz. Suszter, hogy náluk Mecenzéken tudtuk nélkül senkisé járhat az erdőben s úgy a postamester, mint az állomásfőnök is hitet tettek, hogy hivatalukba ilyen állat emberemlékezet óta be nem futott. Repülön se hozathatta, mert ilyen gépmadarak még nem zavarták a levegőt és ezzel kisült a vendég-lős évek során űzött turpissága.

Mit talált fel, ha őzgerincet, őzcombot írt étlapjára?

Bizonyítva van, hogy őz évek óta erre nem járt, mással nem, csak ürügerinccel, birkacomball csalta vendégeit és senkise vette észre, hogy az őz köntösébe bujtatott pecsenyének ködmön szaga van, pedig hányan fitoritják orrukat, ha birkahúsról van szó.

Bánó Ivánt birkabégetéssel még a szobából is ki lehetett kergetni, ámde ezen előítélete dacára, mégis jól befalatozott birkahússal, amikor Szmrecsányi Lászlóné, született Pazonyi Elek Ida Daró-

con a hirtelenében beérkezett vendégnek más pecsenyével nem tudott kedveskedni.

Megjelenése zavart okozott, történetesen — s ez faluhelyen nem ritka eset —, éppen aznap fogott ki a jobbfejta húsnemű.

Tetézve lett a zavar, hogy a vendég beszéd közben lesujtó véleményt adott a birkahúsról, melyet utál.

Hát mi legyen most? — Nincs más húsféle.

Héthárs messze van, küldönccel is másfél óra, csirkét, kakast késő lekoppasztani, a berzevicei húsos zsidó se jelentkezett s már most mit volt mit tenni, csak ez a megvetett csemege jutott a birkától irtózó vendégnek.

A háziasszony félelemmel vegyes titkos örömmel állapította meg, hogy öreg konyhatündére pontosan betartotta utasításait, vadas módra készíttette a birkacombot s ime, a jámbor család sikerült, a vendég jóllakott, meg is duplázta, meg is dicsérte.

— De kitűnő ez az őzcomb.

Nem lett rosszúl tőle, sőt, mikor megtudta, hogy mit evett, nem futott haza Roskoványba, hogy az ebédet kifordítsa.

Máskor is eljött, de valahányszor őzcombot táltak fel, mindég gyanakvóan fürkészte, nem csalák-e meg?

Az éhes gyomor mindent megemészt és Berzeviczy Rikolf, ha az erdőket járta, nem bánta volna, ha elemózsiás tarisznájából birkacomb kandikál ki; ennek hiányában csak este jutott eszébe, hogy egész nap étlenül hajkurászta a vadat, s mert majdnem mindég vadászott, egész év alatt alig jutott rendes ebédhez.

Beérte kövön sült rizikével, gribával,*) melyet a hirhedt csircsi vadorzó, az öreg nyakigláb Oszipának Tonyó mesteri módon készített el s ha nem volt só, kibontottak egy patront, puskaport hintettek rá, hogy ízletesebb legyen.

Jó, hogy fel nem robbantak!

Az ilyen ebéd nem terhelte meg a gyomrát, könnyebben fújhatta kürtjét, melynek mestere volt. Három oktávot csalt ki az ökörszarvból, melyből gurgulászott a hang a mély baszustól a magas tenor régiójáig. Leshelyén oly pontosan ismerte a vadjárást, hogy a vendégjagert sose állította olyan helyre, amerre a holtbiztosra vett bak váltott, mert az ilyen helyet sajátmaga számára tartotta fenn.

Vele szemben Szinyei József példát statuált, hogy mi dukál a vendégvadásznak.

Megszokott standját ő se áldozta fel, de gondosan kiválasztotta a megfelelő helyet, örült, ha vendége lövéshez jut.

Aggályos pontossággal megmagyarázta, merre, honnét bocsátják ki a kutyákat, s aztán, hogy a Trubács, ha magában hajt, az csak róka lehet, mert a Judás és a Svidrik inkább a nyulat meg az őzet veszik fel, hanem ha együttes koncertbe kezd az egész banda és vékony szopránban, nyíff-nyaff, kísérik a vadat s majd ez a zenebona, hirtelen fordulattal, egyhelyben, mintha emberre ugatnának, bariton vagy baszussá változik, — „Standlautot” jelent.

Biztos disznó!

Ilyenkor megáll, megtorpan a kan, mely agyaraikat csattogtatva, igyekszik támadóit lerázni, de senkinek eszébe ne jusson a hegytetőről odafutni, mert szegény Moskovics doktor egy ilyen alkalommal kapott sörétet a szemébe — nyomorék, béna lett

*) Uri gomba.

örök életére. Még valami vigyázatlan puskás beléje is durranthat.

Arra is ügyelni kell, hogy a védekező kan nemcsak a kutyákat, hanem az embert is felökleli. Nagyon mérges ilyenkor, mert a Rabin és a Fircig újabban azt a csúnya szokást vették fel, hogy nem előlről, hanem alattomosan, hátulról támadnak s rendszeren a farka alatt csikarják meg s ezzel az orvtámadással éktelen haragra dühítik a magányából kizavart „stary pant“, az öreg urat.

S aztán még arra is kitanítja a jágert, hogy standján kitarthat, — ha kell, órák hosszáig tartson ki, addig, míg a kürtjel vékony hangon, na cenko*) jelzi, hogy a hajtásnak vége.

A jó tanácsok, kitanítások után még egyet int:
— Karki lamanye!**)

Karki lamanye — vadász-üdv, szerencsés nyaktörést jelent.

Kedves szállóige, biztatás, mely immunizálja a lesbenállót minden baklővéstől, nem szalad a megriadt nyúl a lába közé s megóvjá minden előre nem látott pechtől, még arra az esetre is, ha nem kéményseprővel, hanem pappal, vagy pláne vénasszonnyal találkozik.

— Karki lamanye! — és máris felesleges ezek után a pechvogelek után ftü-ftüt kiáltani, köpködni, avagy gömböstüt hajigálni.

Kabala ez, varázsige, sárosi Waidmannsheil.

—

Szinyei Józsefnek kedvenc vadászterülete a Barknye volt. Ez az a pagony, ahol festőművész fivére szalonkaes közben lefestette.

*) Vékonyan.

**) Szerencsés nyaktörést.

Szenzációs kép — megvette a király.

Kedvenc pagonyában minden fát, minden bokrot ismert. Vele nőttek, bizonyára ezek is ismerték s mikor standjára áll, leveleik összezőrdülnek, mintha zizegve, suttogva üdvözlőnék:

— Karki lamanye!

Megelőzően kerülőinek rendeletbe adta, ki hová álljon, honnét eresszék ki a kutyákat, merre kerüljenek és ha vége a hajtásnak, hová várják, hol rakjanak tüzet.

A kiadott utasítások pontosan be lettek tartva, vígan csaholnak a kutyák, itt-ott egy-egy lövés dördült el s mire vége a hajtásnak, a kerülők összegyűlnek, felgyúl a tűz, — gazdájuk késik.

Eltévedt talán?

Ki van zárva, mégis megfújják a kürtöt — na cenko — signált adnak.

A panaszos hang végigsikít az erdőn, hivogatóan csábítja a vadászt a tűzhely felé, de mégse jó és mert a hosszas elmaradás szokatlanul rejtélyessé vált, keresésére indulnak s kedves gazdájukat kedvenc standján elterülve holtan találják.

Talán még hallotta, beteg szíve talán még feldobbant a kürtjel panaszos hangjára, talán sejtette, hogy az — a túlvilágra szóló utolsó signal volt.

Egy megriadt mátyás ijedten röpködött az árván maradt stand körül, szemfödélnek ökörnnyát szőtt a szél, odafújta egy borókafenyő tuskés ágai közé.

Megsiratta az egész vármegye a gáláns urat, öregek, fiatalok kedvencét, a korrekt vadászt, a gáncs nélküli gavallért.

Szinyei József, kiabálós Józsi elhallgatott örökre.

— Karki lamanye, Waidmannsheil!

Ha egy vérbeli vadász az erdők szívében, a természet ragyogó központjában kapja az utolsó ütést és Waidmannmässig hal meg — csak az tudja a halál ezen kiváltságos nemét átérezni, aki az erdőt szereti és tud a természet örök szépségében gyönyörködni.

Átérezte az erdők fenséges nyugalmát Ujházy Albert is. Messze, messze, bent, kedves terebői erdejében vágyott pihenni.

Jóelőre kiválasztotta sírhelyét, hogy hol hantolják el. Csak messze, messze az emberek profán zajától. Bent, mélyen bent, az erdők rejtekében, ott, ahol nagy a csend, ahol legfeljebb egy fürge mókus végzi pajkos tornagyakorlatát.

De míg Ujházy László sírjára egy egész erdő borította lombkoronáját, Bánó Miklós hűséges vadásza, az öreg Johann megelégedett a kükemezei erdő egyetlen fenyőjével.

Mikor kivénült és érezte, hogy itt kell hagynia a zöld erdőket, a virágzó réteket, arra kérte gazdája fiát, hogy koporsóját veresfenyőből ácsoltassa.

Abban olyan nyugodtan fog pihenni.

Meg is jelölte — ott van az a kükemezei vígtéri erdőben, még fiatal legény korában ő maga ültette, azóta milyen hatalmas szálfává nőtt. Megvastagodott, éppen egy koporsóra való deszka kerül ki belőle.

Vajjon hány éven át szolgálta urát, hogy az a fenyő oly vastagra nőtt?

— Jól van, öreg Cseh János, becsületes Johann, teljesül kívánságod.

Veresfenyő koporsóját igénytelen terhével mélyre eresztették a földbe, de mégse olyan mélyre, hogy emlékezete elveszen.

Zavartalanul szunyókál igénytelen sírjában, de Ujházy Albert erdei magánya soká nem tartott. Erdeje, gondosan ápolt fái más kezekbe kerültek, az évszázados óriásokat kivágták s a letarolt sivárságból másüvé vitték pihenni.

És letarolták a többi sárosi erdőt.

A spekuláció, a fejsze, a fűrész belefogott romboló munkájába s egymásután pusztultak ki az embertől alig járt rengetégek.

Eleinte egylovas fuvarosok szállították le a százados fenyőket, utóbb megkönnyítette a fuvarozást Stephenson ördögös masinája a gőzös, melyet ez a lelketlen feltaláló az egylovas fuvarosok vesztére ráeresztett Sárosra.

Most már nem szürke gebék, hanem vonatok szállították a fát s gyorsabb tempóban irtották az erdőket, miért is nem csoda, hogy előrelátó birtokosok ellenszenvvel fogadták a vasutat, hiszen ilykép elhordják az erdőket. Meg is akadályozták a felsőtarcai vonal kiépítését s nem engedték meg, hogy azt Eperjes, Berzevice, Szalókon át a Szepesség felé vezessék.

Attól is tartottak, hogy a vonat mindenféle vagabund siserehadát Sároson át fogja ontani.

— Wier wollen keine böse Halunken sehen!

Halunke volt minden erre járó idegen s vagabundnak számított, még ha frakkban is járt.

Nem is építették ki a vasútvonalat Berzevicén át s ezzel egy élelmes főherceg saját malmára hajtotta a vizet.

Jó lesz az, ha Teschent Krompachon át megközelíti.

Rövidesen ki is épült Margitfalva—Csorba felé, de mikor a vasútvonalat opponálók ráeszméltek, hogy a főherceg milyen briliáns üzletet csinált s ezzel milyen előnyöktől estek el, — már késő volt.

Hanem hát holtáig tanul az okos, — kárukon okulva annál nagyobb örömmel fogadták az orlói vonal kiépítését s ekkor már mindenki pénzzel vagy ígérettel igyekezett siettetni, hogy az a pöfögő masina szelje birtokát. Mindenki még vasúti állomást is vindikált magának.

Előljártak a Péchyek.

Ezek oly közelre tolatták a pécsújfalusi állomást, hogy az csak pár lépésnyire esik a falutól. Jótétemény volt ez a szegényebb Péchyekre, mert nem kellett lovat tartaniok, hogy az állomást elérjék s a vasúti társaság kulánsan meg is hallgatta a hol indokolt, hol alig indokolható kívánságokat.

Igy állomáshoz jutottak Aboson a Máriássyak, Lemeshez Füzyék. Terebőt Ujházyék kapták, Kende Hrabéczy Gábor káposztája kedvéért lett megállóhely, Nagysárost Pulszkyék forcirozták, Osztopatakon Bánó József lakott, természetesen neki is dukált állomás.

Tovább menve, Vörösalmát, Roskoványt se lehetett kihagyni. Ott a Szirmayak bérlője viaskodott, emitt a Roskoványiak álltak sarkukra.

Kisszeben a svablyufkai kénes forrás nagy híre miatt, — talán világfürdő lesz belőle, — Héthársat a közeli Pétermezőn és Dobón fészkelő Körtvélyessyek és Dobayak kapták, Lubotin a Dessewffyék kedvéért épült s végül a Salamon család Orló állomás gazdája lett.

Ezzel ez a vonal valóságos családi sinpárrá nőtte ki magát, sőt utóbbi időben Bornemisza Lajos

se akart a többiek háta mögött elmaradni s ott, ahol a meredek a legnagyobb s a gőzmozdony nehezen, szuszogva halad fölfelé, megállítja azt:

— Itt fent, nekem a briskón*) állomás kell!

Állomás neki is dukál, nem maradt tétlenül és a kriványi megálló érdekében anyagi áldozatot hoz, amivel megelőzte Kyrchmayeréket és Pilleréket, mert ezek csak jóval később kapták meg Enyickét és Licsérdet.

Megesett azonban, hogy a tulajdonképeni Kőszegen épült állomást Abosra keresztelték és Aboson épült fel a lemesí állomás, holott Lemes olyan messze esik Abostól, hogy ehhez az állomáshoz vajmi kevés köze van, Kőszeg neve pedig, amely Abost adta, teljesen mellőzve lett.

Ugyanilyen igazságtalanság érte Szentistvánt, de Téhányt is, mert a közvetlen közelükbe fúrt alagutat egyikök nevére se keresztelték, hanem elnevezték abosi alagútnak.

De ha már ezek az igazságtalan elkeresztelések megtörténtek és Tahyék Vojája se lett vasúti állomás, mégis vígan pöfögött a gőzmasina, mellyel Eperjest és Kisszebent forgalmassá tette s nem kellett öreg bricskákon, kivénült kocsikon a városba hajtatni.

Megkezdődött végre a bártfai vonal kiépítése is, hogy a fürdőző vendégek, no meg az Annabálozók könnyebben közelítsék meg Bártfafürdőt, amely előkelőségben messze felülmúlta a szebeniek büszkeségét, a Svablyufkát, mely vasúti állomása dacára se tudott világfürdővé átvedleni.

Az igaz, hogy az Annabálozóknak a bártfai vonal hiánya nem okozott különösebb gondot, mert erre a nagy napra egész esztendőben megyeszerte készülődtek, nehogy lemaradjanak.

*) Dombocsa.

Szünetelt a munka, az aratók a kaszát minde-
nütt letették s habár a lőcsei kalendáriumban veres
betűkkel nem volt beírva, ünnepi köntöst húzott
magára az Anna-nap.

Hanyicskák*) annyian vannak, mint nefelejcs
a réten.

A falusi lányok tarka pántlikákat fontak var-
kócsukba, apró papírvirágokkal, arany csillogású,
rezgő, pikkelyes pártát tűzdeltek fejökre s a bá-
mészkodó parobekek**) előtt rangosan, libasorban
szállingóztak a templomba s délután, vecsernye
után, rendszerint a kúria kerítésén túl, felzendült
a vályogvetők bandája s csak tehénfejés kezdetekor
szállingóztak haza a táncolók.

De még akkor is, a falu végén, felhangzott a
nóta, sehogyse akarták abbahagyni.

Talán még álmukban is dudolázták:

„A prišol — trallala
Bi ja mu dala,
Pirko želeŋe
Za pul tallara.

A ja mu dala
Za dvanac groši.
Už ten, -trallala,
To pirečko noši.**)

Most már, ha a kúriák urai az Anna-nap kény-
szerhelyzetében kénytelenek voltak engedni és
mindenhol szünetelt a munka, nem sajnálták lovai-
kat befogni, hogy Bártfára hatjassanak. Úgy is ideje
már, hogy nyakukra nőtt leányaikat a nagyvilágnak
bemutassák.

*) Annácskák.

**) Legények.

***) S hozzám jött trallala,
Hogy neki adjam
Zöld tollamat
Égy fél tallérért.

És én oda adtam,
Tizenkét garasért,
Kalapján hordja már
Trallala! Kalapján.

Oh, hogy örültek a serdülő bakfislánykák, mikor a kocsiládába gondosan berakosgatták az otthon varrt rózsaszín, kék avagy halványzöld mouselline, organdin ruhákat, meg a hamupipókék lábaira való aranyozott sarkú topánkákat!

Szepegve lesték, nem jön-e közbe valamely váratlan betegség, haláleset?

Jaj, a Grosspapa éppen Anna-bál előtt lett rosszul, magas láza volt. Szerencse, hogy csak a gyomrát rontotta el, túl sok trepankát*) vacsorázott be, de a Grósz is túlságosan gyakran, gyanúsán prüsszögött. Itt is elmúlt a veszély. Burnótszelencéjéből szokatlanul nagyobb mennyiségű tubákot szippantott fel és amikor ennyi aggodalom, ijedelem után előállott a parádésan kifényesített hintó és Suhaj Andris kocsis közibe cserdített a négyesnek, egy egész év vágyakozásával telt reményeit vitte a valóság, az eddig meg nem ízlelt Anna-bálok hírből ismert izgalmai felé.

A mamák, a gondos gardedámok újra átélték e nagy nap örömét. Most is füleikben zsong az a dal, melyet már akkor dudolásztak, mikor ők is fiatalok voltak. Gavallérjaik őket is azzal a nótával kísérték, mely ősokról utódokra, unokákról dédunókákra szállt:

„Sárga ugorkának

„Želeňi list má

„Ennek a kislánynak

„Frajira ňema.

„Ha nincs neki

Afe budze mac

„Jó az Isten

„Budze pomahac.”

Biztató nóta, biztosítékot nyújt azoknak, akik attól féltek, hogy pártájukba rejtett virágdíszük idő előtt hervadásnak indul.

*) Sárosi specialitás, felfvert galuska.

Megvigasztalódtak, pártában se maradtak.

Ábrándozásukat egy-két zökkenés zavarta meg.

Rosszak voltak az utak, itt-ott egy kőrakásban botlott meg a kerék, másutt meg nagynehezen vergődött ki egy átkozott kátyuból és ha Bártfához két napi zötyögésre volt szükség, útközben fujtatni is kellett. Lesántult lóval még se lehetett a parádés fürdőbe hajtatni, még valami epésszájú abauji rájok fogná, hogy sánta lovat tart istállójában.

Ismerjük már azokat a dióssiakat!

Nem úgy Szinyei Béla! Nem bánta, ha lova lesántul. Egyfogatú gigjén Debrecenből egy szuszra hajtott Bártfára, mert nagyon sietett, nehogy más lesse el két fekete szem csillogását.

Szerencse, hogy a hosszú útról jövők előtt annyi kúria tárva-nyitva tartja kapuját és nem kell örök csúfságra valamely korcsma fészere alatt rostokolni. Errefelé még a kőkerítések fülkéiben árván álló Flórián szobrocskák is mintha barátságosan integetnének.

— Gyere be, gyere be oltani, szomjúságot oltani!

Válogathat, — hová hajtson.

Mindenik kúriában hol egy rokon, hol egy jó barát üdvözli, marasztalja. Megpihentetheti, megcsutakoltathatja izzadt lovait Tahyéknál Lucskán, Semseyéknél Demétén, Raszlavicán, Radácson Hedryék várják s az egyirányba törtetők, akárcsak összebeszéltek volna, összetalálkoznak.

Cigány is kerül a házhoz és estére kóstolónak előre meglopakodják a másnapi táncvigalom gyönyöreit, és bár az ízleltető reggelig tart, mégis frissen, de még nagyobb kedvvel, másnap Bártfán folytatják a táncot.

...Töméntelen fogat verődött ilyenkor össze.

Szó se lehet arról, hogy mindenkinek, embernek, állatnak egyaránt éjjeli szállás jusson. Legjobban jártak azok a fiatal táncosok, akik időelőtt nyavalyáskodva kidőltek, mert ezek más fekvőhely hiányában a fürdőkabinok kádjába gyömöszölték a kocsipárnákat s ott igyekeztek elhelyezkedni s mert hely csak a kiválasztottaknak jutott és újból vis major előtt hajolt meg a bálozó közönség: ki kellett tartani kivilágos virradatig.

Belenyúlt a báli éjszaka a delelő nap óráiba s ekkor is erővel kellett a táncolókat megfélemezni, de még ekkor is nem egy fáradhatatlan táncos szorosán ölelte magához táncosnőjét és nem is eresztették el egymást soha többé — holtomiglan, holtodiglan.

Tudtak is ám táncolni.

A megyei fiatalságot az Afrikából ideszármazott Nante néger táncmester tanította és bár Afrika szülőtte volt, tanítványait illetlen táncra nem tanította. Úgy látszik, abban az időben az afrikai parobekek,*) meztelenségük dacára, nem járták a kánkánt és a macsist. Buja világítású tükörpadlók simasága sem segítette elő a kisiklásokat. Nem volt divatban a máj és vesenyomogató chimmy, foxtrott, vanstepp, jazzbanda se tette tönkre a cigányok fülbemászó muzsikáját.

Dreischritt, sechsschritt, mazurka járta s nagyarányú cottilonok tették változatossá a báli éjszakát, ahol a táncosok papírcsipkés kis kosarakban szalmavirág csokrokat adogattak imádottjaiknak s a Damenwahl hölgyei színes máslikkal, csillagokkal, ámorfejes rozettákkal díszítették fel gavallérjaik frakkját.

Ha idegen kívánt a táncosnéval lejteni, de megelőzően a gardénak be nem mutatkozott, a

*) Serdülő legények.

legnagyobb illetlenség közé tartozott és kesztyűs kéz nélkül táncolni magára vonta volna Máriássy Sándor haragját, aki figyelemmel kísérte a nem Zimmerrein fiatalságot s nyomban kérdőre vonta az illemről megfélemezőt.

Az akkori divatos táncokat, handabanda nélkül kellett járni s jaj volt annak, ha a szabályokon túltette magát. A gardék indexére került, befellegzett, zárt ajtókra talált, seholse fogadták.

Még a szószéken is kiprédikálták azokat, akik vadkecskékhez hasonló bakugrásokkal rontották a cottillon előkelő figuráit. Megmosták fejüket nemcsak a gardék, hanem még a sebesi franciscánus barát is.

Adventi prédikációjában dörgedelmes beszéd kíséretében ostromozta a túl forrón ölelkezőket.

— Ne tancováljatok bolondul, hopszassza, hopszassza, hopszassza, hanem csak úgy, ahogy naspan Krisztus a kánai menyegzőn Máriával tancovált. Lalála, lalála, tindilindi, pomalindi. *)

Szép volt a prédikáció nagyon, de utóbb a jámbor barát olyannyira belemelegedett a hopszassza gyakorlati utánzásába, hogy a rozoga szószék, súlyos érveinek terhe alatt összeroskadott s annak romjai alól a sebesiek ékesnyelvű Savonaroláját alig tudták kikaparni és életre locsolni.

A csárdásra már nem a néger tanította a fiatalságot.

Ehhez születni kell.

Odahaza a gyermekszoba adta meg az első oktatást és a papucs alatt szenvedő nagyapák, az örökifjú nagymamákkal mutatták meg, hogyan jártak a kállai kettőst, hogyan kell a tánsocnékat a haranglépések után megforgatni. Ilyen alkalmakkor,

*) Andalgóan.

ha a deresfejű nagyapa kissé elszédülve megbotlott, a még mindig friss nagymama bosszúsan rászólt: — Wie kann man so ungeschickt tanzen? Vor zwanzig Jahren hast du nicht gestollpert.

Húsz év előtt — sok idő. Ha stollperolt is, nem illették szemrehányásokkal s azok a nagymamák még öreg korukban is győzték lábbal, mint báró Berzeviczy Ferencné született L' Huiller Anna Mária bárónő, aki második férjének, báró Engelhardt Siegbert kassai vezénylő tábornok nagy öröme a tisztibált nyolcvanéves korában tánccal nyitotta meg.

A nagyapák tánctudományát Szőlősi mester, a néger tánctanító konkurense egészítette ki s a tetszetős tipegő és bokázó lépésekre ő tanította meg a csárdástáncolókat. Mikor azután ő is kivénült, az unokákat az utólérhetetlen Ditte vezette be a táncművészet rejtelseibe.

Végre nagysokára, mikor a hosszúra nyúlt annabáli éjszaka befejeződött és Sivák cigányprímás már-már azt hitte, hogy hegedűjét tokjába rejtheti, még ekkor se volt nyugta. Rövid időre se pihenhetett, mert Semsey Lajos már a kora délutáni órákban Nachtmusikkal kedveskedtek azoknak, akiknek alvásra hely jutott.

Végig muzsikáltatta a fürdőt kedvenc nótájával:

**Ktoto tam, ktoto tam
Kto pod oblak piska?
Mladi pan, mladi pan
Mladu dzifku ciska,**

**Mladi pan mladi pan
Nech mi pokuj daju,
Bo ja mlada dzifka
Nech mi ne ciskaju.*)**

*) Ki van ott, ki van ott
Ki sípol mi nálunk,
Ifjú úr, ifjú úr
Ölelgeti lányunk.

Ifjú úr, ifjú úr
Jaj ne bántson engem,
Mert kislány vagyok én
Jaj ne ölelgesse.

Azok, akik éjjeli szállás nélkül egyenest hirtajukba szálltak, robogó kocsijukban elmélkedtek az éjszaka tarka eseményei felett. A kifáradt gardék bóbiskolva dőltek a kocsipárnákra, hanem útközben ismét fujtatni kellett s no lám, azok a Florián-szobrok most is milyen barátságosan integetnek. Még mindég tárva-nyitvák a kúriák kapui s a fáradt lovak vendégabrák után nyerítve, befordulnak Peklénnyben Pillerékhez, Fricsen Berthótyékhez, innen is onnan is összeverődnek a hazatérők és, Uram teremtőm, Sivák primás is, szag után bandájával besurran a kúriára.

Felzendül a muzsikaszó!

Semsey Lajos lóháton vágat az egyik társaság után, sőt, hogy megelőzze őket, lovával a kerítést ugratja, hanem a meghajszolt mén rosszul vette az akadályt, felbukik és maga alá temeti lovasát.

Az udvaron ácsorgók, jajveszékelve összeszaladnak, de mire odaérnek, talpon van a ló is, gazdája is — ez meg kissé sántikálva felsiet a lépcsőkön és mintha misem történt volna, beáll a táncolók közé s végigtáncolta a morzsabált reggelig.

Három napba múlt, míg vége lett egy bártfai Anna-bálnak.

Ideje, hogy vége legyen a mulatságnak.

Folytatni kell a félbemaradt aratást, be kell fejezni a cséplést, nemsokára úgyis itt a farsang s amikor Carneval herceg megnyitotta a farsangi mulatságokat, a lányos mamák elfelejtve minden apró-cseprő gondot, házibajt, betegséget, Eperjesre bevonulnak, hogy nap-nap mellett lányaikat gardírozzák, sőt Bánó Józsefné született Dobozy Rozália, bár a megelőző időkben katasztrofálisan beteg volt és aggódó gyermekei lemondanak minden farsangi mulatság reményéről, kedvükért erőt vesz magán tusakodva súlyos betegségével, gyengén, fárad-

tan kikél kórágéból, megjelenik egy báli mulatságon; megcsúfol minden orvostudományt, minden orvosságot elhajít, valósággal újjászületik, heteken át mulatságról mulatságra megy, soha rendesen ki se alussza magát s a farsang végével egészségesen visszatér kúriájába.*)

Ezeket a megyei bálakat, házimulatságokat néha egy kis riadalom kíséri.

Egyes heveskedő gavallérok karddal, pisztollyal intézik el a második négyes, avagy a Soupercsárdás feletti nézeteltérésüket. Lyukat lőnek a levegőbe — erre jó a Villechevy — avagy kissé megszabdalják egymást.

Annyi baj legyen.

Arra való a bőr, hogy megrepedjen, halálos sebet úgyse vágnak egymáson s a gömöri fiatalság ki is nevetné őket, hogy duellálni nem tudnak, mert ezek meg ahhoz vannak szokva, hogy nem is bál az, amelyet másnap két-három duellum nem kísér.

A duellumoknál nagyobb riadalmat okozott az a tragikus eset, amikor az egyik Bujanovics-leány egy eperjesi bálon elvesztette az apját.

Milyen sírás volt az! Szegény bakfislánya, mennyire kétségbe volt esve.

Apja, Bujanovics Frigyes, Izsépről hozta leányát a bálra, de amikor a bálozók reggel hazafelé szállingóztak, apját seholse találják.

Senkise tudta, hová lett.

Tűvé teszik az összes báli helyiségeket, keresik a kaszinóban a kártyások közt, nem lelik, keresik a mulatozók közt — ott sincs.

Senkise látta, nyomtalanul eltűnt.

Kezdett ez a nem várt esemény gyanús lenni s a nagyképűek, a túlságosan aggodalmaskodó

*) Gömör: Mozaikok Sáros multjából.

orechárok*) már vész hírekkel rémítgették a publikumot, mire a kétségbeesett leányka részére egy önfeláldozó gardedámot kerítettek s egy kölcsönbe adott hintóba ültetve nagy sírás közepette útnak engedték. Sebes körül szembe rohanva találkozik apja kocsijával s abban ülő apjával.

Unta magát a bálban s egy alkalmas pillanatban elillant, megfélemlítve arról, hogy leánya is van s csak útközben jutott eszébe, hogy szegénykét a bálban magára hagyta.

Gyorsan vissza!

Megfordítja a kocsirúdját és lóhalálban Eperjesre visszahajtat, hogy leányát ismét gondjaiba vegye.

Szórakozottságában csak Szmrecsányi Miklós multa felül.

Ő meg Budapesten egyik sietős útja alkalmával reggel konflisba vágja magát s a múzeumba hajtat. Sok dolga akadt, dél felé járt már az idő, de mégis átsietett hivatalába, ahol nekiállt a munkának és el is mulasztotta otthoni ebédjének idejét. Odahaza most már úgy se kaphat ebédet, megébédelt egy útközi vendéglőben.

Ekkor az idő már jó későre járt. Hivatalába úgy sem mehet már, eszébe jut, hogy a várban lakó bátyja részére napok óta tartogat egy kölcsönvett zsebkendőt. Ideje volna visszavinni s különben is jó komóció lesz oda felgyalogolni.

Mikor a lánchídon áthalad, érzi, hogy zsebében valami papírféle alkalmatlankodik, össze is van gyűrve — belehajítja a Dunába.

Amint felér a várba, át akarja adni a zsebkendőt s — óh, — ekkor jut eszébe, hogy azt, azzal a gyűrött papírossal a Dunába dobta.

*) Mogyorótörő varjú.

Persze, hogy gyűrött volt, heteken át abban tartogatta azt a bizonyos zsebkendőt.

Mikor aztán estére hazasétál, odahaza komócióba vágva magát, egy érdekes tanulmány olvasásába merül, kopogtatás zavarja fel.

— Ki az? Ki zavarja ilyenkor?

— Hát a reggeli konflis.

— Kicsoda...? A reggeli konflis?

Mikor a múzeumnál kiszállott, elfelejtette őt kifizetni és elbocsátani, ez meg egész napon várt rá s gyalog sétáján is folyton nyomról nyomra követte s most meg azzal áll elő:

— Várjon-e még a nagyságos úrra?

Szerencse, hogy csak konflis és nem valami elegáns gumirádlis fiakeres vasalta be rajta az egész napi fuvarbért.

Fatális feledékenység s ennek gyógykezelésére mit se találnak ki az orvosok.

— Az igaz, hogy mindég spekulálnak, mindég kísérleteznek — mondta Piller Miklós —, de az ilyen kisebb bajocskákkal, mint a nátha, tenyérvizketegség, Hexenschuss gyógyításával nem törődnek. Nagy garral csak korszakalkotó gyógymódokat találnak ki, például hogy a spenót jó s különösen a gyermekek testi fejlődését segíti elő, mert a spenótnak nagy a vastartalma. Persze idővel kisült, hogy tényleg vastartalmú, de csak akkor, ha patkót tesznek bele. Ki kell kerülni azt, még ha országúton is találkozunk vele.

Majd meg divatba hozták a fokhagyma reggelit, ami viszont a véredényelmeszesedés ellen ajánlatos.

Ezzel a gyógymóddal is csak visszatértek a régi kipróbált háziszerekhez, mert hiszen ezt évezredek óta ismerik Galiciában s csak új köntöst, új elmevezést szabtak az ősi gyógymódra, akárcsak a jól bevált köpölyözésre, piócázásra, mely

operációkat a bába és borbélyok nagy szakértelemmel végeztek el. S mikor ezeket a művészeket ezen fontos műveletektől eltiltották, immár maguk az orvosok új cégér alatt vérlecsapolás címén bocsátják le a megalvadni készülő felesleget.

Ugyanezt tették a nyúlhájjal, borzszírral való megkenéssel is, melyet az újabb korban elkereszteltek masszírozásnak és a dögönyözés, megkenés mesterségét végző javasasszonyt felruházták az előkelőbb hangzású masseuse titulussal, mintha ezzel a finomabb elnevezéssel sikeresebb munkát végeznének?

Bezzeg, mikor nem voltak még menhelyek, szülészeti osztályok, előkezelés, utókezelés, literenként huszonöt pengős sterilizált anyatej, a viselős mamák nem vonultak be a parádésan berendezett szanatóriumok perzsaszőnyeges termeibe.

Odahaza, leginkább anyjuk házánál, a falubeli bába segítségével hozták világra csemetéiket — mégse történt baj, bár némelyik bába Semmelweiss doktor egész tudományát körme alatt csúfolta meg, mégis Máriássyné, született Görgey Zsuzsánna baj nélkül hozta világra tizenkilenc gyermekét. Mikor azonban unokái incselkedve arra kérték, hogy születésük sorrendjében sorolja el gyermekei nevét, ujjain számlálva csak a hetedikig jutott. Ezen a számon túl, összezavarta a sorrendet és újra kezdte:

— Also der Pepi, der Muki, die Emma, der Sándor, der Laci, die Sophie, der Jozef — der Pepi, die Emma, der Muki... — mire félig tréfásan, félig haragosan unokáit elhessegette és abbahagyta az összegabalyodott sorrendet.

— Aber lasst mir ruh', es geht nicht weiter!

De nem is volt szükség sem orvosra, sem patikára, mert ott volt a falusi kovács, avagy az ács-mester.

Egy-kettőre segítettek azok emberen-állaton és ha a tehén jófajta vizes lóherével jól teleette magát s hordónagyságúra puffadt bendőjével bögve beköszöntött kétségbeesett gazdájához, a kovácsmester nagyhirtelen felpofozta a tehén száját, keresztbe rakott abba egy vastag pálcát s beleöntött a jóllakott állat torkába két-három liter pálinkát.

— Ha jóllaktál, igyál reá!

S ezután — usgyé!

Előbb az öregek ostorral megkergették a bepálinkázott beteget s mikor már szusszal nem győzték, a fiatalok kurgatták, hajszolták a lihegő teheneket, olyannyira, hogy néha a falubeli csorda órákon át le és fel futkározott, míg lelohadtak a felpuffadt bendők.

Ez volt ám a karusszel!

Azután a bojtárt is kigyógyították.

A felbőszült falubeliek huszonötöt vágtak reá, hogy feledékeny gondatlanságából kigyógyuljon és ne csináljon több cirkuszt.

*

Az emberféle beteg se fordult a városi felcserhez.

A Héthárson lakó orvost, dr. Keminszkyt úgy sem lehetett soha otthon találni. Szívesebben ült a kúriákon, ahol eludvarolgatott a serdülő leányoknak, szentül híven, hogy egyszer valamelyike még belé is szeret, a falubeli pedig munkaidőben nem igen szánta magát arra, hogy drága idejét utazgatásra vesztegetse.

Di minek is ment volna? Hiszen ott van a falusi ezermester.

Igaz ugyan, hogy civilfoglalkozásban urasági kulcsár, no meg ács is s ezen foglalkozások mellett

húsvizsgáló, kisegítő hentes, sőt halottkém. Téli időben ő maga szabja ki és varrja össze a falusiak halina nadrágjait, fogót is örökölt apjától. Büszkén mutatja: Amerikai gyártmány...

Éppen kéznél van.

Kohan mester máris abbahagyja a fűrészelést, kiszedi a csizmaszárba rejtett ördögös szerszámot, amely úgy van berendezve, hogy azzal bármilyen záp és nem zápfogat egyaránt kihúzhat. Ingujjában megtörli, nehogy piszkos legyen s mikor a fogfájós pácienst megböki, hogy melyik foga fáj, — máris repül a fog.

Gyönyörködhet a fájdalmat okozó lyukban.

Ámde mikor megnézik — nincs azon lyuk, nem a fájós fogat húzta ki.

— Annyi baj legyen!

Repül már a szomszéd fog is, de ez se volt az igazi s rákerül a sor a harmadikra, az igazira.

Ezeket a városi felcser, de még a borbély se tudta volna ügyesebben kihúzni.

A fogfájós szépen megköszönte és boldogan távozott, mert most már biztosítva van, hogy a kihúzott fogak soha többé nem zavarják álmaiban.

Az ilyen ezermestereket messzeföldről felkeresték s ha a városban rosszul illesztették össze a törött lábakat, törött karokat, ezen is segítettek. Egy rántással helyreugrasztották a ficamot, zsin-dely közé rakták a tört tagot s rövidesen jární, dolgozni tudott a sebesült.

Némelyikének nem is a lakásán, hanem csak ott, „pod lipami”*) a kúria előtt volt ambulatóriuma. Munkaközben keresték fel s ezzel túltettek a kúria úrnőin, akik házipatikát tartottak. Árnika, fodormenta, szekfűszesz, sőt gutaütés ellen Bécsből

*) Hársak alatt.

hozatott úgynevezett Schlagtropfeneket tartogattak s amellett kézipatikájuk telve volt homeopatikus szerekkel, meg nem feledkezvén szépségápoló márciusi hóvízről sem.

A homeopatikus orvosi szerek használatára Krayzell Aurél orvos Eperjesről tanította őket azzal, hogy az apró üvegcsékbe rejtett belladonnából tíz cseppet, nuxvomiacából csak hat cseppet szabad adni. Hanem a lázas betegek kanalanként egy pohár vízben tizenöt csepp acconitot is bevehetnek.

Bádogszelencékben hársfatea, bodza, kakukfű száradt s egy hasas üvegben borovnyica pálinka volt hashajtónak félrerakva, sőt báró Berzeviczy Vincénének még kolera elleni cseppjei is voltak. Csodaszerével, nem félve a ragálytól, maga keresi fel a betegeket és kis kanálból saját maga öntögeti a páciensek szájába a megváltó folyadékot.

Ó, hogy áldották őt az életbenmaradottak. S amint mankós botjára támaszkodva, rorátét hallgatni a templom felé tipegett, már messziről üdvözltek és még az egészségesek is kolerás tüneteket mímeltek, hátha nagyobb adagban, öblösebb kupicában méri a gyógyító orvosságot.

Nem is halt meg a falubelieknek, csak a fele; hanem a szomszéd Polom és Senvizben bővebben aratott a kaszás. Ott majdnem az egész falu népe pusztult el.

A kúriák urai közül Bánó Miklósnak is volt betege, azonban betegét nem cseppecskékkel, nem homeopatikus golyócskákkal gyógyította.

Arra nem gondolt, hogy valamikor beteg fog kezei alá kerülni, mégis mint fiatal legényember beteget, súlyos beteget gyógyított a kis Dobozy Irma személyében, aki Biharból nagynénjéhez, özvegy Bánó Józsefnéhez, született Dobozy Rozáliához került.

Nehéz láz gyötörte az életvidor, pirospozsgás arcú, tizenegyéves leánykát s az orvosok tanács-talanul állottak kórágya mellett.

Nem tudtak rajta segíteni s kétségbeesett szü-lei még egy javasasszony segítségét is igénybe vették, de minden fáradozásuk hiábavalónak bizo-nyult. Ha görcsös rohamai rájöttek, kínjában kezét rágta, haját tépte s valami különös víziós álomba merült, melyből egyízben felébredve, elmesélte, hogy az égiekkel társalgott s megjelent előtte el-halt nagyapja és kis nővére s ezek azzal biztatták, hogy betegségéből egyedül csak Miklós bácsi tudja gyógyítani.

Olyannyira bízott a földöntúli biztatásban, hogy ettől kezdve nem engedte magához az orvosokat.

Bánó Miklós tanács-talanul állott, hogyan nyug-tassa meg szenvedő kis hűgát, hogyan gyógyítson ő, hiszen az orvosok tudománya csődöt mondott s mégis tőle várja a gyógyulást?

Nagy szeretettel dédelgette az apró beteget, naphosszat foglalkozott vele, kezét kezében tartva, betegágyánál ülve mesélt, regélt sok minden szép-ről és beleszuggerálta, hogy nem beteg s ez a de-lejes szuggeszció oly erős volt, hogy a kislány las-sanként betegségéről megfelejtkezett, gyötrő láz-álmai, görcsei kimaradtak és végre teljesen el-múltak*).

A gondos ápoló kezek s a szenvedő iránt érzett részvét elkergette a beteg rémlátományait, aki va-kon hitt abban, hogy szeretett Miklós bátyja fogja meggyógyítani.

Egészséges lett.

Megyeszerte ámulva beszéltek a delejes gyógy-módról, de ünneprontók megirigyelték, — lekicsi-nyelték a váratlan sikert s még azt is kétségbevon-

*) Gömör: Sárosi mozaikok.

ták, hogy a kislány egészsége helyreállott, hanem ez alaposan rácafolt a hitetlenekre, mert idővel férjhez ment és boldog családi életet élt.

Mesebeli gyógymód volt s ennek a szerencséskezű dilettáns orvosnak még párja is akadt, — de ez már nem delejességgel, hanem vízzel dolgozott s ha már az orvosok lemondtak minden reményről, a kétségbeesett hozzátartozóknak tudomására adták:

— Itt már csak Piller Gida segíthet!

Tifuszos betegeket adtak kezeibe.

Priessnitznél, Gräfenbergben járt. Tőle tanulta el a hidegvizes pepecselést, a vizes borogatásokat, vizeslepedőket, pokrócolást, izzasztást s ami fő, Priessnitz semmitmondó diagnózisát a tifusztól:

— Gott sei lob, nur a Tifus!

Priessnitz ugyanis azon szent meggyőződésben volt, hogy a tifusz nem betegség, vizeslepedővel, bepakkolással egyszerűen ki lehet hajtani és amikor Bornemiszáné, sz. Péchy Veronika meggyeszte kedvelt, életvidám leánya, Ágnes*) tifuszos beteggé lett, Aeskulap jeles tanítványai tudomására adták:

— Itt már csak Piller Gedeon segíthet.

Végső szalmaszálat nyújtottak a haldokló hozzátartozóinak s Piller Gedeon kezébe már csak egy agyongyötört emberi 'roncsot adtak.

Vállalkozott a lehetetlenre, félredobott minden orvosi kotyvalékot s vizes gyógymódjával a halál menyasszonyát az életnek megmentette.

Gáncsoló ritterek a dilettáns orvos babérjait itt is meg akarták nyirbálni s a feltűnő eredményt a megmentett leány fiatal életerejének tulajdonították, de elnémultak, mert ugyancsak ezen időben a komlóskeresztesi kúrián Fejérváry Géának reménytelenül tifuszban szenvedő anyját állította

*) Hammersberg Jenő koronaügyész neje.

talpra, kinél még a legnagyobb jóakarattal se lehetett rámondani, hogy betegségén a fiatalság győzedelmeskedett, mert Fejérváry Józsefné ekkor már jóval túllépte az ifjú éveket, — nyolcvanéves volt.

Ha Piller Gedeon megjelent a beteg ágyánál, szülők, testvérek, rokonok vakon bíztak az eredményben és Szmracsányi Odön, mikor Rozgonyba sietett tifuszos leányához, Keltz Gyulánéhoz, boldogan tért haza és mosolyogva nyugtatta meg aggódo családját:

— Nincs semmi baj, Zsófikát Gida gyógyítja. Pedig dehogy nem volt baj!

A véletlen hozta magával, hogy ugyanezen időben az abaujmegyei Györkén lakó másik leánya, Rakovszky Györgyné is ebbe a betegségbe esett.

Zsófika kigyógyult, — Marika belehalt.

Nem Piller Gedeon gyógyította.

Sokan áldották a dilettáns doktort, a betegek szerencséskezű jótevőjét. Mindenkin segített, aki hozzáfordult, csak éppen saját magán nem tudott segíteni.

Egy eperjesi vásárra menvén, jóllakott cseresznyével. Ártatlan gyümölcs, iskolás gyerekek magvastól eszik, de ez egyszer asztaltársai elszörnyedve nézik, hogy milyen jó étvággal fogyasztja a vereszemű rencsisói specialításokat. Figyelmeztetik, hogy ezidőszerint csak főve szabad gyümölcsöt enni.

— Kolera!

Nevetve inti le az aggodalmaskodókat. — Neki ugyan a kolera nem árt. Most is kolerás beteget látogatott, hanem igaz, jobb is lesz cseresznye helyett görögdinnyét enni. Kedvenc gyümölcse hűsít is, üdít is, jóízűen befalatozik, jókedvűen hazahajtat — és reggelre halott volt.

Nincs már tifuszos specialista.

Hanem az apáról fiúra szállt vizeslepedős tudományt fia, Miklós eltanulta. Ő is kezelt betegeket,

hanem őt már csak titokban lehetett segítségül hívni, mert már olyan időket éltünk, hogyha azzal a vizeslepedővel ki is hajtotta a betegből a mázerlit vagy a sarlachot, félős volt, hogy viszont reáborítják a vizes lepedőt és a csendőrök kuruzslásért följelentik.

Ennek dacára kifundált egy olyan ágyat, mely abroncsokon nyugvó pokróccal van betakarva s a csöveken bevezetett gőzt fogva tartotta. Ez lehetett a mostani közismert termálkabinet ősanyja, melyben aztán a beteg órákon át kiizzadhatta kórokozó nyavalyáját.

Találmányát elfelejtette patentiroztatni, el is lopták az életrevaló eszmét s míg a feltaláló szegény ember maradt, gazdaggá lett a német.

*

Praktikus emberek, boldog idők, mikor az iskolabeteg gyerekeket a javasasszony pusztá megjelenése olyannyira megzavarta, hogy eszük nélkül egészségesen ugráltak ki az ágyból.

— Jól ismerték, — rossz híre volt.

Hóna alatt hordta azt a rettenetes pléhszerszámot, amely a hurkatöltőhöz hasonló, de még se töltenek azzal hurkát. Rémes fegyver — rímes vers emlékezik meg veszedelmes voltáról:

**Háziszerek, eszközök,
Vigyázz, mert beléd lövök.**

No de ha voltak is efajta rettenetes szerszámok és néhanapján ezzel a fegyverrel reá kellett ijeszteni a szimulánsokra s előkerült a nádpálca is, ezen instrumentumokra ritkán került a sor, mert a sárosi fiatalság már zsenge korában igyekezett magába szedni a tudnivalókat.

Mintaképpül szolgáltak a megyében született kiválóbbak s nem engedték, hogy ezek emléke a feledés porával legyen betakarva.

A módosabb szülők gyermekei átkeltek a sárosi Rubikonon, a Tarcán és Tapolyon s idegen országokban, idegen nyelven magukba szedték a sok mindenféle tudományt.

Az otthonmaradottak talán irigységből, talán helyi patriotizmusból megbeszélés tárgyává téve, kifogásolták, hogy idegenben költik az idevalósi bankókat és nehéz is megemésztetni az idegen kotyvalékot.

Vannak is ott okos professzorok?

Itt vannak a híres pedagógusok!

Az eperjesi kollégium egyik nagynevű tudósa könyvet írt a gombákról s kiváló bölcsességének nimbuszát korántse ásta alá rakoncátlan tréfacsinálók csinyje, akik kenyérgalacsinból formás gombát gyúrtak s azt heteken át egy almárium penészes tetején tartogatták, és mikor azt nyálas burkolatának zöldes patinájával megvizsgálás végett kezeibe adták, majdnem tudományos értekezéssel lepte meg a szakköröket.

Híres professzor volt Ladiver Illés is, akit a danckai egyetemre hívtak meg, de egyikök se múlta felül magister Csupkát, akinek magas színvonalú disszertációit nagy áhítattal figyelte a fiatalság.

Előadásait öblös hangon, ékes bevezetéssel kezdte el:

— Molitor propter Wassermangel habuit baj*)...

Mindenki megértette, hiszen a tudós professzor posarisski, több nyelv szókincsének virágaiból válogatta össze tudományának tarka bokrétáját és a televénybe szerteszét szórt mag nem termett konkolyt.

*) Pulszky emlékezései.

Konkolyra nincs szükség. Úgy is elég gazt, bo-
gáncsot eresztenek a soványabb sárosi földek.

Néha aratnivaló sincs.

Sietnek haza a tanulmányúton levők, hogy
tapasztalataik értékes humuszával megjavítsák a
skvarkát.

Nehéz sor külföldön élni, mindenütt és min-
denhol csak idegenek — idegenek.

— Hajdujudu, bon jour, bongiorno signore,
Heil...

Sehonnan egy hazai hang, sehol egy hazai dal.
Sehonnan egy sárosi szó.

El, el az idegenből!

Kivételesen csak Csiszarik János részesült ab-
ban a szemcsavaró szerencsében, hogy hosszú ideig
tartó külföldi tartózkodása alatt egyízben meg-
vígasztalódott.

Gondokba merülve, Rómában a Fórumot járva,
szemei kápráznak.

Mit lát?

Szembe vele tüzös, bocskoros vándor ballag.
Hátán, karján fűzfakosarak, kezeiben varecskák,
topárkák, klapacskák,*) egérfogók, tilinkók.

Nagyon kínálgatja a korzózó signoráknak —
észre se veszi a főpapot, aki örvendezve rákiált:

— Vitaj, kraján!**)

Égből hangzó ismerős üdvözet. Sárosi szó az
örökvárosban?

A meglepett kosaras lekapja zsíros fövegét,
térdrehull:

— Ah pan velkomožny, ta i oňi šariščan?***)

Sose látták egymást, mégis a főpap megöleli
sárosi embertársát, vele a hazai földet, a pipacsok,

*) Fakanál, köpülő, kerepelő.

**) Udv neked, földi.

***) Oh nagyságos úr, hát maga is sárosi!

búzavirágok, a kék sárosi levegő, a dobrý luft*) szülöttjét.

Hogy örülnek egymásnak — idegenben — de nem idegenen.

A vándorút egyhangú magányossága még közelebb, még szorosabbá fűzi az egymegyebelieket, az egyszerű tilinkóst a magasrangú főpappal, a földesurat a kérgeskezű paraszttal.

Hiszen egy megyebeliek — sárosiak.

Jobb is idehaza, ahol nemcsak a skvarka ódon úri lakát, hanem a fából épített kunyhók nyomorúságát is a szeretet tüze melegíti. A vénhedt kúrián a falu plébásovával el lehet tardlizni, űzhetik a pagátot.

Külföldön ilyen szórakozások nincsenek, ott elmaradnak a kedélyes házi ünnepélyek, keresztelők, névnapok, esküvők. Itt még a dozsinki**) is ünnepszámba megy, hiszen egész éven át annyit kínlódtak a földdel. Látástól vakulásig túrták a földet, az ősi predikátum maradványát, a skvarkát s amint felhangzott a koszorús lányok heje-huja dala, tarka szalagok közé fonva, hosszú póznára fűzve feltűnik a „venyec”, a búzakoszorú, máris feledve lett, hogy mennyi bosszúság kísérte az aratást.

Öt krajcárral esett a búza ára!

Majd kiheverik ezt is.

Jövőre jobb termés lesz és nagyobb árat fizet a Wirtschafter.

Nem vegyült diszonáns hang az ünneplők dalába.

Félkörben körülállják a kúria gazdáját. Jobbra az öregebbje, tüszősen, balra a fiatalság, sárga gombú, veres kivarrású, kék lajbiban.

*) Jó levegő.

**) Aratóünnep.

Most előrelép az aratógazda s feledve, hogy asztagrakás közben mennyi szidást kapott, megköszörülve torkát, pihenés nélkül, egy szuszra elfújja csupa jókívánságokkal teli hosszú mondókáját:

„Paňe naš, paňe naš, dajce nam áldomáš,
dajce nám ho šmele, šali sme vesele.
Dajce nám ho z láski, sbirali sme klasky
Ta naša gazdiňa, červene jablučko,
Ona še prehodzi po dvore lehučko.
Po dvore lehučko, po chyži cihučko.

Verne našo panove a mi vašo najvernejše sluhove.
Prinešli sme vam veňec na znak, že je našej žitve koniec. Ta teraz sameperše dzekujeme milému Panu Bohu, že nas šických zachoval pri zdravju a po druhe dzekujeme našemu panovi, keď nás za ten veňec bohato obdari.

Mi vam vinčujeme:

Žeby šce mali teľo volkoch, jak na dachu kolkoch,
Teľo celečkoch jak v ploce količkoch
Teľo bojníkoch jak v rubaňa pňačkoch
Kravy že by še vam do roku dvaraz celili
A šicke celeta žeby še vam hovali.
Keľo v tym vencu ružíčkoch, tela zdareních
dzecičkoch.
Keľo zarenka, teľo bočky vinka
Keľo slamočky teľo centoch gruočky
Vinčujeme vam vecej mleka jako vodi
Hustu smetanu a vysoku penu
Tvarožníska jako stoliska, žeby še vam lenča
Rodzila, a žeby som na ňu s tanistru chodzila
Preto naš pan mily hospodar,
Prijmice od nás tento dar!

Hűséges urunk, mi vagyunk leghűségesebb szolgáitok, koszorút hoztunk annak jeléül, hogy aratásunk véget ért, ezért elsősorban a jóságos Ur Istennek köszönjük, hogy mindannyiunkat jó egészségben megtartott, s most előre köszönjük, hogy koszorunkért gazdáink, gazdagon meg fog ajándékozni.

Kívánjuk nektek:

Legyen annyi ökrötök — mint háztetején a szög. Legyen annyi üsötök, — mint karó közt cölöptök. Annyi tinó, mint ahány tönk a vágásban. — Két borjával minden tehén — a karámban. Ahány rózsza koszorúnkban díszeleg — legyen annyi jól felnevelt gyerekek. — Ahány szalma, annyi mázsa krumplicska, — ahány búza, annyi hordó borocska. — Több tej, mint víz, habos vajjal — túrós lepény, mint egy asztal, — annyi lencse — hogy megtöltse — tarisznyánkat, — ezért kérjük jó gazdánkat, — fogadja el koszorúnkat.

Köszöntőjének utolsó szavai a felharsanó éljenek és a harmonika zsongásába vesznek.

Hozzák már az ünnepi kalácsot s a botosispán poharakba töltögeti a hasas üvegek szeszgőzös tartalmát.

Táncra perdül a fiatalság. Járja a mácsalka, a mártogatós, majd a polka, utána a krucanya, a forгатós.

Egy hórihorgas legény ujja körül pörgeti a leányt s forog a szűz, mint az orsó, majd lihegve dől egy másik, egy pirosképű, pufók fiú karjaiba, hogy végül csárdást ropjanak.

Sötét lett.

Itt a tehénfejés ideje, hazaszállingóznak a mulatozók, az ünnepi koszorút a magtárba akasztják, ahol portól borítva az előbbeni évek megfakult emlékei lógnak.

A kúria gazdája elszomorodva nézi, hogy minden év pántlikás koszorúja kisebb és mindég kisebb lesz.

Nem bírja az iramot.

Sok a gyerek, sok a kiadás. Ha évről évre így megy, predikátumának megmaradt skvarkája éppen csak arra lesz elegendő, hogy abba belekaparja sírhelyének másfél méteres gödrét.

Ekkor se esett kétségbe.

Kissé szorosabbra fogta a gyeplőt s a négylovas hintó helyét elfoglalta a kétlovas bricska, — azon is lehet a vásárra hajtatni.

Küzdelmes élet következett, de megmaradt a sárosi őshumor, mely ezt is versben kifigurázta:

— Chvala Bohu, dobre mi je, hoc som chudobny:
Štíry zbožne jamy mam,
Añi v jednej nič ñemam
A preca mi povedaju
Velkomožny pan!*)

S végül, ha a skvarkából úgy ahogy, de mégis futotta s a fiú kezében volt a diploma, előtte állott a világ, nem lett belőle diplomás semmittevő, mert olyan volt a vármegye közönsége, mint a lóhere. Majdnem gyökerét érve, legszebb virágzásában kaszálják le. Azt hiszed vége van, mert tövének csak

*) Hála Isten, jó a sorom, habár koldusszegény vagyok.
Négy a vermem
Nincs azokban semmimem
Mégis nagyságos úr
A címem!

csenkja mered feléd, ámde ha egy kis langyos eső éri, egy kis napfény aranyozza be, — újra zöldül, újra kihányja virágzó fejét. Újra meg újra virít s ezek közt a viritó fejek közt volt politikus, író, gazda, festő, udvaronc, rebellis, aulikus, kritikus, matematikus s termelt a vármegye tarka összevisszaságban kurucot, labancot, ateistát, istenfélő főpapot — de minden fajtájából dolgoskezü munkást. Nem csoda hát, hogy Mattyasovszky Tamás egy ünnepélyes alkalomból kezébe veszi poharát és azt a közönséget, mely gondjai dacára büszkén hordja fejét s szeretettel gondolja skvarkáját, verses felköszöntőben üdvözlí:

„Kárpátok kies ölében — a Tarca s Tapoly partinál —
dicső fényben tündökölve — egy ősi büszke várak áll —
Századszámra mért korának — nem látszanak más jelei —
mint amikkel díszítették — az őslakók hős tettei.
S tán még kérdi itt valaki — e lak nevét, ime vegye —
honfirény és dicsőségnek — e tűzhelye Sáros megye.
Hon s királyért itt küzdtenek — a legjobbak legjobbjai —
s vitézségük árán lettek — e tájnak földesurai. —
S mit hajdan karddal szereztek, Aba, Kokos és Thekulék —
Azt fenntartva fejleszteni — buzgott minden új nemzedék.
S mert itt régen szívemhez forrt - minden kunyhó, falu, város,
poharamat emelem, hogy még soká viruljan Sáros.

Hattyúdal volt.





A

56649

KÉSZÜLT A KÖNYVNYOMTATÁS FELTALÁLÁSÁNAK ÖTSZÁZADIK ÉVÉBEN
